

Vergadering van Vrijdag 29 October 1909, 's avonds te 7¹/₂ ure.

Voorzitter : Luit.-Generaal DE WAAL.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Ik open de vergadering en heet U allen welkom, ook de genoodigden, op deze eerste bijeenkomst van het nieuwe werkjaar.

Alvorens over te gaan tot de behandeling der punten, vermeld op het convocatiebiljet, wensch ik de aandacht te vestigen op enkele bijzondere feiten, welke hebben plaats gehad sedert de laatste vergadering, gehouden 16 April j.l.

Het eerste feit is de geboorte van onze Prinses JULIANA op 30 April. Zooals U bekend is door de „Mededeeling”, gevoegd bij het gedrukte verslag van voormelde vergadering, heb ik, namens de Vereeniging, ons Eerelid, Z. K. H. den Prins der NEDERLANDEN, Hertog van MECKLENBURG, per telegram gelukgewenscht met deze voor het Huis van ORANJE en voor ons allen zoo heuglijke gebeurtenis en mocht ik daarop den hartelijken dank van Z. K. H. ontvangen.

Met welk eene geestdrift, zoowel hier te lande als in onze koloniën en in het buitenland, is de geboorte van de Troonopvolgster gevierd en medegeleefd in het geluk van Hare Vorstelijke ouders en Grootmoeder, Wier innigste wenschen daardoor vervuld zijn geworden!

Hoe menigmaal is destijds de welbekende kreet gehoord van „Oranje boven”, herinnerende aan hetgeen Nederland te danken heeft aan de leden uit het Huis van ORANJE, o. a. gewetensvrijheid en onafhankelijkheid!

Thans liggen de voorafgegane lange dagen van spanning en angstig afwachten en de daarop gevolgden van onuitsprekelijk gejubel zes maanden achter ons en weten wij, dat het Prinsesje, onder de voorbeeldig moederlijke zorgen van H. M. de Koningin welig opgroeit. Zulk een voor ons allen zóó treffend voorgaan in plichtsvervulling moet, mijns inziens, als van zelf het Nederlandsche volk aansporen om, als blijk van erkentelijkheid, zijne Vorstin met de zelfde toewijding te steunen in Hare moeilijke taak, omschreven

in den eed op de Grondwet, namelijk: het onderhouden en handhaven van de Grondwet, het verdedigen en bewaren van de onafhankelijkheid en het gebied des Rijks, het beschermen van de algemeene en bijzondere vrijheid en van de rechten van alle onderdanen, het instandhouden en bevorderen van de algemeene en bijzondere welvaart, met de middelen, welke de wetten ter beschikking stellen.

Wie onzer is niet overtuigd, dat tot die middelen ook, ja zelfs in hooge mate, gerekend moeten worden eene *deugdelijke* zee- en landmacht. De geschiedenis van het verleden en het tegenwoordige toch levert ons daarvoor de meest afdoende bewijzen; maar niet minder overtuigend zegt het ons de 1^e alinea van artikel 181 der Grondwet, luidende. „Tot bescherming der belangen van den Staat is er eene zee- en eene landmacht, bestaande uit vrijwillig dienenden en uit dienstplichtigen.”

Waar nu art. 180 der Grondwet bepaalt, dat alle Nederlanders daartoe in staat *verplicht* zijn *mede te werken* tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied, daar ligt het op den weg van *alle* staatsburgers — en wel in de eerste plaats van hen, die geropen zijn de wetten in het leven te roepen — om niet slechts met *woorden*, maar door *daden* zich van hun plicht te kwijten.

Dit zelfde geldt derhalve ook voor ons, die als lid tot deze Vereeniging zijn toegetreden, om van elkander te vernemen, welke vorderingen de krijgswetenschap heeft gemaakt en hoe deze zouden kunnen worden toegepast op ons krijgswezen tot verhooging van onze weerbaarheid, alsmede om heldere begrippen omtrent krijgszaken te helpen verspreiden.

Moge mitsdien onze Vereeniging krachtdadig medewerken tot het *verkrijgen* van eene krijgsmacht, bestaande uit goed geoefende soldaten en bekwame aanvoerders, beschikkende over de vereischte hulpmiddelen tot oefening in en de beste strijdmiddelen tot het voeren van den oorlog, beziel met een goeden geest, door dat zij gesteund worden door de geheele natie, en door hun optreden — zoowel in als buiten dienst — getuigende van plichtsbefef, plichtsbetrachting en

vooral van eene in hen levende *tucht*, de grondslagen vormende van elk onderdeel van een volk, dat prijs stelt op zijn zelfstandig bestaan.

Immers, eerst in het *bezit* van zulk een leger en eene vloot, zal het kleine Nederlandsche volk — zoo fier op zijne vrijheid — onverhoopt daartoe gedwongen, in staat zijn met vertrouwen een strijd met den eventueelen belager zijner onafhankelijkheid te aanvaarden onder den alouden wapenkreet van: „Met God en Oranje” en — wat nog meer waard is — zich te doen *eerbiedigen* en daardoor eene bloedige worsteling op zijn grondgebied te *voorkomen*.

Het tweede feit is de verschijning van het *Wetenschappelijk Jaarbericht* 1908—1909. Ik geloof uit uw aller naam te mogen spreken, door onzen hartelijken dank te betuigen aan de medewerkers en de commissie, belast geweest met het tot stand brengen van het werk, voor de verleende medewerking en de moeite en zorg, welke zij daaraan hebben besteed. Het werk is lijviger geworden dan in de bedoeling heeft gelegen en voor de financiën wenschelijk was, doch het Bestuur heeft gemeend van den regel te mogen afwijken, met het oog op de heuglijke gebeurtenis, en het Jaarbericht daardoor te maken tot eene feestgave voor allen, die daarvan gebruik maken.

Het *Wetenschappelijk Jaarbericht* heeft ditmaal eene bijzondere waarde verkregen door de daarin voorkomende bijdrage van den Generaal-Majoor COOL, die door zijne benoeming tot Minister van Oorlog zich genoopt heeft gezien ontslag te nemen als lid van het Bestuur. De Vereeniging mag evenwel op zijne voortdurende sympathie blijven rekenen, terwijl het Bestuur hoopt, dat door de Vergadering straks in zijne plaats een persoon zal worden gekozen, die op waardige wijze de plaats van Generaal COOL zal vervullen.

Ik stel U thans voor, over te gaan tot punt 1°, de ballotage van candidaten, en noodig de Heeren OUDENDIJK en VAN TUNEN uit, den Secretaris-Penningmeester behulpzaam te willen zijn bij het opnemen der stemmen.

Tot de stemming wordt overgegaan. De uitslag is, dat met algemeene stemmen tot leden worden toegelaten de Heeren:

A. E. E. van Aarem, 2e Luitenant der Infanterie, A. A. Brouwers, 2e Luitenant der Cavalerie, A. C. de Bruijn, 2e Luitenant der Infanterie, H. van Galen Last, 2e Luitenant der Genie, allen van het N.-I. Leger, te 's-Gravenhage;

H. C. G. Baron van Lawick, 1e Luitenant der Cavalerie en J. E. Muller, 1e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger, te Amersfoort;

P. W. Best, 1e Luitenant der Artillerie, C. Luchsinger, Militie 2e Luitenant der Artillerie en R. Posthumus, 2e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger, te Amsterdam;

M. R. A. Bischoff van Heemskerck, 2e Luitenant der Infanterie, C. W. Geerlings, 2e Luitenant der Genie van het N.-I. Leger, en F. C. A. Schulte, 2e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger, te Arnhem;

H. J. Bellen, 2e Luitenant der Infanterie, D. H. T. Idsinga, 2e Luitenant der Infanterie, J. W. van Mansvelt, 2e Luitenant der Infanterie, W. Weenink, Kapitein der Infanterie, en A. Wilad Versprille, 2e Luitenant der Infanterie, te Assen;

P. M. de Boer, 2e Luitenant der Artillerie, B. Brinkman, 2e Luitenant der Infanterie, P. C. J. Scheffelaar, 2e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger, en A. R. van der Woude, 2e Luitenant der Infanterie, te Bergen op Zoom;

J. H. Alma, 2e Luitenant der Infanterie, S. J. van den Bergh, 2e Luitenant der Artillerie, G. W. B. C. Geel, 2e Luitenant der Infanterie, K. W. F. van Langen, 2e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger, F. W. Laupman, 2e Luitenant der Artillerie van het N.-I. Leger, S. Veldmeijer, 2e Luitenant der Infanterie, en J. J. D. H. Verschoor, 2e Luitenant der Infanterie, te Breda;

L. E. Hinrichs, Kapitein der Infanterie en Jhr. A. W. Snoeck, 2e Luitenant der Infanterie, te Delft;

H. C. Abuijs, 2e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger, F. Schouten, 2e Luitenant der Infanterie, en D. K. Schrek, 2e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger, te Deventer;

P. R. F. C. de Bruijn, 2e Luitenant der Infanterie, en J. D. Lier, 2e Luitenant der Infanterie, te Doesburg;

M. Irish Stephenson, 1e Luitenant der Artillerie, te Dordrecht;

H. Keppel Hesselink, 2e Luitenant der Artillerie, en J. Malinckrodt, 2e Luitenant der Infanterie, te Ede;

E. A. D. E. Carp, Kapitein der Artillerie, te Gorinchem;
G. J. Tijnstra, 2e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger. te Groningen;

W. H. Snijders, 2e Luitenant der Infanterie, en F. M. J. Stuvcl, 2e Luitenant der Infanterie, te Haarlem;

F. H. Ebbink, 2e Luitenant der Infanterie, W. P. Landzaat, 2e Luitenant der Infanterie, A. Noorduijn, 2e Luitenant der Artillerie, en A. van Pelt, 2e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger, te Den Helder;

J. A. Alma, 2e Luitenant der Artillerie, L. D. L. M. Coene-gracht, Kapitein der Infanterie, J. C. Hardeman, 1e Luitenant der Genie, C. J. A. van der Heem, 2e Luitenant der Infanterie, L. J. Norenburg, 2e Luitenant der Infanterie, en L. J. T. Wolffensperger, 2e Luitenant der Infanterie, te 's-Her-togenbosch;

Jhr. E. O. Berg van Middelburgh, 2e Luitenant bij het Korps der Koninkl. Nederl. Weerbaarheids-Vereeniging, te Hilversum;

A. E. Beek, Militie 2e Luitenant der Infanterie, W. Gerlach, 2e Luitenant der Infanterie, en H. Swart, 2e Luitenant der Infanterie, te Hoorn;

L. C. Preij, 1e Luitenant der Infanterie, te Kampen;

F. A. Kanne, 2e Luitenant der Infanterie, te Kampen;

B. F. Krantz, Reserve 2e Luitenant der Infanterie, en G. J. M. van Weel, 2e Luitenant der Infanterie, te Leiden;

S. O. Roosjen, 2e Luitenant der Infanterie, te Maastricht;

C. de Ruijter, 2e Luitenant der Infanterie, te Middelburg;

H. de Goede, 2e Luitenant der Artillerie, G. van Meurs, 2e Luitenant der Artillerie, en J. P. D. Raland, 2e Luitenant der Artillerie, te Naarden;

W. L. A. du Cellié Muller, 2e Luitenant der Artillerie, H. J. Verniers van der Loeff, 2e Luitenant der Infanterie, H. J. W. Verniers van der Loeff, 2e Luitenant der Artillerie, en L. W. F. Ubbens, 1e Luitenant der Infanterie, allen van het N.-I. Leger, te Nijmegen;

W. F. L. Latour, 2e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger, te Rotterdam;

W. J. Houwing, 2e Luitenant der Infanterie van het N.-I. Leger, te Teteringen;

A. Eekhoff, 2e Luitenant der Genie, J. F. A. Elich, 2e Luitenant der Genie, P. A. M. Hackstroh, Kapitein der Genie, Jhr. M. J. I. de Jonge van Ellemeet, 2e Luitenant der Genie, A. C. Perk, 2e Luitenant der Artillerie, J. J. Roeloffs Valk, 1e Luitenant der Genie, J. C. Roelofsen, 1e Luitenant der Infanterie, J. van Rooij, 2e Luitenant der Artillerie, en Jhr. D. W. Sickinghe, 2e Luitenant der Artillerie, te Utrecht;

J. W. van Alphen, Majoor der Infanterie, te Venlo;

L. J. C. Bakker, 2e Luitenant der Artillerie van het N.-I. Leger, te Vlissingen;

benevens de volgende in Indië verblijf houdende officieren van het N.-I. Leger:

Infanterie: J. J. Barendsen, 1e Luitenant, G. F. V. Gosenson, 2e Luitenant, en D. Nieuwland, 1e Luitenant; *Artillerie*: J. Dormaar, 1e Luitenant; *Genie*: A. F. van den Heuvel tot Beichlingen, gezegd Bartolotti Rijnders, 2e Luitenant, G. A. van der Nagel, 2e Luitenant, en A. Treffers, 2e Luitenant.

De VOORZITTER: Op het convocatiebiljet is aangegeven het in punt 2° bedoelde

Verslag omtrent den toestand der Vereeniging.

a. LEDENTAL.

Op 1 October 1908 bedroeg:	
het aantal gewone leden hier te lande	1443
" " " " in Ned.-Indië	623
	Totaal . . . . .
	2066
In den loop van 1908—1909 bijgekomen	130
	Te zamen . . . . .
	2196
" " " " 1908—1909 afgegaan	129
Zoodat het aantal leden op 1 Oct. 1909 bedraagt	2067
Waarvan hier te lande	1447
en in Ned.-Indië	620

b. GELDMIDDELEN.

Op 1 Oct. 1908 saldo in kas bij den Penningmeester	f	299.38 ⁵
Voorts aanwezig:		
6 Cert. 2 1/2 % N. W. S.	à f	100.—
4 " 2 1/2 % " " "	à "	1000.—
2 Oblig. 3 % " " "	à "	1000.—
en te goed: Saldo in kas b/d. Hoofdcor. in N.-I.	"	150.—
	Transporteeren	f 299.38 ⁵

	Transport . . . f	299.38 ^s
zoomede nog te innen contributie van 19 leden in Nederland en 588 " " Ned.-Indië.		
De ontvangsten in 1908—1909 bedroegen	"	9081.68
	Totaal . . . f	9381.06 ^s
De uitgaven over het zelfde tijdvak hebben bedragen	"	9367.74 ^s
Blijft in kas op 1 Oct. 1909	f	13.32

Bovendien aanwezig:

6 Cert. 2 ¹ / ₂ 0/0 N. W. S.	à f	100.—
4 " 2 ¹ / ₂ 0/0 " " "	à "	1000.—
2 Oblig. 3 0/0 " " "	à "	1000.—
en te goed: Saldo in kas b/d. Hoofdcor. in N.-I.	"	150.—
zoomede nog te innen contributie van 14 leden in Nederland en 609 " " Ned.-Indië.		

Uit dat verslag blijkt, dat het aantal leden in het geheel met één is toegenomen en dat er nog een klein batig saldo in kas aanwezig is, behalve de in den loop der tijden gespaarde gelden.

Omtrent de in punt 3° vermelde rekening en verantwoording over het geldelijk beheer is door eene commissie van drie heeren, aangewezen ingevolge art. 26 van het Reglement, met name door de Heeren LATOUR, MUNNEKREDE en VAN HOOGENHUYZE, schriftelijk rapport uitgebracht in de volgende bewoordingen:

„De Commissie, gekozen ingevolge Art. 26 van het Reglement der Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, heeft de eer U. E. te berichten, dat de rekening en verantwoording van den Penningmeester van bovengenoemde vereeniging door haar is nagezien en in orde bevonden.”

Ik stel U derhalve voor, haar goed te keuren en den Secretaris-Penningmeester te dechargeeren van het beheer der geldmiddelen van de Vereeniging over het afgelopen werkjaar.

Daartoe wordt besloten.

De VOORZITTER: Het spijt mij hier nog te moeten mededeelen, dat, krachtens art. 9 van het Reglement, vijf leden geroyeerd zijn moeten worden wegens wanbetaling. Ik

herhaal, het spijt mij deze mededeeling te moeten doen, omdat het geen hoogen dunk geeft van de deferentie en het plichtsbefef van bedoelde leden, die toch *vrijwillig* toegetreden zijn en dus ook op zich genomen hebben de *verplichtingen*, welke daaraan verbonden zijn. Ik hoop intusschen, dat zoo iets niet meer zal voorkomen.

Thans is aan de orde punt 4°: Verkiezing van *drie* leden van het Bestuur, ingevolge art. 16 van het Reglement, en van één lid van het Bestuur, tengevolge van het bedanken als zoodanig van den Generaal-Majoor W. COOL, Minister van Oorlog.

De periodiek aftredende leden zijn de Heeren Jhr. G. A. A. ALTING VON GEUSAU, A. W. SEGBOER en J. A. WILLEMS, die herkiesbaar zijn. Mag ik de heeren uitnoodigen tot de stemming over te gaan en er aan herinneren, dat de stemming geschiedt met gesloten briefjes. Ik geef U tevens in overweging, in het belang van den tijd, de stemming over de 4 bestuursleden te doen plaats hebben op één briefje.

Tot de stemming wordt overgegaan.

De VOORZITTER: Mijne Heeren. Ik kan mededeelen, dat 52 stemmen zijn uitgebracht en 1 in blanco, waarvan op de Heeren ALTING VON GEUSAU, SEGBOER en WILLEMS ieder 50 en op den Heer SNIJDERS 44 stemmen, zoodat deze heeren gekozen zijn. Voorts verkregen de Heeren KOOLEMANS BEY-
NEN en P. P. C. COLLETTE ieder 2 stemmen; de Heeren VAN TUINEN, TÜCKERMANN, OBERG en CREMER ieder 1 stem.

Mag ik aan de heeren, voor zooverre hier aanwezig, vragen of zij genegen zijn de benoeming aan te nemen en aan de bestuurstafel plaats te nemen, voor zoover zij daaraan nog geene zitting hadden.

De Heeren ALTING VON GEUSAU en WILLEMS verklaren de herbenoeming, de Heer SNIJDERS zijne benoeming aan te nemen. Aan den Heer SEGBOER zal van zijne herbenoeming worden kennis gegeven.

De VOORZITTER: Nu er geene herstemming behoeft plaats te hebben, kan ik tevens de heeren stemopnemers dank zeggen voor hunne hulp, en doe ik dit ook den heeren leden der commissie,

die belast zijn geweest met het nazien der rekening en verantwoording.

Thans moet ik nog eene mededeeling doen, welke minder genoegelijk is, maar die zich goed laat verklaren in eene vereeniging als deze.

Het Bestuur heeft namelijk van den Heer CREMER een schrijven gekregen, luidende:

„Mijne Heeren!

Bij de lezing van het gedrukt verslag van de voordracht over: Beschouwingen over de middelen ter verbetering van het Javaansche element in het Nederlandsch-Indische leger (V^e aflevering, jaargang 1908—09) werd ik getroffen door de volgende op bladzijde 465 en 466 voorkomende passage:

„Over dat oorlogs-, of liever garnizoenskleed een enkel woord. Van den Heer CREMER vernamen we, dat onze uniform niet in onvoorzichtigheid is geboren, want dat de conceptie bijv. ongeveer 15 jaar heeft bedragen. Toch meenen velen met mij, dat we hier gerust van eene misgeboorte kunnen spreken, en het is mijne vaste overtuiging, dat we eerst dan een welgeschapen kind kunnen verwachten, wanneer de natuurlijke vader (het leger) niet buiten de quaestie wordt gehouden.”

Deze woorden zijn door den Heer BANNINK in de vergadering *niet* gesproken; ware dit wel het geval geweest, ik zou niet hebben nagelaten om, *in weerwil* van het gevorderde uur, den Heer BANNINK de vraag te stellen of hij de juistheid van deze woorden wel bij machte was door bewijzen te staven. Nu krijgt het allen schijn, alsof ik door te zwijgen zou hebben toegestemd, enz”.

Naar aanleiding van deze bedenking, welke is te beschouwen als te zijn gemaakt tegen de „notulen” der gehouden vergadering, want dit is toch het gedrukte verslag, heeft het Bestuur een schrijven gericht tot den Heer BANNINK, die in antwoord daarop onomwonden heeft toegegeven, dat de geïncrimineerde woorden door hem *niet* in de vergadering werden gesproken, maar dat hij, na ontvangst van het tachygraphische verslag, dat in het kort het door hem ge-

sprokene weder gaf, op schrift heeft gesteld, wat hij had *willen*, maar wegens gebrek aan tijd niet had *kunnen* zeggen.

Bij eene eenigszins ruime opvatting van de vrijheid, verleend bij art. 30 van het Reglement, om de aantekeningen te *wijzigen* en *aan te vullen*, is het wel begrijpelijk, dat onwillekeurig zaken worden opgenomen, welke niet precies het gesprokene wedergeven. In aansluiting daarmede zou ik er de aandacht op willen vestigen en de heeren debaters willen uitnoodigen, om hetgeen zij alsnog in het gedrukte verslag opgenomen wenschen te zien, van eene kantteekening te voorzien, waardoor blijkt, dat het eene *aanvulling* is van het gesprokene en dientengevolge bedenkingen tegen de notulen kunnen worden voorkomen. Ik dank intusschen den Heer CREMER voor zijne opmerking en den Heer BANNINK voor zijne ridderlijke erkenning.

Voorts moet ik mededeelen, dat het Bestuur de volgende boekwerken heeft ontvangen:

„Jaarverslag van den Topographischen Dienst in Nederl.-Indië over 1908”, van Kolonel J. J. K. ENTHOVEN;

„Java's weervermogen tegen een buitenlandschen vijand” door F. C. HERING, oud-Luitenant-Kolonel van het Nederlandsch-Indische Leger, en

„Mobiël-vesting-geschut, systeem Schneider”, door C. J. M. COLLETTE, Kapitein der Artillerie,

waarvoor aan de gevers de dank van het Bestuur schriftelijk is betuigd, en dat in het loopende werkjaar, behalve de voordracht van heden avond, nog de volgende voordrachten gehouden zullen worden: op 26 November (te *Utrecht*) over „Zoeklichten” door den Kapitein der Genie P. A. M. HACKSTROH; 28 Januari 1910 „Beschouwingen over mobilisatie en mobilisatiedekking” door den 1^{en} Luitenant der Infanterie bij de Kon. Mil. Acad. J. M. J. H. LAMBOUY; 4 Maart d.a.v. „Zes maanden bij de expeditionaire troepen in Djambi” door den 1^{en} Luitenant-Adj. bij het Regiment Grenadiers en Jagers W. G. VAN HOOGENHUIJZE, en in April „Het houwitservraagstuk in Nederland” door den 1^{en} Luitenant der Artillerie K. E. OUDENDIJK.

Ten slotte kan ik nog mededeelen, dat in de afleveringen 1 en 2 (in één band) zal verschijnen eene studie van den

Heer P. H. VAN DER KEMP, getiteld: „Maastricht's belegstaat van 1830—1839 onder generaal B. J. C. DIBBETS gedurende het eerste jaar der Belgische revolutie.”

Ik hoop, dat de heeren uit deze mededeelingen zullen zien, dat het Bestuur werkzaam is geweest om ook in dit werkjaar onderwerpen van bijzonder belang te doen bespreken en dat een en ander van gunstigen invloed moge zijn op de toetreding van leden tot onze Vereeniging en de leden tot tevredenheid moge stemmen.

En thans geef ik het woord aan den Heer TEN BOSCH, tot het houden zijner voordracht over:

De verpleging van het Nederlandsche veldleger in oorlogstijd.

De Heer TEN BOSCH: Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heeren! Toen mij nu ruim een jaar geleden de vereerende vraag werd, om in deze vergadering eene spreekbeurt te vervullen, stonden mij al dadelijk twee zaken voor oogen en wel in de eerste plaats, dat het volijverige Bestuur onzer Vereeniging geen ontkennend antwoord op zijne vraag mocht ontvangen en verder, dat daardoor eene tweede vraag beantwoord moest worden: wat zal ik behandelen?

Welk vraagstuk leent zich daartoe het best en zal ik de behandeling daarvan op mij durven nemen?

Na bespreking met het Bestuur nam een en ander allengs meer vasten vorm aan en werd ten slotte het onderwerp vastgesteld, hetgeen U op het convocatie-biljet is medegedeeld.

De verpleging van de tegenwoordige massa-legers is zoo'n belangrijke zaak, dat zij zeker in eene vergadering als deze wel onder de oogen mag worden gezien, in het bijzonder ook daarom, omdat niet meer als vroeger, *uitsluitend* de Intendance met de verpleging van den troep is belast, maar de *troepencommandanten* thans grooten invloed op de verpleging hebben gekregen en mede verantwoordelijk zijn gesteld voor eene goede verzorging van den troep.

Deze zijn er tegenwoordig ook van overtuigd, dat eene

geregelde en doeltreffende verpleging van het leger een van de voornaamste factoren voor eene goede uitkomst is, en dat alleen daardoor het leger zoo sterk mogelijk tegenover den vijand kan worden gebracht, want alleen goed verpleegde en daardoor gezonde mannen kunnen weerstand bieden aan de groote vermoeienissen, welke van hen te velde gevergd zullen worden.

„Soll der Mann sich tapfer schlagen, muss er fest sein auch im Magen.”

De krijgsgeschiedenis is daar, om het vorenstaande duidelijk aan te toonen.

Slechts een enkele greep.

Ondanks de enorme voorbereidingen, door NAPOLEON genomen voor de verpleging van zijn leger, leed de veldtocht van 1812 schipbreuk, hoofdzakelijk door onvoldoende voeding van den troep tengevolge van het ontbreken van de noodige aanvoermiddelen.

De herfstveldtocht van 1813 had door eene ontoereikende verpleging evenmin het succes, dat NAPOLEON er van gehoopt had.

Zoo lezen wij in het werk van FRIEDRICH „Geschichte des Herbstfeldzugs 1813”, dat door den honger alle discipline verloren ging.

Honderde, ja duizende soldaten scheidten zich van hunne troependeelen af, om zich elders voedingsmiddelen te verschaffen; alle kunst- en landwegen waren overvuld met die deserteurs, waarvan slechts een klein deel zich weder bij zijne afdeelingen aansloot, maar de meesten een goed heenkomen naar Frankrijk zochten, waarbij velen in handen der verbonden vielen.

Toch begreep NAPOLEON in alle opzichten het groote belang van eene goede verpleging van den troep.

„Qu'on ne me parle pas des vivres”, gaf duidelijk te kennen, hoe menigmaal hij zich bezorgd had gemaakt, dat de verplegingsmiddelen niet tijdig en in voldoende mate op de gewilde plaats waren aangekomen.

De wijze van verpleging van de Fransche Revolutie, toen z. a. bekend met het magazijnssysteem gebroken werd en de legers verpleegd werden door de landstreek, waarin zij zich bevonden, werd door hem in goede banen geleid.

Erkennende de voordeelen aan eene dergelijke verplegingswijze verbonden, wilde hij evenwel niet, dat in dit opzicht tot het uiterste werd gegaan. Alleen door een spaarzaam en doelmatig gebruik van de voedingsmiddelen in het door de troepen betreden (vijandelijk) gebied kon eene behoorlijke verpleging verkregen worden, terwijl het langzamerhand grooter worden van de legers het noodig maakte, deze wijze van verplegen aan te vullen, door het aanleggen van magazijnen, waaruit de voorraden door een goed geregeld treinwezen naar het leger werden gebracht.

Waar evenwel de afstanden van die magazijnen tot de troepen te groot werden en de verschillende treincolonnen niet in staat waren de troepen nog te bereiken, daar leden op een operatie-terrein, dat geene voorraden meer opleverde, de troepen gebrek, zooals ook 1812 heeft aangetoond.

Hoewel toch te Warschau, Thorn, Bromberg, Dantzig en nog een drietal andere plaatsen groote magazijnen met belangrijke voorraden waren opgericht, in Thorn bovendien eene bakkerij was in werking gesteld met eene dagelijksche capaciteit van 600000 rations, in Dantzig verder twee millioen beschuitrations waren opgelegd, om later over de Oostzee te worden aangevoerd, liet de geregelde verpleging toch alles te wenschen over.

Een groote omkeer trad in toen de techniek op allerlei gebied zulke enorme vorderingen maakte.

In dit verband noem ik U:

de verduurzaamde levensmiddelen, welke in den Krimoorlog voor 't eerst gebezigd werden en sindsdien veel verbeterd en meer gebruikt zijn geworden;

de verbetering en de uitbreiding van het wegennet, waardoor aanvoer en verbinding in bijna alle richtingen op gemakkelijke wijze mogelijk werd;

de invoering en het gebruik van spoorwegen, waardoor de snelheid van vervoer;

een ruimen aanleg van telegraphische en telephonische verbindingen, waardoor het snelle en gemakkelijker overbrengen van berichten en bevelen belangrijk toenam.

Zijn dit alle verbeteringen, die der verpleging ten goede kwamen, daartegenover moeten de volgende factoren genoemd worden, welke de verpleging zoo veel moeilijker maken als:

- de belangrijke vergrooting der legers,
- het snellere verloop der oorlogen en
- de hoogere eischen, aan de verpleging gesteld.

In 1870 bleek het aan Fransche zijde, dat het niet voldoende was de levensmiddelen beschikbaar te hebben, maar dat die beschikbaarstelling op de juiste plaats en op het gewilde oogenblik noodzakelijk is, want, terwijl talrijke treinen met levensmiddelen op de verbindingslijnen aan de stations stonden opgehoopt, zoo zelfs dat daardoor de spoorwegen versperd waren, leden de Fransche troepen in het operatie-gebied gebrek.

De voorbereiding liet aan Fransche zijde te wenschen over, zoodat de grootste moeilijkheden moesten overwonnen worden.

Zoo lezen wij in het Duitsche Generale Stafwerk over den oorlog 70/71, IV, bladz. 1498, dat de legerkorpsen aan de Saar van den 1sten Augustus af gebaseerd waren op Metz, dat zij de aldaar aanwezige voorwaarden moesten gebruiken, maar dat die voorraden zich beperkten enkel tot geringe hoeveelheden beschuit en spek en dat koffie, suiker, rijst en haver ontbraken.

De troepen moesten nu de reserve-voorraden aanspreken, de aanvulling hiervan ging met groote bezwaren gepaard, zelfs de broodvoorziening was zoo goed als onmogelijk, omdat zich bij het geheele leger slechts 38 bakkers bevonden en veldbakkerijen niet aanwezig waren.

Aan Duitsche zijde zijn gedurende dien oorlog de troepen over 't algemeen goed verpleegd geworden, waartoe in 't bijzonder hebben medegewerkt, althans aanvankelijk, de belangrijke contracten, met verschillende groothandelaren afgesloten, de beschikbaarstelling van groote hoeveelheden conserven, terwijl later de rijke hulpbronnen van Frankrijk er niet weinig toe hebben bijgedragen om den Duitschen soldaat goed en overvloedig door den waard te doen verplegen.

Toch heeft het Duitsche legerbestuur zeer goed ingezien, dat zich tal van wrijvingen hebben voorgedaan, welke —

zoo mogelijk — in de toekomst voorkomen dienen te worden. Zoo lezen wij mede in dat Stafwerk, dat het dikwerf alleen te danken was aan de trouwe plichtsbetrachting en de toewijding, door het gezamenlijke Intendance-, proviand- en trein-personeel betoond, dat de moeilijkheden, aan de verpleging verbonden, moeilijkheden, veel grooter dan ooit te voren zijn voorgekomen, zonder groote bezwaren en zonder de gezondheid van man en paard te schaden, overwonnen zijn geworden. Als hier en daar in 't bijzonder op dagen, waarop gevochten werd, een enkele maal de verpleging van den troep nog wel eens te wenschen overliet, dan moet de oorzaak hiervan gezocht worden in omstandigheden, zoo onvoorzien, dat zij niet meer te veranderen waren.

De ondervonden bezwaren kwamen ook veel hieruit voort, dat het systeem van leverantiën door groothandelaren, waarvan in Pruisen, op grond van de ervaringen bij manoeuvres opgedaan, zulke groote voordeelen verwacht werden, ten slotte niet aan die verwachtingen heeft voldaan.

Het vertrouwen, in die menschen gesteld, werd diep beschaamd; waar vaderlandsliefde en toewijding tot de groote zaak verwacht werd, vond men slechts vuig winstbejag en onderlingen haat en afgunst.¹⁾

Door deze en andere dure ervaringen geleerd, is nu na den oorlog van 1870/71, in schier alle Staten bij het werk van voorbereiding van den oorlog eene veel grootere plaats ingeruimd geworden aan de verpleging van het leger.

Daarbij wordt rekening gehouden met de taak, welke het leger in verschillende oorlogstoestanden, die zich kunnen voordoen, te vervullen kan hebben, en voorts zoo veel doenlijk alles voorbereid, wat met de eigenlijke verpleging verband houdt, hetgeen ook eene nauwgezette bestudeering van het trein- en etappewezen vordert.

In verband hiermede heb ik mij voorgesteld voor heden avond te bespreken:

A. De taak,

¹⁾ Zie ook von FRANÇOIS, „Feldverpflegungsdienst bei den höheren Kommandobehörden.“

- B. de verpleging,
- C. de treinen, in 't bijzonder op verplegingsgebied en
- D. den etappendienst van ons veldleger.

Over de taak van ons veldleger zal ik mij beperken, niet, omdat dit geen hoogst belangrijk onderwerp is, maar wijl ik meer in 't bijzonder over de verpleging van dat leger wensch te spreken.

Aan ons veldleger zal eventueel kunnen worden opgedragen: de verdediging van de onafhankelijkheid van het Vaderland en de handhaving onzer neutraliteit.

Voor ons leger is m.i. de sub. 2 genoemde taak de voornaamste en ik vind steun in deze opvatting door hetgeen hier van deze plaats door ter zake zoo veel meer bevoegden als o. a. de Heeren VAN TERWISGA en FONNET, is medegedeeld.

In 't bijzonder zal hierbij het optreden van ons leger tegen eene opzettelijke schending eener neutraliteit op den voorgrond treden, waarbij zeer vermoedelijk Limburg of Noord-Brabant ons operatietooneel zal worden.

Op dat betrekkelijk kleine en niet rijke gebied zullen dan eenige van onze, zoo niet alle divisien zich moeten ophouden en wellicht dagen lang verpleegd en verzorgd moeten worden, grootendeels door aanvoer uit het hart des lands.

Is dan de schending van ons grondgebied een feit geworden, en heeft dit tot het uitbreken van den strijd geleid, dan zal die aanvoer grootere afmetingen aannemen, want, naast verplegingsvoorraden voor man en paard, zullen ook munitie-voorraden en personeel uit de depots toegezonden moeten worden, terwijl ook met den afvoer van zieken en gewonden, benevens van onbruikbaar materieel, rekening zal moeten worden gehouden.

Het voorts zeer waarschijnlijk, zoo niet zeker, achtende, dat wij zoo doende in den oorlog betrokken zullen worden, schijnt de mogelijkheid van een optreden buiten onze landsgrenzen volstrekt niet buitengesloten.

Ik meen alzoo, dat wij voor de voorbereiding en de inrichting van ons verplegingswezen, van ons treinwezen en

van onzen etappendienst rekening moeten houden met een optreden van ons veldleger, betrekkelijk ver verwijderd van het hart van ons land, waarbij de mogelijkheid in het oog moet worden gehouden, dat een deel van dat veldleger wellicht ook geroepen zal worden zich buiten onze landspalen nog verder van dat centrum te verwijderen.

Verpleging.

a. De organen, met de uitvoering dier verpleging belast. Als eerste en voornaamste dezer organen noem ik de *troepencommandanten*.

De autoriteiten, welken rang zij ook bekleeden, zijn de *eenige* verantwoordelijke personen voor eene behoorlijke verpleging van het troependeel, dat onder hunne rechtstreeksche orders is gesteld.

Naarmate van het commando, dat aan hen is toevertrouwd, beschikken zij voor de eigenlijke uitvoering van den verplegingsdienst over:

verplegingsofficieren en
intendanten.

Zijn de intendanten de verplegingsorganen, die de orders ten uitvoer brengen, hun door de hogere troepencommandanten, aan wie zij zijn toegevoegd, gegeven ten opzichte van de verpleging van den troep in het groot en hebben zij in oorlogstijd feitelijk geene *rechtstreeksche* bemoeienis met de eigenlijke voeding van den soldaat, zoo zijn de verplegings-officieren die organen, welke belast zijn met de verzorging van de troepen in den meest engeren zin.

Zou wellicht het optreden in vredetijd, inzonderheid bij manoeuvres, den indruk geven, dat de verplegingsofficieren rechtstreeks gesteld zijn onder de intendance-officieren, in oorlogstijd is dit geenszins het geval; zij zijn als verplegingsorganen in geen enkel opzicht ondergeschikt aan de intendanten, zij hebben alleen de bevelen uit te voeren, welke hun ten opzichte van de voeding en de verzorging van den troep door de troepencommandanten, onder wic zij gesteld zijn, worden gegeven.

De taak van die officieren ¹⁾ is dan ook eene zeer gewichtige en omvangrijke, vordert geheele toewijding en maakt het feitelijk onmogelijk, dat zij tegelijkertijd eene andere functie waarnemen.

Hiermede is veroordeeld het ten onzent en ook in België bestaande stelsel, dat den luitenant-kwártiermeester naast zijne administratieve werkzaamheden tevens de functiën van verplegingsofficier opdraagt.

Zonder iets te kort te doen aan de geschiktheid van deze officieren om als zoodanig op te treden, de *aangewezen* personen voor verplegingsofficier zijn zij evenwel niet. De administratie van het bataljon zal ook in oorlogstijd zoo veel van hun tijd in beslag nemen, dat zij onmogelijk tegelijkertijd behoorlijk voor de voeding van den troep kunnen zorg dragen. En gevoelen zij, dat de voeding boven de administratie moet gaan, dan zal laatstgenoemde er onder lijden, wat evenmin gewenscht kan zijn.

Maar is het zooals veelal, gemakkelijk, den bestaanden toestand af te breken, niet zoo gemakkelijk is het, dienaangaande tot een beteren toestand te komen.

Om hiertoe te kunnen geraken, dient eerst nagegaan, welke eischen aan een verplegingsofficier gesteld moeten worden.

Aan de hand van het reeds genoemde werk van von FRANÇOIS noem ik U, dat de verplegingsofficier lust in zijne taak moet hebben, tegen vermoedenissen niet op moet zien, en behoorlijk moet kunnen rijden; voorts moet hij goed op de kaart kunnen lezen, tactisch onderlegd en op de hoogte van de organisatie zijn. Bovendien dient hij een niet te jong officier te zijn, met voldoende autoriteit.

Waar nu ons verplegingsvoorschrift eene zekere vrijheid laat omtrent de aanwijzing van den verplegingsofficier:

---

¹⁾ Als zeer lezenswaardige bronnen in dit opzicht verdienen vermelding:

VON FRANÇOIS, „Der Verpflegungsoffizier“ (3 Aufl.).

ARNOLD, „Die Tätigkeit des Verpflegungsoffiziers im Zusammenhang mit den militärischen Operationen“.

HUMMEL, „Taschenbuch für den Train- und Verpflegungsoffizier“.

immers „in den regel”, zoo luidt het voorschrift, zullen daarvoor de luitenants-kwartiermeesters worden bestemd; is dit niet mogelijk, dan kan een ander officier of een zeer geschikt onderofficier met de waarneming van dezen dienst belast worden, daar kunnen de troepencommandanten dus een ander officier met de verpleging belasten; daarvoor, als in Frankrijk een troepenofficier te nemen, schijnt, gelet op het geringe aantal beroepsluitenants, dat in oorlogstijd tot de onderdeelen van het leger zal behooren, niet gewenscht.

Blijft dan nog over eene keuze te doen uit de militie- en reserve-officieren, welke ter aanvulling van het incompleet in oorlogstijd in de gelederen zullen plaats nemen en wel in 't bijzonder uit de reserve-officieren, die vroeger gediend hebben.

Ook in Duitschland wordt deze weg gevolgd: uit de officieren van den Beurlaubtenstand worden de verplegingsofficieren genomen en wel die, welke door hunne rijkunst, hun burgerberoep en antecedenten daarvoor in de termen vallen.

Voor zoover mij bekend, worden in Duitschland geene afzonderlijke cursussen gehouden voor opleiding van deze verplegingsofficieren; toch komt mij dit zeer gewenscht voor, al zou ik nu niet dadelijk zoover willen gaan als in Oostenrijk-Hongarije, waar de aanstaande Proviant-officieren — oudere en goed bekend staande onderofficieren — gedurende 9 maanden den z.g. „Proviantoffizierskurs” volgen en na een geslaagd eindexamen tot „Proviantoffiziersstellvertretern” worden benoemd. ¹⁾

Mij staan in dit verband voor den geest eenvoudige, goed geleide verplegingsoefeningen op de kaart, welke bijv. garnizoensgewijze eens in de 14 dagen in de wintermaanden waren te houden en waaraan door beroeps- en verlofsluiter-

---

¹⁾ In Oostenrijk-Hongarije is voor den dienst als Proviantoffizier bij de troepen en hogere staven te velde alsook voor den tijd van vrede in het jaar 1904 een „Proviantoffizierskorps” opgericht, waartoe behooren: „Leutnant-, Oberleutnant- en Hauptmann-Proviantoffizier”.

Deze officieren worden gerecrueteerd uit de Proviantoffiziersstellvertretern.

Door deze gelukkige instelling zal de aanwijzing van verplegings-officieren in Oostenrijk-Hongarije wel nimmer met bezwaren gepaard gaan.

nants — geheel vrijwillig — zou kunnen worden deelgenomen. Wanneer op aangename, vlotte wijze de verschillende gevallen, waarin de verplegingsofficier bij de uitoefening van zijne taak kan worden geplaatst, aldaar behandeld worden, dan bestaat er m.i. alle kans, dat de toeloop tot die oefeningen vrij groot zal zijn.

Deze oefeningen binnenskamers moeten in het gunstiger jaargetijde nu en dan gevolgd worden door dergelijke oefeningen in het terrein, in de nabijheid van het garnizoen, terwijl, wanneer de verschillende regimenten in kampen en legerplaatsen vereenigd zijn, van die gelegenheid moet worden gebruik gemaakt, om eens ook uit een verplegingsoogpunt met andere terreinen kennis te maken. Dit zou bijv. het geval kunnen zijn, indien, door dat een bataljon of eene batterij op oorlogssterkte wordt geformeerd, vele luitenants niet ingedeeld zullen zijn; deze kunnen dan vereenigd worden tot eene verplegingskaderoefening.

Van deze eenvoudige oefeningen zouden m.i. goede uitkomsten te verwachten zijn en wel in dien zin, dat langzamerhand in de troepenkorpsen een aantal officieren aanwezig zal zijn, bekend met den dienst van verplegingsofficier, terwijl ook onder de verlofsofficieren, in 't bijzonder onder de reserve-officieren, dergelijke zullen worden aangetroffen.

Dan zal de keuze voor verplegingsofficier veel vergemakkelijkt worden en bovendien ook in den troep een aantal beroepsofficieren aanwezig zijn, bekend met de besproken moeilijke taak en gereed om ieder oogenblik òf als zoodanig — zij het dan ook tijdelijk — op te treden òf ter hulp te komen, indien dit noodig mocht blijken.

Als tweede orgaan ter beschikking van de troepencommandanten noemde ik U de Intendance; dat hier dit verdienstelijk dienstvak eerst in de 2de plaats komt, geschiedt niet uit gebrek aan waardeering mijnerzijds; het is alleen omdat dit noodig was voor het verband in deze bespreking.

Dat hare taak in oorlogstijd zwaar zal kunnen zijn, is licht te begrijpen. De Pruisische Intendance heeft dit in 1870 in hooge mate ondervonden, dat zij niettemin daaraan

wist te beantwoorden, zal voor een deel ook wel het gevolg geweest zijn van de ervaringen, in de oorlogen van 1864 en 1866 opgedaan.

Wel is waar had eerstgenoemde oorlog ¹⁾ in dit opzicht voor den Pruisischen Intendant weinig waarde; het gold hier toch slechts eene verpleging van een 50,000 man, waarbij in het algemeen geene moeilijkheden met den aanvoer en de aankopen ondervonden werden; maar in 1866, bij den snellen opmarsch in Bohemen, toen de troepen eene sterkte hadden van ongeveer 280,000 man, was het anders en bleek die Intendance niet bij machte, hare taak naar behoren te vervullen.

Tengevolge van weinig doeltreffende verplegingsmaatregelen, liet de verpleging toen in menig opzicht te wenschen over. De nadeelige gevolgen hiervan zouden, had de oorlog langer geduurd, zeker niet zijn uitgebleven.

Dat zij toen niet in staat was, de troepen in dezen oorlog behoorlijke en voldoende voedingsmiddelen toe te voeren, werd toegeschreven aan *onvoldoende ervaring* en *onvoldoende vredesvoorbereiding*.

Deze uitspraak verdient bij deze bespreking in het bijzonder onze aandacht.

Wordt bij onze Intendance oorlogservaring geheel gemist, de vredesvoorbereiding laat veel te wenschen over. De vraag is 't zelfs, of de practische vredeswerkzaamheden der intendance-officiëren niet zoo weinig overeenkomen met de door hen te verrichten handelingen in oorlogstijd, dat het optreden bij onze manoeuvres, wel verre van eene leerschool te vormen, veeleer een verkeerd voorbeeld geeft van de wijze, waarop zij in oorlogstijd hebben op te treden.

Dat is niet hunne schuld in zooverre, dat het zou voortspruiten uit het gemis van dien hoogen trap van ontwikkeling als waarop een korps als dat behoort te staan. Verre zij 't van mij daarop iets te willen afdingen.

---

¹⁾ Toch was deze oorlog niet zonder belang, omdat de uitkomsten leerden, dat het oorlogsracion voor den Pruisischen soldaat niet overeenkwam met wat te velde benoodigd was en dientengevolge het racion niet onbelangrijk verhoogd werd.

Het is de schuld van omstandigheden, die hen te machtig zijn.

Zoo vormt de tegenwoordige inkwartieringswet een groot struikelblok voor eene meer op nabootsing van oorlogstoestan- den gerichte wijze van optreden, immers zij legt de voor dat doel onmisbare vrijheid van beweging te zeer aan banden. Niet minder kant zich ook tegen het meer benaderen van oorlogstoestan- den in dien zin de verplichting om, wat vermoedenissen en geregelde uren van eten betreft, de manschappen in meer dan gewone mate te ontzien.

Daarmede is rekening te houden op gevaar, dat anders van zekere zijde eene beweging in den lande gemaakt wordt, die gevoed door ziekelijke overdrijving, nog tot meerdere beperkingen der manoeuvres zoude kunnen leiden dan de reeds bestaande en men alzoo van het eene kwaad in het andere zou vallen.

Intusschen is in den laatsten tijd veel gedaan, om de gevolgen van die bezwaren zoo veel mogelijk te temperen door het geven van eene meer practische richting aan de vorming der intendance-officieren.

In de eerste plaatst wordt thans bij de opleiding van de aanstaande intendance-officieren meer tijd en gelegenheid gegeven, om den practischen intendancedienst, ook op het terrein, te beoefenen.

Verder worden jaarlijks onder beproefde leiding intendance-kader oefeningen op de kaart en op het terrein gehouden; oefeningen, waarvan het practische nut door niemand ont- kend zal worden.

Intusschen zou wellicht in dit opzicht iets gedaan kunnen worden, door bijv. in de jaren, dat geene manoeuvres worden gehouden, per divisie eene verplegingsoefening ¹⁾ te doen houden.

Een bataljon op oorlogsterkte zou dan met volledigen gevechts- en bagagetrein op moeten treden gedurende een viertal achtereenvolgende dagen in verondersteld divisie- verband.

---

¹⁾ Ik mocht hier in het *Jaarbericht* 1908/09 op bladz. 546 e. v. reeds op wijzen.

Voor de te houden oefeningen wordt nu bijv. aangenomen, dat het bataljon op den :

1sten oefeningsdag voortroep is van de marcheerende divisie en na afloop van den marsch op marschvoorposten komt ;

2den oefeningsdag den marsch vervolgt aan den staart van de voorhoede der divisie, aan het gevecht dier voorhoede deelneemt en op het gevechtveld overnacht ;

3den oefeningsdag deel uitmaakt van de achterhoede van de terugtrekkende divisie enz. enz.

Ten einde deze oefening, die op zichzelf ook zeer leerzaam zou kunnen zijn voor het personeel van het bewuste bataljon, dienstbaar te maken aan haar hoofddoel : oefening in de verpleging van den troep, zou het volgende programma kunnen gevolgd worden.

Op den eersten oefeningsdag de verpleging van het bataljon te doen geschieden uit de proviandkarren, welke bij den bagagetrein van de veronderstelde divisie moeten marcheeren en dus ongeveer een 14-tal K.M. achter dat bataljon moeten volgen.

Na aankomst ter plaatse, waarmede eenige uren heen zouden gaan, zouden de geledigde levensmiddelenvoertuigen weder gevuld moeten worden, wat of door aankoop of door beschikbaarstelling der benoodigde voorraden op eene hoofdistributie-plaats zou kunnen geschieden.

Zoo zouden dagelijks gewijzigde verplegingstoestanden in het leven moeten worden geroepen.

Er zullen daarbij zeker vele bezwaren te overwinnen zijn, alvorens in dit verband de handen geheel vrij zullen staan ; maar 't lijdt bij mij geen twijfel of, wanneer de ernstige wil voorziet, deze soort van oefeningen te doen slagen, zij zeer nuttig zullen blijken.

Where there is a will, there is a way !

Door zulke oefeningen zullen vele practische ervaringen worden opgedaan door onze intendance- en verplegingsofficieren, ervaringen, welke der verpleging van den troep ten goede zullen komen.

Eindelijk zou het mij — in het belang van eene goede

verpleging van ons leger te velde — wenschelijk voorkomen, indien eene splitsing werd gemaakt in *troepen*-intendanten en *magazijns*-intendanten, ten einde de intendanten, eenmaal bij het veldleger ingedeeld en vertrouwd met de verplegingsbelangen van den troep, steeds in dien werkkring te laten, afgescheiden van den rang, welken zij bekleeden.

Het lijkt toch vreemd, en kan bezwaarlijk in het belang van den dienst zijn, dat bijv. een kapitein-intendant, die uitstekend voldoet als hoofd der keurings-commissie bij het centraal-magazijn, die betrekking moet verlaten, omdat hij bevordering moet maken en dientengevolge in die moeilijke en verantwoordelijke betrekking vervangen moet worden door een ander kapitein-intendant, die weder geruimen tijd noodig zal hebben, om zich in dien nieuwen werkkring in te werken.

Ook de bij het veldleger ingedeelde kapiteins-intendanten worden verplaatst, indien zij tot majoor bevorderd worden.

Waarom toch? Waarom kunnen bij de eene divisie niet twee hoofdofficieren intendanten zijn en bij eene andere twee kapiteins-intendanten?

Veel beter zou het m. i. zijn, indien de intendance-officieren, die voldeden in de taak, welke hun is opgedragen, daarin werden gelaten en dat aan den hoofdintendant volkomen vrijheid werd gelaten om — met behoud van de vastgestelde organisatie over het geheele dienstvak — de intendance-officieren zoo lang in hunne betrekkingen te laten als hem in het belang van den dienst gewenscht voorkwam.

Dat dan een divisie-intendant kapitein, het hoofd der keuringscommissie luitenant-kolonel zou zijn, doet immers niets ter zake; de intendance-officieren hebben nu eenmaal geen commando in den troep, zoodat bezwaren uit dien hoofde geen gewicht in de schaal kunnen leggen. Evenmin zou het feit, dat bijv. de leger-intendant jonger in rang of in ouderdom dan een of meerdere der divisie-intendanten zou zijn, een overwegend bezwaar toeschijnen. De leger-intendant oefent toch feitelijk geen rechtstreeksch gezag uit over de divisie-intendanten, doch ontleent dit gezag alleen aan de omstandigheid, dat hij uit naam van den comman-

dant van het veldleger handelt, waardoor alle vermeende moeilijkheden m. i. zijn opgelost.

De weinig rationeele wijze, waarop tot dusver de leger-intendant voor ons veldleger wordt aangewezen in oorlogstijd, kan gelukkig met stilzwijgen worden voorbijgegaan, nu op de oorlogsbegroting, dienst 1910, gelden zijn aangevraagd voor de aanstelling, ook in vreedestijd, van deze autoriteit.

Moge zijn werkring te zijner tijd zoo worden vastgesteld, dat hem alleen werkzaamheden met de verpleging van den troep, in 't bijzonder met de oorlogsverpleging betrekking hebbende, onder het toezicht en leiding van den commandant van het veldleger, worden opgedragen.

Ik heb lang gearzeld, Mijne Heeren! of ik bij de opsomming der organen, welke den hoogerem troepencommandanten voor verplegingsdoeleinden zijn toegevoegd, naast het dienstvak van de Intendance ook dat van den Generalen Staf zou noemen. Wanneer ik dit ten slotte heb nagelaten, is dit alleen geschied uit bescheidenheidsoverwegingen, omdat ik niet gaarne den indruk zou willen vestigen, alsof door mij de Generale Staf op verplegingsgebied met de Intendance gelijk gesteld zou worden. Daarvoor zijn de studiën van dit dienstvak in die richting veel te omvattend geweest.

Toch moet de officier van den Generalen Staf zoover in de verpleging van den troep t'huis zijn, dat hij in oorlogstijd, wat ik zou willen noemen, als practisch intendant van eene divisie desgewenscht zou kunnen optreden.

De tegenwoordige Generaal-Majoor von François eischt in zijn standaardwerk: „Feldverpflegungsdienst bei den höheren Kommando-behörden“:

„Wir fordern vor allem von dem Generalstabsoffizier, dass er jederzeit befähigt ist den Verpflegungsdienst einer Division, eines Armeekorps oder einer Armee im Felde selbst zu leiten“.

Deze eisch is in alle opzichten te rechtvaardigen, immers de officieren van het dienstvak van den Generalen Staf zijn

aangewezen, om den bevelhebber eener troepenmacht ter zijde te staan bij de uitvoering van zijne moeilijke taak, zij moeten dientengevolge ook kunnen optreden als praktische, tactische troepenverplegers, m. a. w. aangeven, *waar en wanneer* de troep verpleegd moet worden, terwijl de intendance-officieren den bevelhebber moeten adviseeren als technische troepenverplegers, *op welke wijze en door welke middelen* de troep op aangegeven plaats en tijdstip van het noodige moet worden voorzien.

De werkzaamheden van beide dienstvakken moeten dus hand aan hand gaan, de officieren van de Intendance en van den Generalen Staf moeten als 't ware de zelfde praktische verplegingschool doorloopen hebben, zoodat eenheid in de opleiding bestaat, en de zelfde beginselen door beide dienstvakken gehuldigd worden.

In dit opzicht zijn de zoo even genoemde verplegingskader-oefeningen op de kaart en op het terrein van overwegend nut, omdat intendance- en staf-officieren daaraan gezamenlijk deelnemen, terwijl mede in dit verband niet onvermeld mag blijven, dat ook de aanstaande officieren van beide dienstvakken te zamen deelnemen aan praktische intendance-oefeningen.

Voeg daar nu nog aan toe, dat in de laatste tijden meer samenwerking dan vroeger in de divisiebureelen plaats vindt tusschen beide gewichtige dienstvakken, dan bestaat er alle reden, om met mij aan te nemen, dat wij op den goeden weg zijn, om door het vorenstaande éénheid in de opleiding, éénheid in de uitvoering te verkrijgen, waardoor eene wederkecrige bekendheid en, naar ik vertrouw, eene wederkecrige waardeering in het leven zal worden geroepen, die niet anders dan de onderlinge samenwerking, ten bate van den troep, in 't bijzonder van de verpleging zal bevorderen.

De eigenlijke verpleging.

Ik mocht reeds vooropstellen, Mijne Heeren! dat de kracht van een leger *in ieder opzicht* in zeer nauw verband staat met eene voldoende goede en geregelde verpleging. Deze verpleging onder alle omstandigheden naar behooren te doen

plaats hebben, is een der gewichtigste opgaven van de leiding, welke dikwijls op zeer groote moeilijkheden zal stuiten, indien zij de verplegingsbevelen in overeenstemming wil brengen met de operatieve bevelen.

In 't bijzonder wil ik in dit verband nog de aandacht vestigen op de omstandigheid, dat gewoonlijk strategische en tactische overwegingen de vereeniging, de samentrekking van groote troepenmassa's op eene beperkte ruimte noodzakelijk zullen maken, terwijl daarentegen verplegingsoverwegingen zullen eischen, dat de beschikbare krachten over eene groote oppervlakte verspreid zijn, om hierdoor meerdere hulpbronnen van allerlei aard voor de voeding van den troep te kunnen verkrijgen.

„Se concentrer pour battre, se diviser pour vivre.”

Niet minder nadeelig werken de niet altijd van te voren voorziene verwisselingen van standplaats, welke wel is waar door de eischen van den oorlog geboden zullen zijn, maar waardoor de zekerheid, dat de verpleging verzekerd is, verloren zal gaan.

Zoo zal het kunnen voorkomen, dat groote voorraden, welke geheel volgens de operatieve voornemens zijn opgestapeld geworden, 24 uren later op die stapelplaats vrij wel nutteloos zijn geworden wegens eene plotselinge verandering in de richting, waarin de operatiën geleid zullen worden, terwijl voor de nieuwe richting — wellicht nog voerende door onvruchtbaar en arm gebied — niet dadelijk de noodige voorraden beschikbaar zullen zijn en de aanwezige wegen, overvuld als deze met troepen zullen zijn, niet dadelijk door de treinen gebezigd zullen kunnen worden.

Het gebeurde in de laatste Augustusdagen van het jaar 1870, toen de bekende rechtszwenking van het III^{de} en Maasleger alle getroffen voorbereidingen van de Intendance in duigen wierp, is wel een der meest sprekende voorbeelden van de groote moeilijkheden, waarmede het intendance-personeel bij de verpleging van den troep te kampen kan hebben.

Wat de moeilijkheden toen uitermate verzwaarden, was dat de nieuwe opmarsrichting door een operatietooneel

voerde, dat voor de voeding van mensch en dier zoo goed als niets opleverde.

Ook uit het optreden van de Intendance in den Russisch-Japanschen oorlog valt m. i. zoo veel te leeren, dat het mij wel veroorloofd zal zijn, daaromtrent een en ander mede te deelen.

De Russen, zich de ondervinding ten nutte gemaakt hebbende, in den Russisch-Turkschen oorlog opgedaan, waren op verplegingsgebied niet onbelangrijk vooruitgegaan.

Wordt dan ook in het algemeen de Russische Intendant geprezen over de goede verpleging welke de soldaat genoten heeft, dan moet dit eensdeels aan het vorenstaande worden toegeschreven, anderdeels — en in niet geringe mate — ook daaraan, dat de verpleging met zeer gunstige omstandigheden gepaard ging, waarvan in de eerste plaats genoemd moet worden, *dat het leger steeds op zijne basis te rugging.*

De oorlog toch heeft niet anders bestaan dan uit eene serie van positie-gevechten, gevolgd door langere of kortere rustpauzen.

Immers, hoe dapper en ondernemend de Japanners ook optraden, hoe groot hun onmiddellijk succes ook was, dat succes naar behooren te vervolgen, daartoe waren zij niet in staat, voornamelijk omdat hun aanvoer niet zoodanig geregeld was, dat zij vrij of grootendeels vrij in hunne bewegingen waren te achten. Aan de Jaloe, te Wafangau, te Liaojang, aan de Sjaho en te Moekden, overal waren de Japanners overwinnaars, doch geene enkele van die overwinningen leidde tot het gewenschte doel: de vernietiging van het vijandelijke leger en daarmee het einde van den oorlog.

Na ieder belangrijk treffen was het noodig de verbindingen met de vloot, feitelijk de basis van de Japanners, weder in orde te brengen, waarmede geruimen tijd verloren ging. De Russen profiteerden hiervan, om hunne voorraden en de geleden verliezen aan personeel en materieel weder aan te vullen, wat betrekkelijk gemakkelijk ging, omdat hunne strijdkrachten zich niet ver van den grooten spoorweg Karbin—

Moekden en zuidelijk, met den daarmede evenwijdig loopenden Mandarijnenweg, de eenige goede verbinding, verwijderden.

Het gevolg hiervan was, dat de Japanners telkenmale als 't ware weder een ongeschokten vijand moesten aanvallen, een vijand, die van de lange, dikwijls maanden durende rust had gebruik gemaakt, om zich in den uitersten staat van tegenweer te brengen.

Omgekeerd waren de Russen ook niet bij machte, om met eenige kracht offensief op te treden; zij durfden zich niet van den spoorweg verwijderen, vooral ook, omdat hun treinwezen in ellendigen toestand verkeerde.

De voeding van de troepen, die naar het verre Oosten gezonden werden, was gedurende de reis goed, dank zij de zorgvuldige voorbereiding vóór het uitbreken van den oorlog door de Russische Intendance.

In de voornaamste stations langs den spoorweg waren levensmiddelen en fourage opgelegd, terwijl na het uitbreken van den oorlog voorzieningen werden getroffen, dat op bepaalde stations warme maaltijden aan den troep verstrekt konden worden en dat op andere bakkerijen opgericht werden.

De haast onoverkomelijke bezwaren, verbonden aan een zoo langdurig transport bij eene temperatuur van somtijds 35° beneden nul gedurende den nacht en onder zulke bijzondere omstandigheden -- het dichtgevroren Baikalmeer moest aanvankelijk in sleden of marcheerende worden overgetrokken — zijn door de Intendance op schitterende wijze opgelost; alles was uitstekend geregeld, de Russische soldaat heeft gedurende dat transport eene uitstekende verpleging genoten.

Ook voor de voeding gedurende de operatiën waren reeds van af 1900 uitgebreide voorbereidingen getroffen. Magazijnen, waaraan bakkerijen waren toegevoegd, waren opgericht o. a. te Karbin, waar voorraden levensmiddelen voor eene belangrijke troepenmacht voor 18 maanden waren opgelegd; Mandsjoerije was uit een verplegingsoogpunt bestudeerd geworden, zoodat bij het uitbreken van den oorlog ook over uitgebreide gegevens beschikt werd.

Zoo was het aan de Intendance bekend, dat het Russische leger zich in het verre Oosten zou kunnen voeden door gebruik te maken van de locale hulpbronnen; trouwens dat was voor dat leger eene levensquaestie, want ware dit niet mogelijk geweest, dan was er niets anders overgebleven dan onmiddellijk Mandsjoerije te ontruimen, ondanks de aldaar opgestapelde voorraden, welke trouwens ook uit de landstreek waren verkregen. Immers 500,000 man en 150,000 paarden — de sterkte van het Russische leger — eischten in ronde cijfers 1800 ton voedingsmiddelen per dag, of wel 8 tot 10 treinen van 25 wagens per dag, wat bijv. in 1905 overeenkwam met de helft van het dagelijksche rendement der spoorwegen.

De Russen zijn dus in dit opzicht zeer *gelukkig* geweest.

De aanvulling der verbruikte voorraden van den troep en van de treinen geschiedde dus uit de landstreek zelve en wel:

- door aankopen rechtstreeks door den troep;
- door aankopen rechtstreeks door de Intendance en
- door verstrekkingen van groothandelaren.

De verplegingsofficieren van den troep kochten rechtstreeks van de inwoners, maar omdat de rayons voor elk korps niet immer behoorlijk waren aangegeven en deze officieren slechts rekening hielden met het verplegingsbelang van den hun in dat opzicht toevertrouwden troep, deden zij elkander veel concurrentie aan, waardoor de prijzen snel in de hoogte liepen, dikwijls boven de prijsgrenzen door de Intendance gesteld.

Dan trad de Intendance evenwel met hare voorraden als eene soort van regelaarster op; de troepen konden zich bij haar — mede tegen betaling — het noodige verschaffen, waardoor de prijzen van de inwoners weder daalden.

De Intendance voorzag hare magazijnen door directen aankoop of door in het latere deel van den oorlog gebruik te maken van de bedoelde groothandelaren.

De directe aankoop had plaats uit de rayons, vastgesteld voor de korpsen van het leger, en uit die, achter en op grooten afstand van dat leger.

Door eerstbedoelde aankopen kwam het meermalen voor,

dat de verplegings- en intendance-officiëren elkander concurrentie aandeden, wat zeker geen gewenschte toestand is. Niet genoeg was voor oogen gehouden, dat de troepen aankopen moeten doen voor *dadelijke behoeften* en dus moeten trachten hunne voorraden zoo veel mogelijk in de nabijheid van hunne kantonnementen of bivaks te betrekken, terwijl de Intendance koopt voor de verdere vulling van hare magazijnen, daarvoor meer tijd kan besteden, zoodat die aankopen op grootere afstanden kunnen plaats hebben.

De broodvoorziening heeft aan den Russischen Intendant veel hoofdbrekens gekost, voornamelijk omdat het benodigde meel uit Rusland moest worden aangevoerd en het personeel, dat met de broodbereiding was belast, niet of onvoldoende was voorbereid.

De Russische Intendance bezat in vreedestijd noch bakkers, noch gegraduateerden van de administratietroepen. Deze fout in de organisatie heeft zich duchtig doen gevoelen, want om nu het noodige personeel voor de broodbereiding bijeen te krijgen, moest eene keuze worden gedaan uit een stroom van reservisten, welke uit Europa kwam en waaronder zich — volgens eigen opgave — een groot aantal bakkers schenen te bevinden. Dat dit personeel aanvankelijk niet op de hoogte van zijne taak was, behoeft geene nadere vermelding, vooral niet, omdat het al spoedig bleek, dat vele van die reservisten maar het beroep van bakker hadden opgegeven, doch feitelijk een ander beroep uitoefenden.

De troepen plukten hiervan de wrange vruchten in den vorm van zuur brood.

Hoewel over eenige vaste en verplaatsbare ovens beschikt werd, welke aan den spoorweg waren gelegen, duurde het — ondanks de door die ligging gunstige transportverhoudingen — voor sommige troepenafdeelingen 8 dagen en langer, eer dat zij het brood ontvingen.

Meermalen kwam daardoor, vooral des zomers, het brood bedorven aan.

Waar nu verder het inlandsche brood ternauwernood den naam van brood verdiende en de troep niet organiek was

uitgerust met de middelen, om zelf brood te bakken, is het geen wonder, dat, wanneer het te voorzien was, dat de troepen langeren tijd op de zelfde plaats moesten blijven, dikwijls geïmproviseerde regimentsbakkerijen werden opgericht, waarbij het meel alsdan door de Intendance verstrekt werd.

De noodzakelijkheid, om het bereiden van het brood in beginsel aan den troep over te laten, spreekt hiernit ten duidelijkste.

Wel moet de Intendance in staat zijn, het benoodigde brood desverreicht aan den troep te kunnen verschaffen, zij moet dus de bakkerijen ter beschikking hebben, die haar dit brood in korten tijd kunnen leveren; de *dagelijksche* verstreking van brood evenwel behoort m.i. niet tot de taak van dat dienstvak; daarvoor hebben de verplegingsofficieren zorg te dragen, door contracten aan te gaan met bakkers in de plaatsen of oorden, waarin of waarbij de troep is ondergebracht, voor de levering van het vereischte aantal rations of door personeel uit den troep te laten bakken in ovens van particulieren. ¹⁾

De *vleeschvoorziening* had met minder bezwaren te kampen. Mandsjoerije, vooral in het zuidelijk deel, leverde in den aanvang voldoende vee en toen de voorraden schaarsch begonnen te worden, kwam de rijke veestapel van Mongolië — hoewel neutraal en tegen het officieele verbod in — te hulp.

Ieder legerkorps moest voor acht dagen aan levend vee voorhanden hebben; in werkelijkheid schijnt dit aantal evenwel nimmer bereikt te zijn en was vier dagen het maximum.

De door de verplegingsofficieren aangekochte beesten werden *bij* en *door* den troep geslacht.

Ook deze gegevens versterken mij in mijne inzichten daarentrent. Evenmin als aan eene centrale broodvoorziening gedacht moet worden, evenmin behoort de vleeschvoorziening tot de taak der Intendance. Ook hier geldt de regel, zoo even voor de broodverstreking medegedeeld; zoo noodig moet de

---

¹⁾ Het verdient in dit opzicht ernstig overweging, dat de compagniescommandanten bij de mobilisatie-indeling hunner compagnie daarbij minstens 2 bakkers — en ook 2 slaggers — indeelen.

Intendant geslacht vleesch kunnen verstrekken en daartoe de slachterijen beschikbaar hebben; het moet evenwel uitzondering blijven; als regel moet ook hier vooropgesteld worden: *De troep slacht zelf.*

De verstrekking van haver voor de paarden is uiterst moeilijk geweest, omdat haver niet of bijna niet te verkrijgen was en de ter plaatse gebruikelijke surrogaten niet dan met moeite door de paarden gegeten werden, waarvan nog dikwijls ernstige koliekaanvallen het gevolg waren.

Ook in ons land zal dit niet altijd even gemakkelijk zijn. Vele malen toch is mij gebleken, dat fourage betrekkelijk in geringe hoeveelheid voorhanden was; in het algemeen is bij de landbouwers niet meer haver voorradig dan zij voor hunne eigen paarden, dikwijls weinig in aantal, voor de eerst volgende weken noodig hadden.

De handelaren in fourage hadden gewoonlijk grotere voorraden, maar deze personen worden niet in alle plaatsen aangetroffen.

De Intendance zal dus, dunkt mij, goed handelen, indien zij hiermede rekening houdt en — ook lettende op den tijd van het jaar, in verband met de komst van den nieuwen oogst — voorstellen doet, om de paarden voor een deel een of meerdere surrogaten, bijv. gerst, te doen gebruiken, om ze aldus langzamerhand aan dit nieuwe voedsel te gewennen.

Door de Russische Intendance is ten slotte het volgende resultaat bereikt:

Het Russische leger is uit een verplegingsoogpunt nimmer geheel gereed geweest voor een aanvallend optreden; het tijdvak van Januari 1905, toen КОЕРОПАТКИН tot het offensief wilde overgaan, maakte hierop eene gunstige uitzondering; de troepen beschikten toen rechtstreeks over 8 dagen levensmiddelen, 4 dagen bij den man of op de regimentsvoertuigen, 4 dagen in de divisie-verplegingstreinen.

De divisie-magazijnen waren gevuld met 8 dagen; de legerkorps-magazijnen eveneens met 8 dagen levensmiddelen, terwijl de leger-magazijnen nog 14 dagen bevatten.

Alle spoorwegstatiöns, in de nabijheid van het leger, waren

ingericht tot distributioplatsen, om het uitgeven der levensmiddelen te vergemakkelijken.

Het Russische leger had dus tot zijne beschikking voor het voorgenomen offensief in het laatst van Januari 1905 een voorraad levensmiddelen van ongeveer 30 dagen, waarbij evenwel niet over het hoofd moet worden gezien, dat van dien voorraad slechts 8 dagen mobiel waren en dat de resteerende voorraad was opgelegd in *vaste* magazijnen.

Die vaste magazijnen zijn mede oorzaak geweest, dat ook voor een verdedigend optreden het gevolgde verplegings-systeem te wenschen overliet; bij iederen terugtocht n.l., vooral van af Liaojang, zijn groote hoeveelheden levensmiddelen dientengevolge vernietigd moeten worden.

Een zeer afkeurend oordeel moet dan ook geveld worden over het in het verre Oosten gevolgde magazijnssysteem en wel het systeem van vaste magazijnen. Had de oorlog niet een zoo bijzonder verloop gehad, waren niet zulke lange pauzen telkens ingetreden, dan zou de verpleging niet onwaarschijnlijk grootendeels zijn mislukt.

Nu echter is het der Intendance mogelijk geweest, mede dank zij de ontzaglijke hulpbronnen van het operatietooneel, dank zij verder den schier onbeprekten goudvoorraad, om groote hoeveelheden levensmiddelen te verzamelen, waardoor — en dit is de voornaamste verdienste van den Russischen Intendant — voor den troep goed kon worden zorg gedragen.

De Russische soldaat is dan ook steeds goed gevoed geworden; nimmer heeft hij gebrek aan levensmiddelen gehad; bovendien ontving hij steeds goed toebereid en zuiver voedsel, wat voor een belangrijk deel aan de rijdende veldkeukens — waarover later — te danken is.

Ook de Japansche Intendance heeft het oorlogstooneel bestudeerd vóór het uitbreken van den oorlog, heeft statistische gegevens betreffende het te betreden land in de verschillende seizoenen verzameld enz. Gaf deze goede voorbereiding reeds veel gemak, ook de soberheid van den Japanschen soldaat werkte er niet weinig toe mede, om de

taak van de Intendance minder zwaar te maken. Zoo kennen over het algemeen de lagere volksklassen in Japan geen vleesch en zijn zij met rijst en gedroogde visch al zeer tevreden.

Het geheele verplegingsvraagstuk was dus opgelost, indien slechts voor rijst, voor veel rijst werd gezorgd. Geen brood, geen of althans weinig vleesch, wat een ideaal-toestand voor een Intendant!

Voor de uitvoering van de taak van den verplegingsofficier was het verder van belang, dat het den Japanner volkomen onverschillig laat of hij zijn maaltijd warm of koud ontvangt.

Onder deze omstandigheden werd de Japansche soldaat zoo goed gevoed, dat volgens ooggetuigen de soldaten tijdens den oorlog dikker werden.

De verpleging van het leger werd bijna uitsluitend bewerkstelligd door aanvoer uit Japan, en dat, ondanks de hulpbronnen in Mandsjoerije als zeer omvangrijk bekend waren en de naburige provinciën van Korea en van China — hoewel onzijdig — toch zeer belangrijke voorraden zouden kunnen leveren.

De gedachtengang daarbij was deze :

De operatiën zullen beginnen in het Zuiden van Mandsoerije — eene bergachtige, arme landstreek — zij zullen voortgezet worden meer noordelijk en wel in terreingedeelten, waar de Russen alle voorraden hebben weggehaald, terwijl eindelijk slechts dan op China gerekend kan worden, indien onze — de Japansche — wapenen overwinnend zijn. Deze overwegingen hebben er toe geleid, de voorbereidingen in dier voege te maken, dat de zekere weg — die van aanvoer uit het moederland — verkozen is geworden, waartoe het dringend noodig was voor de Japanners, de volmaakte suprematie ter zee te hebben. Was deze eenmaal verkregen, dan was ook de aanvoer te water verzekerd, omdat de noodige, snelvarende stoombooten gemakkelijk door de handelsmarine beschikbaar konden worden gesteld.

Hoe goed ook voorbereid, hoe in alle opzichten doordacht en door de Intendance tot in bijzonderheden voorbereid, heeft deze wijze van verpleging een groot nadeel gehad en wel,

dat zij, zooals reeds is opgemerkt, oorzaak is geweest van eene groote langzaamheid in de bewegingen van de legers. Telkens moesten de divisie- en legermagazijnen, die over het algemeen niet mobiel waren, al waren zij ook zoo dicht mogelijk bij den spoorweg gelegen, op nieuw opgericht worden, en in verband met de nieuw gekozen basishavens en in verband met de beschikbare wegen.

Dat dit meermalen belangrijk oponthoud teweegbracht en tot eene langzame wijze van oorlogvoeren leidde, laat zich begrijpen.

Als voorbeeld moge dienen, dat na den slag aan de Jaloe op 30 April/1 Mei *met het oog op de verpleging* tot 5 Mei gewacht moest worden, alvorens den verderen marsch aan te vangen, terwijl tien dagen later dan oorspronkelijk was voorgenomen, de slag bij Liaojiang plaats had, omdat groote en langdurige regenperiodes den aanvoer van verplegingsmiddelen zoo goed als onmogelijk hadden gemaakt.

In het algemeen kan gezegd worden, dat de groote moeilijkheden, aan den aanvoer verbonden, de voornaamste oorzaken zijn geweest van de langzame oorlogsvoering.

Na iederen sprong moest gewacht worden, totdat de verbindingen weder hersteld, voldoende verplegingsmiddelen wederom aangevoerd waren, alvorens tot eene volgende operatie kon worden overgegaan.

Toetsen wij nu onze verplegings-voorschriften aan de besproken ervaringen, dan blijkt, dat zij in dit opzicht goede bepalingen bevatten.

In de eerste plaats wordt de kwartierverpleging, daarna de magazijnsverpleging genoemd, waarbij men zich natuurlijk moet losmaken van wat vroeger onder het woord „magazijnsverpleging” verstaan werd.

Welke van de verschillende soorten van verpleging moet worden toegepast, is in beginsel niet aan te geven; in ieder geval moet daarbij elke gedachte aan bindende voorschriften of aan schema's uitgesloten worden. 1)

1) En temps de guerre, les conditions dans lesquelles se trouveront les hommes et les chevaux sont si variables qu'il n'est pas possible

Vooropgesteld zij dan ook, dat de wijze van verpleging bepaald wordt door de omstandigheden, waarin ons veldleger, of gedeelten daarvan, zich zal bevinden.

De verpleging door den waard is de gemakkelijkste wijze, waarop de troep van het noodige kan worden voorzien. Deze wijze van verplegen zal echter op groote schaal slechts toepassing kunnen vinden bij ruime inkwartiering en gedurende niet te langen tijd. Gezorgd dient daarbij te worden, dat zoo eenigszins doelnijk iederen avond met het gemeentebestuur wordt afgerekend.

Is om eene of andere reden engere inkwartiering noodig, dan is deze wijze van verplegen niet meer toe te passen en zullen de levensmiddelen van de troepervoertuigen moeten worden genuttigd. Uit den aard der zaak zal het daarbij — vooral in de meer bevolkte en rijkere streken van ons land — meermalen voorkomen, dat enkele troependeelen nog door de ingezetenen verzorgd kunnen worden; dit zijn echter slechts uitzonderingen.

De troepervoertuigen moeten nu weder gevuld worden door de zorg van den verplegingsofficier, deze mag niet aan rusten denken, voordat de voertuigen van het onderdeel, waartoe hij behoort, weder gevuld en marschvaardig zijn.

De daartoe noodige levensmiddelen worden door hem aangekocht ter plaatse, d. w. z. in de nabijheid van de plaats, waar het bedoelde onderdeel is ondergebracht.

In ons land zal dit in het algemeen met weinig bezwaren gepaard gaan; de voorraden toch, welke zelfs in kleine plattelandsgemeenten aanwezig zijn, vallen verbazend mede, zooals mij bij onderscheidene oefeningsreizen gebleken is.

Een enkel woord moge hier eene plaats vinden, wat betreft onze troepen- (levensmiddelen) voertuigen, den proviand- en den haverwagen.

Jammer, dat deze organiek ingedeelde voertuigen in de oorlogsorganisatie met een * zijn aangeduid, hetgeen betekent: „aanschaffen bij mobilisatie”.

do poser des règles-fermes, ni d'édicter des prescriptions formelles.

Zie het nieuwe Fransche Reglement „Alimentation en Campagne” van 1909.

In 't bijzonder geldt dit voor den proviandwagen, omdat slechts weinige voertuigen geschikt zijn, om als zoodanig gebruikt te worden.

In dit voertuig moet toch versch vleesch vervoerd worden en hoe nauw dit vervoer luistert, wil men geene kans loopen, dat het vleesch bedorven aankomt, is licht in te zien.

In Frankrijk zijn tot dit doel afzonderlijke vleeschwagens per bataljon Infanterie en per afdeeling Artillerie ingedeeld.

Een van de eerste opdrachten, welke de verplegingsofficier reeds in het garnizoen onmiddellijk na de mobilisatie moet ontvangen, zal m. i. moeten luiden: „Houd eene inspectie over de aangeschafte proviand- en havervoertuigen en richt deze zoo veel mogelijk nog in voor het doel, waarvoor ze bestemd zijn.”

Ter uitvoering hiervan moeten de wagens (en daarmede bedoel ik nu verder alleen de proviandwagens) — de haverwagens zijn gewoonlijk wel geschikt, om daarop haver in zakken te vervoeren — beoordeeld worden, of zij stevig genoeg zijn voor het beoogde doel; dienen zij, uit reinheidsoverwegingen aan de binnenzijde met een of ander dun metaal bekleed, en voorts in vakken door verticale schotten verdeeld en geschikt gemaakt te worden voor het vervoer van versch vleesch, zoodanig, dat dit vleesch onder voortdurende toestrooming van versehe lucht, beschut tegen de zon, in opgehangen toestand kan vervoerd worden.

Het aanbrengen van de voorgeschreven merken zou bevorderd kunnen worden door reeds in vreedestijd bij elk onderdeel houten bordjes met die merken gereed te hebben, welke dan stevig op die voertuigen gespijkerd zouden moeten worden. Daardoor wordt verkregen, dat op ieder der voertuigen steeds met flinke, duidelijke, onuitwischbare letter te zien is, voor welk onderdeel het bestemd is, eene eerste voorwaarde voor eene behoorlijke marschdiscipline in den bagagetrein en ter verzekering, dat het voertuig het onderdeel, waartoe het behoort, bereikt.

Nu ik toch mij met zulke, trouwens volstrekt geene onbetekenende kleinigheden ophoud, voeg ik nog hierbij, dat het aanbrengen van een dergelijk bordje aan de paarden, vast-

geknoopt in de manen, om overeenkomstige redenen, evenzeer aanbeveling verdient.

De wijze, waarop de kar van eene compagnie Infanterie zou kunnen worden bepakt, is aangegeven in Bijlage I.

De verplegingsofficier houde hierbij in het oog, dat vleesch en vet, indien dit in verschen toestand wordt medegevoerd, bestemd is voor dadelijk verbruik en dus spoedig weder aangevuld moet worden, zoodat hij — welke wijze van inkwartiering ook gevolgd wordt — iederen dag het noodige slachtvee¹⁾ moet aankopen, dit tijdig doen slachten, zoodat het — zoo mogelijk — bestorven weder vervoerd kan worden.

In dit opzicht vestig ik nog de aandacht op het gestelde in het *Recueil Militair* van dit jaar, waarbij aan de uitrusting van den proviandwagen is toegevoegd „een toestel tot het vermalen van vleesch en vet”.

Door dit toestel wordt het mogelijk gemaakt, het vleesch ook in niet-bestorven toestand te doen gebruiken.

In hoeverre de invoering van dit toestel verband houdt met de warme pleidooien ten gunste hiervan van den gepens. Generaal-Majoor LAYMANN in zijn bekend werk „Die Ernährung der Millionenheere des nächsten Krieges”, kan ik niet beoordeelen; dat de heldere wijze, waarop die invoering wordt bepleit, om te bevorderen, dat de verplegingsmiddelen hunne volle voedingswaarde aan den soldaat geven, daarop zeker van invloed is geweest, is wel aan te nemen.

De verplegingsofficier geeft ook iederen dag de haver uit, welke per paard en per dag op het voertuig zijn geladen, en koopt eene even groote hoeveelheid haver weder aan, om overeenkomstig het dienaangaande gestelde in het verplegingsvoorschrift (§ 32, laatste alinea) te komen tot eene dagelijksche verversching.

Ook voor het medegevoerde brood verdient eene dergelijke handelwijze overweging.

---

¹⁾ Per bataljon 2 runderen of
19 schapen (kalveren) of
6 varkens

van een gemiddeld gewicht van 500, 40 of 90 K.G.

Kan de verplegingsofficier door rechtstreekschen aankoop niet de noodige aanvulling van de verbruikte voorraden verkrijgen, ook niet, door medewerking van den regimentscommandant, die uit den aard der zaak uit een grooter rayon kan doen putten, dan — maar ook niet eerder — wordt de hulp van de Intendance ingeroepen.

Het stelsel dus, dat hierbij voorzigt, en dat ook in den laatsten oorlog toepassing heeft gevonden, is het volgende:

De troepen trachten zoo lang mogelijk zich zelve de levensmiddelen te verschaffen; eerst wanneer dit niet meer mogelijk is, treedt de Intendance handelend op.

Met dit beginsel voor oogen, is het niet noodig, aan de troepen te bevelen, op welke wijze zij verpleegd moeten worden, zooals ons voorschrift dit aangeeft.

Alleen eischt het van de Intendance eene groote kennis van de capaciteit op verplegingsgebied van de terreinen, waar ons veldleger eventueel zal optreden, want gedachtig aan de uitspraak van von FRANÇOIS, welke met het bovenstaande stelsel geheel overeenkomt,

„Zoolang mogelijk moet de landstreek, waarin de troepen zich bevinden, de noodige verplegingsvoorraden leveren; men zorge echter, dat de verplegingstreinen ter plaatse zijn, als de landstreek is uitgeput”, moet onze Intendance zorgen — en ik ben er van overtuigd, dat zij dit doen zal — dat, beginnen de voorraden uit de streek te verminderen, zij de noodige voorraden beschikbaar heeft, om voor de vereischte aanvulling te zorgen en de troepen kennis dragen van de plaatsen, waar deze te verkrijgen zijn.

De Intendant moet diensentevolge met zijne verplegingsmaatregelen de troepen minstens 24 uren vóór zijn en tijdig in de betrokken bevelen doen opnemen, waar en hoe laat de verschillende afdeelingen de noodige aanvullingen kunnen verkrijgen, m. a. w., waar *hoofddistributieplaatsen* zijn opgericht, voor welke troepen-afdeelingen zij bestemd en op welke uren zij voor die afdeelingen geopend zijn.

Dit zijn dan ook m. i. de eenige bevelen, die omtrent de verpleging zoo noodig moeten worden uitgegeven; wel wordt voor het logisch verband eene enkele maal nog opgenomen

de wijze van verpleging, hetgeen evenwel dan slechts beschouwd moet worden als eene vingerwijzing; de troepencommandanten blijven vrij in de wijze van verpleging van hun troep met inachtneming van het gestelde in de voorschriften.

Hoe komt nu de divisie-intendant aan de voorraden voor uitgifte op de hoofddistributieplaatsen?

Zoo eenigszins mogelijk moet deze Intendant de beschikking trachten te verkrijgen over minstens een 4-tal dagen levensmiddelen ten behoeve van de troepen der divisie. Deze voorraden worden door hem bijeengebracht in het verplegingsrayon, dat voor de divisie bestemd is en wel in die gedeelten van het rayon, dat niet door troepen belegd en ver van deze verwijderd is.

Zoo lang de divisie in een toestand van rust is, worden deze voorraden in een of meerdere magazijnen vereenigd en door het daarvoor bestemde personeel beheerd en verantwoord.

Het daarvoor bestemde personeel! Het klinkt zoo goed, maar laten wij eenstrachten na te gaan, welk personeel dat is?

De divisie-intendant heeft personeel noodig,

a. om op gewoonlijk vrij ver verwijderde plaatsen de noodige aankopen te doen bewerkstelligen; en

b. om de op te richten magazijnen te beheeren in den ruimsten zin des woords.

Hij beschikt hiertoe over: 2 kapiteins-intendanten en over het peloton administratie-troepen, dat organiek bij de verplegingsafdeeling is ingedeeld.

Onder dit peloton worden aangetroffen 2 luitenants-kwartiermeesters, 6 sergeanten, onder welke zich wellicht eenige administrateurs van verplegingsinrichtingen zullen bevinden, welke bij mobilisatie zijn opgeheven, 11 korporaals, waaronder eenige van de regimenten Infanterie, 20 bakkers, 20 slaggers en 20 werklieden.

Voor het doen van aankopen beschikt hij in ieder geval over te weinig personeel, een van de kapiteins-intendanten zal hij gaarne bij zich houden en den anderen zal hij vermoedelijk gebruiken voor de oprichting van het magazijn, en — indien het niet anders kan — voor het doen van aankopen.

Voor het beheer en de verantwoording van de voorraden in het magazijn heeft hij geene zekerheid, dat over administrateurs — de eenige personen, aan wie dadelijk dergelijk werk kan worden opgedragen — kan worden beschikt; immers in noot (1) op bladz. 29 van de oorlogsorganisatie lezen wij: „Zijn, voor zoover zij (dat zijn de 6 sergeanten, behoorende tot het peloton administratietroepen) niet afkomstig zijn van de compagnie administratie-troepen, leerlingen van den Hoofdcursus, die voor den dienst der militaire administratie worden opgeleid, en administrateurs van verplegings-inrichtingen, die bij mobilisatie worden opgeheven.”

De organisatie is dus zeker niet te ruim, de luitenant-kwartiermeesters van dat peloton kan hij nog voor het verichten van aankopen bezigen, maar het beheerderspersoneel dient zoo spoedig mogelijk versterkt, althans de zekerheid gegeven te worden, dat onder die sergeanten zich minstens een tweetal goede administrateurs bevinden, om nog van minder magazijnsperoneel, als bazen en onderbazen, niet te spreken.

De Deutsche divisie-intendant beschikt in dit opzicht over:

van de Feldintendantur:	3	Feldintendanten,	Sekretäre
		(aankoop)	
	en 1	„	Assistent, benevens
van het Feldproviandamt:	1	Feldmagazin-Rendant,	
		(beheer)	
	1	„	Kontrollleur,
	4	„	Assistenten,
	en 2	„	Aufseher

m. a. w. over een 12-tal beambten, welke in vredeestijd geoefend zijn.

Blijft de divisie eenigen tijd in dien toestand van rust, dan moet de divisie-intendant zich de beschikking verzekeren over de noodige slachterijen en bakkerijen, waarin, desgewenscht met versterking door militair personeel, in 24 uur het voor de divisie noodige vee geslacht, het noodige brood gebakken kan worden.

Verlaat de divisie de kantonnementen en gaat zij van den toestand van rust in dien van beweging over, dan moet een

deel dier voorraden, gewoonlijk voor één dag, als een mobiel magazijn per spoor trein, per tram, per voertuig of te water medegevoerd en het overblijvende overgegeven worden aan den leger- of aan den etappe-intendant.

Alleen wanneer die voorraden per voertuig als *een hulp-verplegingstrein* worden medegevoerd, is de divisie het meest onafhankelijk in hare bewegingen; worden deze levensmiddelen per spoor trein, per tram of te water vervoerd, dan zouden toestanden kunnen intreden als in Oost-Azië, dat n.l. de divisie zich ter wille van de verpleging niet van den spoor- of waterweg kan verwijderen; zeker een ongewenschte toestand.

Ten slotte beschikt de divisie-intendant nog over de verplegingsafdeeling, met voorraden voor minstens één dag beladen, welke als eene soort van reservevoorraad beschouwd moeten worden, die alleen in den uitersten nood mag worden aangesproken.

c. Verplegingsmiddelen.

1. *Noodrations*. Hoewel bij alle verplegingsorganen het streven op den voorgrond moet staan, om den troep zoo lang mogelijk te verplegen met versche levensmiddelen, dit zal, ondanks de grootste inspanning niet altijd doenlijk blijken.

Het vervoer van die versche levensmiddelen eischt veel tijd en veel ruimte, zoodat de aanvoer niet te allen tijde verzekerd is te achten.

Omstandigheden zijn mogelijk, dat de voertuigen enz., die verplegingsartikelen medevoeren, de troepen niet bereiken kunnen, en dat in de streek, waarin deze zich bevinden, geen voedsel meer te verkrijgen is. Voor die omstandigheden zijn de bekende *noodrations*, elders *rations de reserve*, *eiserne Portionen*, *emergency ration* enz. ingesteld, die grootendeels door den man zelf gedragen moeten worden en daardoor altijd beschikbaar zijn.

Aangezien het draagvermogen van den man beperkt is en hij nog meerdere zaken mede moet voeren, bepaalt zich het aantal te dragen *noodrations* tot hoogst enkele en is

het te begrijpen, dat er in alle legers werk van gemaakt wordt het den man duidelijk te maken, dat alleen in den uitersten nood en alleen op last van den troepencommandant deze rations gebruikt mogen worden.

Het dienaangaande gestelde in § 32 van ons Voorschrift verdient dan ook door iederen meerdere, in 't bijzonder door de officieren, streng in acht te worden genomen.

De eischen, waaraan noodrations moeten voldoen, kunnen als volgt omschreven worden:

de bestanddeelen moeten zoo min mogelijk aan bederf onderhevig zijn, ten einde gedurende langeren tijd bewaard te kunnen blijven;

voldoende voedingswaarde paren aan een zoo gering mogelijk gewicht en volume;

zonder eenige en anders met geringe bereiding een smakelijk voedsel opleveren en

in zoodanigen vorm verpakt zijn, dat zij door den soldaat gemakkelijk medegevoerd kunnen worden, terwijl elk ration voor 24 uren voldoende moet zijn.

Voldoet ons noodrations, dat bestaat uit:

0.2 K.G. verduurzaam vleesch, rookworst of kaas en

0.5 K.G. beschuit of 0.75 K.G. brood, aan die eischen?

Die vraag is bezwaarlijk in alle opzichten bevestigend te beantwoorden en wel voornamelijk, omdat het ration niet voor 24 uren voldoende is en feitelijk slechts levensmiddelen voor één maaltijd bevat. Ons noodrations vergelijkende met dat van andere mogendheden, blijkt dan ook, dat het in alle opzichten ten achteren staat. Zie Bijlage II.

Wel zijn er nog eenige Rijken, welke ook in dat ration de zelfde minimum hoeveelheid vleesch medevoeren, doch aldaar zijn dan aan die rations nog andere voedingsmiddelen toegevoegd, waardoor de voedingswaarde die van onze noodrations belangrijk overtreft.

In Duitschland bijv. treffen wij in dit verband de z.g. „Eierzwieback” aan, eene soort van uiterst voedzame cakes ¹⁾,

¹⁾ Deze Eierzwieback hebben volgens von LIGNITZ, „Zur Hygienedes Krieges”, de volgende samenstelling:

verder verduurzaamde soep, koffie en zout; voorts zijn in Zweden, om een ander voorbeeld te nemen, gort en gedroogde groenten bijgevoegd.

Overal wordt dus het streven waargenomen, om naast den middagmaaltijd ook een morgeneten aan den soldaat te kunnen verschaffen.

Dit zou ook voor ons land overweging verdienen, te meer, omdat onze soldaat slechts één noodrations medevoert.

Uitbreiding dientengevolge met eenige soep- en koffie- of theetabletten komt raadzaam voor. Wel wordt thans door onzen soldaat te velde medegevoerd een ration koffie en suiker, dat toebereid en verbruikt kan worden op last van den commandant van den troep en zoodra mogelijk, desnoods van den voorraad op de proviandkarren moet worden aangevuld, maar dat behoort niet tot het noodrations.

Voorts is beschuit, zooals ik meen te weten, niet in voldoende mate in de magazijnen aanwezig, zoodat grootendeels brood verstrekt zal moeten worden; brood nu voldoet niet aan den gestelden eisch van gemakkelijk opbergbaar te zijn, waarbij nog komt, dat het evenmin gedurende langeren tijd bewaard kan worden, terwijl bovendien onze soldaat alsdan $\frac{3}{4}$ K.G. brood als noodrations en ongeveer $\frac{1}{2}$ K.G. brood van het dagelijksche ration mede zal moeten dragen.

Dat wij slechts één noodrations medevoeren, schijnt gering in vergelijk met het aantal door andere mogendheden medegevoerd.

Alleen België heeft één noodrations, Zwitserland, Frankrijk, Japan twee; in Oostenrijk-Hongarije draagt de soldaat eveneens twee rations, een dezer is evenwel Nachschubportion; Duitschland, Zweden, Italië hebben drie noodrations, terwijl ook de Russische soldaat drie rations medevoert, waarvan evenwel slechts één noodrations is.

Toch schijnt het voor ons land, zeer bijzondere omstandigheden daargelaten, minder noodig te achten, het aantal rations, dat de man draagt, te vermeerderen.

Op 100 K.G. meel komen 12 K.G. aardappelmeel, 12 K.G. suiker, 1.5 K.G. gist, 1.5 K.G. zout, 75 G. specerijen, 27 K.G. (p m. 700 stuks) eieren en 12—16 L. melk.

In onze welvarende landstreken toch zal het gewoonlijk zelden noodig zijn, het noodration aan te spreken.

Wel echter verdient het aanbeveling, maatregelen te nemen, die kunnen leiden tot spoedige aanvulling van de eventueel verbruikte noodrations en zou daarbij overwogen kunnen worden of op de compagnies- en bagagekarren niet per kapiteins-onderdeel een 200-tal reserve-noodrations zouden kunnen worden medegevoerd.

De draagwijze der noodrations bij ons komt overeen met de algemeen gebruikelijke; bijna overal worden deze door den man gedragen, met dien verstande evenwel, dat de Duitsche soldaat er twee, de Fransche er één draagt, terwijl het derde, resp. het tweede noodration in Duitschland op den keukenwagen, in Frankrijk op een der troepenwagens wordt medegevoerd. ¹⁾

Voor de paarden wordt medegevoerd een noodration haver van 6 K.G., met uitzondering van de rijpaarden der Cavalerie, voor welke slechts 2 K.G. wordt medegenomen.

Dit komt ongeveer overeen met hetgeen voor andere Rijken is voorgeschreven.

2. *Vorraden op de regimentsvoertuigen.* De invoering van deze voertuigen is van betrekkelijk recenten datum.

Vóór den oorlog van 1870 werd de soldaat, na afloop van den marsch, voorzien van de levensmiddelen voor den volgenden dag. Hij marcheerde dus met zijn eigen voorraad, welke bij het intreden van eene lange rust, onmiddellijk bereid kon worden.

De toenemende grootte der legers, waardoor het onmogelijk

---

¹⁾ Vermelding hierbij verdient nog, dat in Oostenrijk-Hongarije niet het eene ration door den man wordt gedragen en het andere in een voertuig geborgen, maar de bestanddeelen van de rations gesplitst worden, zoodat de man slechts een deel van het ration draagt, terwijl in het voertuig het andere deel is opgeborgen. Zoo worden van de Nachschubportion het vleesch (400 G.) en het vet (20 G.) op den proviandwagen geborgen en van de Reserveportion de toebehoorende vleeschconservenbussen verdeeld over den proviandwagen en het compagnies-munitievoertuig.

Wat het voordeel van deze wijze van verdeling kan zijn, is mij niet duidelijk.

werd, deze van de landstreek te doen leven op het oogenblik van de concentratie vóór den slag, ook omdat de wegen voor de troepen moesten vrij blijven, waardoor de verplegings-treinen niet konden worden aangetrokken, deed de noodzakelijkheid ontstaan, niet alleen van de uitbreiding van het aantal reserve- of noodrations, dat tot dusver algemeen één bedroeg, doch ook van voertuigen, waarmede de voor het verbruik op den volgenden dag bestemde levensmiddelen konden worden vervoerd.

Zulks is het eerst in werkelijke toepassing gebracht bij den marsch van Sedan naar Parijs.

Bedoelde voertuigen moeten bij de troepen ingedeeld zijn, om — buitengewone omstandigheden daargelaten — steeds beschikbaar te zijn, zoodat de daarin geladen voorraad levensmiddelen kan worden gebruikt, indien inkwartiering met voeding is buitengesloten.

De aanvulling van den verbruikten voorraad geschiedt door aankoop of requisitie en, zoo dit niet mogelijk is — ik wees hier reeds op — door de Intendance.

Bij ons wordt op bedoelde voertuigen medegevoerd één ration levensmiddelen voor man en paard, zooals dit eveneens geschiedt in Duitschland, Oostenrijk en Italië, terwijl in Frankrijk en in Rusland de bedoelde voertuigen met 2 dagen levensmiddelen zijn uitgerust.

Voor ons land komt mij de vastgestelde voorraad van één dag in alle opzichten voldoende voor.

Aanbeveling zou 't daarbij kunnen verdienen, dat waar het meermalen voor zal komen, gelet op onzen vruchtbaren en rijk bebouwd bodem, dat de voorraden, op die voertuigen medegevoerd, niet spoedig zullen worden aangesproken, de verplegingsofficieren, daarmede rekening houdende, die voorraden deden bestaan uit levensmiddelen, welke eenige dagen bewaard kunnen worden, zonder aan bederf onderhevig te zijn.

In het bijzonder geldt dit voor het vleesch, dat, versch zijnde, dagelijks vernieuwd moet worden, waardoor dit bij inkwartiering door den waard een belangrijke schadepost voor het Rijk zou blijken te zijn.

Eindelijk nog dit: dat het rationeel schijnt deze voertuigen

in beginsel bij den gevechtstrein in te deelen, waardoor ze — indien noodig — ook ter beschikking zullen zijn. ¹⁾

3. *De voorraden op den hulpverplegingstrein.* De sub 1 en 2 genoemde voorraden waren meer in 't bijzonder rechtstreeks ter beschikking van den troep, de voorraden op den hulpverplegingstrein zijn alleen ter beschikking van den Intendant, om ze ten behoeve van den troep te doen gebruiken.

Ook deze voorraden zijn dringend noodig en kunnen niet gemist worden. Indien de levensmiddelen van de provianden en haverwagens moeten worden aangevuld en dit door aankoop niet meer mogelijk is, moet de Intendant optreden.

Hem zouden — zonder hulpverplegingstrein — dan alleen ten dienste staan de voorraden van de verplegingsafdeeling, welke echter uit conserven of althans uit levensmiddelen, niet spoedig aan bederf onderhevig, bestaan, die, zooals reeds is medegedeeld, bestemd zijn, om als allerlaatste reserve gebruikt te worden, feitelijk, indien de verpleging steeds goed blijft loopen, niet verbruikt behoeven te worden.

Den Intendant moeten dus andere levensmiddelen ter beschikking staan en deze zijn nu op den hulpverplegingstrein geborgen.

Gewoonlijk zal niet meer dan voor één dag worden medegenomen, daarvoor moeten toch reeds ongeveer 72 voertuigen gerequireerd worden; meer voorraden mede te nemen komt in ons zoo doorsneden land niet noodig voor.

Het zal wel immer mogelijk zijn, de dagelijks noodige levensmiddelen voor man en paard per divisie zoo nabij de vechtende of marcheerende troepen te brengen per spoortrein, per tram, per stoomboot, of, indien het niet anders kan, per etappeconvooi, dat deze door den ledigen hulpverplegingstrein afgehaald en weder den volgenden dag naar de troepen gebracht kunnen worden.

4. *De voorraden op de verplegingsafdeeling,* zijnde, zooals ik reeds mededeelde, eveneens voorraden ter beschikking van den Intendant.

---

¹⁾ Eene wijziging in dien zin van ons „Voorschrift op den Velddienst“ schijnt daarom niet ongewenscht.

Te zamen heeft het Nederlandsche Veldleger aldus de beschikking over 4 dagen levensmiddelen voor man en paard in het lichaam der divisie; eene verdere reserve, ter beschikking van den Commandant van het Veldleger is *niet* aanwezig.

Ook België voert het zelfde aantal dagen levensmiddelen mede.

Bij de overige mogendheden in Europa zijn deze aantallen veel grooter:

Duitschl. in het legerkorps	8 rats levensm.	en	7 rats haver.
Frankrijk " " "	8 " " "	"	7 " " "
Oostenr.-Hong. in de divisie	11 " " "	"	11 " " "
Italië in het legerkorps	7 " " "	"	5 " " "
Rusland " " "	12 " " "	"	3 " " "

waardoor van zelf de vraag rijst: is onze uitrusting aan levensmiddelen wel voldoende?

Het antwoord hierop kan bevestigend luiden; ons Veldleger behoeft niet als dat der groote mogendheden uitgerust te zijn voor een grooten bewegingsoorlog; *hoofdzakelijk* zal zijn optreden beperkt zijn tot ons eigen land, waar in het algemeen bij ruime inkwartiering voldoende voorraden worden aangetroffen en bij ongenade inkwartiering voldoende gelegenheid bestaat, om, gebruik makende van de talrijke en goede verbindingen, het benodigde te kunnen aanvoeren, terwijl eindelijk de rijke veestapel van ons land den aanvoer van vleesch overbodig maakt, zoodat het medevoeren van levend vee, z. a. dit bij andere mogendheden is vastgesteld, evenmin noodzakelijk is.

Treedt ons leger buiten de grenzen op, dan komen ook de genoemde hoeveelheden voldoende voor; een behoorlijk georganiseerde en in vreedstijd goed voorbereide etappendienst moet dan echter voor aanvulling van het benodigde kunnen zorgdragen.

d. *Trein.*

„L'art de vaincre, c'est l'art de subsister”, heeft NAPOLEON gezegd en deze uitspraak geldt thans nog evenzeer als in de tijden van den grooten Corsicaanschen Strateeg. De U reeds

genoemde veldtocht van 1812, waarvan de ongelukkige afloop grootendeels te wijten was aan ontoereikende toebedeeling van zijne troepen met voorraden van allerlei soort, is een treffend bewijs voor de juistheid van deze uitspraak.

Daaruit nu evenwel af te leiden, dat aan de verschillende troepen *zoo veel doenlijk* voertuigen moeten worden toegevoegd, om eene overgrootte hoeveelheid van die voorraden mede te voeren, zou tot onjuiste gevolgtrekkingen aanleiding geven; de moderne bewegingsoorlog toch eischt, wil er kans bestaan, dat hij snel en met succes wordt doorgevoerd, dat de troepen groote bewegingsvrijheid bezitten en dat zij diensgevolge zoo weinig mogelijk door voertuigen, e. q. tot treinen vereenigd, gehinderd worden.

Twee uitersten zijn dus daarbij te stellen òf geene voorraden mede te nemen en als gevolg daarvan de grootst mogelijke beweegbaarheid van den troep, òf het medevoeren van veel voorraden, waardoor uit den aard de beweegbaarheid zeer zal verminderen.

Daartusschen ligt de keuze, die te doen valt en waarbij rekening is te houden met de taak, aan het leger bij een eventueelen oorlog op te dragen, met de gesteldheid van de waarschijnlijke operatieterreinen en — niet te vergeten — met de maximum eischen in deze door de financiën gesteld.

In het algemeen zijn voor het medevoeren der verlangde voorraden in den oorlog, van welken aard deze voorraden ook zijn, drie organen ter beschikking en wel:

1. de man, (het paard) zelf;
2. de kleine trein;
3. de groote trein.

Konden alle voorraden tot de gewenschte hoeveelheden door het eerstgenoemde orgaan worden medegevoerd, dan zouden alle elementen voor eene snelle en beslissende oorlogsvoering aanwezig zijn; immers, treinen zouden dan de beweging der troepen niet meer hinderen en deze laatsten steeds voorzien van alles, wat zij noodig hebben, kunnen zich op alle terreinen voortbewegen, zonder eenige belemmering uit dien hoofde te ondervinden.

Intusschen — het is overbodig het in dezen kring mede te deelen — het vorenstaande is slechts een ideaal; de man en ook het paard zijn niet in staat gedurende eenigen tijd achter elkander, dergelijke voorraden mede te torsen, de man kan hoogstens 25, het paard 140 K.G. (incl. het gewicht van den ruiter) medevoeren. Wordt nu gerekend, dat alleen voor kleeding, uitrusting en bewapening een belangrijk deel van dat gewicht in beslag wordt genomen, dan zal het geen verder betoog behoeven, dat het overblijvende gewicht onvoldoende is, om hieronder alle te velde noodige voorraden te begrijpen. 1).

En zoo komt men van zelf tot de indeling van het ten 2de genoemde orgaan, in ons land *kleine trein* genoemd, in andere landen meer eigenaardig *troepentrein*, een trein dus, welke de troepen meer rechtstreeks vergezelt.

Maar juist hierdoor zijn de grenzen, welke aan de capaciteit dezer treinen gesteld moeten worden, spoedig bereikt, wil niet de beweegbaarheid der troepen in gevaar gebracht worden. Het aantal voertuigen toch, dat rechtstreeks met de troepen marcheert, moet gering genomen worden, terwijl bovendien de paarden met stukrijders en geleiders van die voertuigen de verplegingssterkte van die troepen niet onaanzienlijk zouden doen toenemen, waardoor eene minder gunstige verhouding zou ontstaan tusschen de gevechts- en de verplegingssterkte van een troep, eene verhouding, welke, zooals bekend, mede wordt in aanmerking genomen, indien een oordeel over de organisatie van een leger moet worden uitgesproken.

Er is dus nog een 3de orgaan noodig, om man en paard te velde gevechtsvaardig te houden en wel de *grootte trein*; met de invoering waarvan beoogd wordt de troepen al die voorwerpen na te voeren, welke voor een deel, zooals de technische treinen, hunne bruikbaarheid doen toenemen; voor een ander deel, zooals de munitietreinen, hunne slagvaardigheid verhoogden, verder, zooals de verplegingstreinen, hunne verpleging ook onder moeilijke omstandigheden verzekeren en

1) In het algemeen wordt aangenomen, dat van het aantal K.G., welke door den man te velde gedragen worden, slechts 2 à 3 K.G. bestemd mogen worden voor verplegingsdoeleinden.

eindelijk, zooals de geneeskundige treinen, hunne geneeskundige verzorging te velde mogelijk maken.

Het zijn deze verschillende organen, die aan eene nadere beknopte beschouwing onderworpen zullen worden.

In de eerste plaats noemde ik U als orgaan voor het medevoeren van verplegingsmiddelen den *soldaat* zelf, terwijl ik U mede reeds het een en ander over het door hem te dragen noodration mededeelde.

Als tweede orgaan vermeldde ik den *kleinen trein*.

Deze is een onderdeel van de staven en troepen, welke gewoonlijk geheel zelfstandig over dien trein beschikken kunnen.

Hij wordt onderverdeeld, zie § 98 V. Vd., in den *gevechtstrein* voor de behoeften in het gevecht en in den *bagagetrein* voor de behoeften voor het onderbrengen der troepen.

De *gevechtstrein* marcheert onmiddellijk bij de troepen en moet er niet van gescheiden worden; de *bagagetrein* volgt aan den staart van de colonne, tenzij dit anders wordt bepaald.

Volgens onze voorschriften behooren tot den gevechtstrein alleen die voertuigen, welke dienen om den troep van meerdere munitie te voorzien en om den gewonden soldaat te kunnen verzorgen.¹⁾

Aan het medevoeren van levensmiddelen op den gevechtstrein schijnt tot dusver niet gedacht te zijn of is de noodzakelijkheid hiervan over het hoofd gezien.

Het is toch van het grootste belang, dat, zelfs in ons land, rijk en vruchtbaar als het is, de troep na volbrenging van zijne dagtaak onmiddellijk de beschikking heeft over levensmiddelen; vooral na een gevecht of na beëindiging van een marsch in de nabijheid van den vijand treedt de noodzakelijkheid hiervan nog meer op den voorgrond, de tactische eischen beslissen alsdan over de te nemen maatregelen, de verplegingseischen moeten zich hierna schikken.

De troep zal rusten, zal overnachten, waar dit door de tactiek, wellicht beïnvloed door maatregelen des vijands, noodig wordt geacht; dat op die plaatsen gewoonlijk geene

¹⁾ Ik laat de handpaarden van de officieren, welke twee dienstvaarden bezitten, hierbij buiten beschouwing.

inkwartiering met voeding zal kunnen plaats hebben, behoeft geen betoog.

Het belang evenwel om die uitgeputte en hongerige menschen zoo snel mogelijk hunne krachten weder terug te geven, spreekt nu zoo luide, dat het dringend noodig is, althans onmiddellijk met de *bereiding* van het eten een aanvang te kunnen maken.

En wat zal dan nog het resultaat zijn van die bereiding?

Daarvoor moet nagegaan worden onder welke omstandigheden de bereiding van het eten zal plaats vinden.

LAYMANN in zijn reeds genoemd werk, geeft hiervan zoo'n treffende schildering, dat ik niet kan nalaten, deze mede te deelen.

Door dikwijls doodvermoeide en in dit opzicht ongecoefende soldaten, bij koude of hevige hitte, bij stormweer, gepaard aan droogte, waardoor door den wind opgezweept stof en vuil overal zal indringen, bij regen, wanneer het dikwijls vochtige brandhout niet wil trekken enz.; onder zulke ongunstige omstandigheden, zal het kookken moeten plaats vinden, waarvoor minstens 2 à 3 uren vereischt zullen worden, doch waartoe het benoodigde hout dikwijls zal ontbreken.

Verwondering zal het niet wekken, dat onder die omstandigheden slechts zal worden verkregen „ein zähes, kaum genieszbares Fleisch, welches wenig nahrhaft ist und auf die Dauer den Magen ruiniert“, terwijl ik U nu maar zal sparen, hoe smakelijk (!) de andere gerechten zullen zijn. Deze overwegingen hebben er in bijna alle rijken, die den grooten bewegingsoorlog zullen te voeren hebben, toe geleid om naar andere middelen om te zien voor de bereiding van het eten te velde; tal van proeven zijn aldaar genomen o. a. met den rijdenden keukenwagen *met vast ingedeeld koksper-soneel*, waarop door de uitkomsten van den Russisch-Japan-schen oorlog in het bijzonder de aandacht is gevestigd. ¹⁾ Deze wagens waren echter niet nieuw, reeds 30 jaren geleden — in den Russisch-Turkschen oorlog — hadden de Russische troepen huu volledig keukenmaterieel medegenomen, wat in

¹⁾ Ik verwijs hier gaarne naar hetgeen daaromtrent in het Jaarbericht onzer Vereeniging is medegedeeld.

de militaire wereld toen weinig opgemerkt is geworden. En werd dit al opgemerkt, dan werd het slechts als een bewijs te meer beschouwd, dat de Russen altijd hunne troinen bovenmatig groot maakten.

Gedurende den jongst verloopenen oorlog hebben echter de keukenwagens de volle opmerkzaamheid van alle belangstellenden tot zich getrokken, de groote diensten, welke zij bewezen hebben, zijn niet onopgemerkt en niet onvermeld gebleven en zijn ten volle erkend geworden.

Onder een Siberisch klimaat als dat van Mandsjoerije in den winter, was het eene niet genoeg te waardeeren weldaad voor de troepen, om onmiddellijk na aankomst ter plaats, waar overnacht of de groote rust gehouden werd, met goed toebeide spijzen en warme dranken verkwikt te worden.

De uitstekende resultaten, met deze marschkeukens verkregen, zijn oorzaak geweest, dat zij in alle groote rijken in Europa beproefd en ten slotte ingevoerd zijn geworden.

Zoo zijn of worden thans de onbereden troepen in Duitschland, Frankrijk, Oostenrijk-Hongarije, Italië en Zwitserland met deze voertuigen uitgerust, omdat allerwege de volgende voordeelen van de marschkeukens worden erkend :

a. zij maken het mogelijk, het eten en drinken reeds *gedurende den marsch* te bereiden, zoodat de soldaat, zonder dat hij zichzelf met de bereiding behoeft in te laten, onmiddellijk na den marsch dat eten enz. kan ontvangen, *waar-door de voor de rust beschikbaar gestelde tijd geheel daarvoor kan worden gebezigd ;*

b. het voedsel, door geoeffend personeel in behoorlijke fornuizen gekookt, is goed toebeid ; *de verplegingsmiddelen geven hunne volle voedingswaarde aan den soldaat ;*

c. de verplegingsofficier is meer verzekerd zijne zware taak naar behooren te kunnen vervullen.

Tengevolge van de gehouden proeven is het gebleken, dat die voertuigen aan de volgende voorwaarden moeten voldoen :

a. zij moeten eene vrij groote beweegbaarheid bezitten, in ieder geval in draf en door twee paarden verplaatst kunnen worden ;

b. zij moeten twee ketels medevoeren, een voor bereiding van het middagmaal, een voor de koffie of thee van de compagnie enz. ; deze ketels moeten gemakkelijk gereinigd kunnen worden ;

c. zij moeten toelaten, dat gedurende den marsch gekookt kan worden, zoodat bij het uitrukken een ration per man in den spijsketel kan worden gedaan ;

d. de mogelijkheid moet bestaan, nog een 2de ration levensmiddelen benevens het kokspersoneel mede te voeren.

Vroeger van meening zijnde, dat het, in verband met de taak, die in hoofdzaak voor ons veldleger zal zijn weggelegd, minder noodig voorkwam, dergelijke voertuigen aan onze Infanterie toe te voegen, ben ik thans door hetgeen ik nader gelezen en vooral er van gezien heb, daarvan grootendeels teruggekomen en zou de invoering van dergelijke marschkeukens m. i. ook voor ons eene groote aanwinst zijn, die ruimschoots zou opwegen tegen de vermeerdering van uitgaven, die daardoor alweer veroorzaakt zou worden.

Zoo lang ons Veldleger niet met den keukenwagen zal zijn uitgerust en de proviandwagen dus het eenige voertuig met levensmiddelen is, dat aan een kapiteins-onderdeel is toegevoegd, acht ik het noodig, dat aan een troepencommandant de vrijheid worde gegeven, deze voertuigen naar gelang van de omstandigheden bij den gevechtstrein of bij den bagage-trein te kunnen indeelen.

Ik zie hierbij het aangroeien van den gevechtstrein met de daaraan verbonden nadeelen niet over het hoofd, doch de nadeelen, aan eene andere indeeling van den proviandwagen verbonden, kunnen zoo groot zijn, dat dit geen gewicht in de schaal mag leggen.

Trouwens, onze gevechtstreinen zijn niet zoo groot ; in Bijlage III heb ik van enkele legers de voertuigen opgenomen, welke tot die treinen behooren, en daaruit blijkt, dat het aantal voertuigen, bij onze gevechtstreinen ingedeeld, betrekkelijk gering is en wij in het algemeen niet medegedaan hebben aan de enorme uitbreiding, in den laatsten tijd bij andere legers aan de treinen gegeven.

Dit verschijnsel, in alle legers van Europa voorkomende en door menigeen niet zonder zorg gadegeslagen, is zuiver een gevolg van de omstandigheden en van den tijdgeest.

De gestadige opvoering van den munitievoorraad, vooral van dien in 2de linie; de meerdere eischen, welke aan het vuur der Artillerie gesteld worden, waardoor, naast het veldgeschut, ook vestinggeschut te velde wordt medegevoerd, waarvan de zwaardere munitie een groot aantal voertuigen voor het vervoer eischt; de noodzakelijkheid, om de vuurkracht der Infanterie en Cavalerie te verhoogen door invoering van mitrailleurafdelingen en eindelijk de wenschelijkheid, om ten behoeve van den gezonden en van den zieken en gewonden soldaat meerdere verplegings- en verzorgingsmiddelen mede te voeren, zijn alle oorzaak geweest van eene belangrijke en nog steeds toenemende uitbreiding der treinen.

Nagaande hoe aanzienlijk in verloop der tijden die uitbreiding is geweest, zien wij, dat Maarschalk Ney in 1813 bij de legermacht onder zijn bevel ter sterkte van 69—8—76 656 voertuigen had met inbegrip van vuurmonden en caissons.

Thans zou naar eene matige berekening eene legermacht van een 70-tal bataljons met daarbij behoorende Cavalerie en Artillerie ongeveer 6000 voertuigen tellen, met de vuurmonden en de caissons der batterijen medegerekend.

Een enkel Fransch legerkorps (30—8—40) telt thans met inbegrip van de vuurmonden 2800, een Duitsch (25—8—28) 2400, een Russisch (32—2—18) 3700, eene Nederlandsche divisie (15—4—6) 585 voertuigen.

Bij elke vermeerdering van de treinen is dus ernstig te overwegen, of de wenschelijkheid daarvan wel opweegt tegen de nadeelen, aan de steeds voortgaande vermeerdering verbonden.

Tot den gevechtstrein van onze Infanterie behooren mede nog een *ziekenkar per bataljon*, welke staat vervangen te worden door een verbandkar, en de twee van den infanterie-munitietrein gedetacheerde patrooncaissons.

Dat deze patrooncaissons niet in de organisatie zijn opgenomen en steeds als gedetacheerd gevoerd blijven, is te

minder te begrijpen, daar alle maatregelen voor de mobilisatie genomen op eene vaste indeeling wijzen.

Op de hoeveelheid munitie zal straks worden teruggesproken.

Bij de Cavalerie wordt ongaarne een geneeskundig voertuig gemist, indeeling daarvan per regiment komt bepaald noodzakelijk voor, terwijl het mede gewenscht wordt geacht om bij dit wapen over bereden hospitaalsoldaten te kunnen beschikken.

Eveneens schijnt het niet ongewenscht, dat ook aan het korps Rijdende-Artillerie de beschikking over een geneeskundig voertuig worde gegeven; waar volgens onze organisatie dergelijke voertuigen ingedeeld zijn bij de veld-artillerieafdeelingen, is 't niet in te zien, waarom zij ook niet aan de Rijdende-Artillerie worden toegevoegd. Belemmering van eventueel snelle bewegingen van dat korps behoeft niet gevreesd te worden, daar deze voertuigen zoo licht gemaakt worden, dat zij zeer gemakkelijk beweegbaar zijn.

Al wordt het nog slechts in een enkel voorschrift genoemd (Gevechtshandleiding), moet toch er op gewezen worden, dat terecht is ingezien, dat ook grootere afdeelingen dan bataljons en regimenten over gevechtstreinen moeten beschikken; zoo heeft in ons land de divisie als gevechtstrein den *algemeenen gevechtstrein*, welke haar onmiddellijk moet volgen en zelfs, wanneer het noodig voorkomt, voor een deel of geheel in de colonne kan worden ingedeeld, de verbandplaatsafdeeling en de telegraafafdeeling, waartoe mede pontonafdeelingen — desgewenscht — gerekend kunnen worden.

De aanvoering van den gevechtstrein en ook van den nu te behandelen bagagetrein zal straks besproken worden.

Over den *bagagetrein* heb ik weinig in het midden te brengen; de wenschelijkheid om de voertuigen van den bagagetrein te benutten voor het vervoer van reserve-noodrations, werd reeds ter sprake gebracht.

Bataljons- en afdeelingsgewijs worden in de grootere legers nog cantinewagens medegevoerd, waardoor het mogelijk is den soldaat te velde nog eenige vorsuaperingen — zij het dan ook tegen betaling — te kunnen verschaffen.

Ook dit is eene niet onbelangrijke zaak, welke door troepen-

commandanten en door intendanten niet over het hoofd mag worden gezien; waar er naar gestreefd moet worden, de verpleging te volde zoo veel mogelijk te doen overeenkomen met die in het garnizoen, daar moet zoo mogelijk den soldaat in den oorlog gelegenheid worden gegeven, zich een en ander te kunnen aanschaffen, waaraan hij in tijd van vrede gewend is.

Daartoe is voor onze landslieden van beteekenis een pijp of pruim tabak, een borrel, een glas bier enz.

Zoo lang de troep in bewoonde oorden wordt ondergebracht, zal de aanschaffing van deze overal te verkrijgen artikelen wel mogelijk zijn, maar zoodra deze oorden verlaten en bivaks betrokken worden, zal het den soldaat niet meer mogelijk zijn, zich deze genotmiddelen aan te schaffen.

Alsdan moet door den troepencommandant, al of niet ondersteund door den Intendant, worden ingegrepen en aan iederen soldaat zoo mogelijk het noodige in dit opzicht worden verstrekt, uit overtuiging, dat dit krachtig kan medewerken om een opgewekten en tevreden geest bij den troep levendig te houden.

In de Deutsche „Felddienst-Ordnung” van 1908 wordt in eene noot onder bladz. 131 de volgende veelzeggende bepaling aangetroffen :

„In Feindesland wird die Kriegsportion, wo die Verhältnisse es gestatten, erhöht oder durch Zutat von Getränken, Zigarren u. s. w. ergänzt.”

Van deze bepaling, welke ook in de vroegere voorschriften op den velddienst was opgenomen, is in den Fransch-Duitschen oorlog een zeer veelvuldig gebruik gemaakt. Nadat de Deutsche legers de grenzen hadden overschreden, werd door de Cavalerie, waar deze die legers voorafging, in de gemeenten en dorpen, waarin de haar volgende legerkorpsen zouden onder dak worden gebracht, bekend gemaakt, dat per Duitschen soldaat en per dag door de gemeentenaren en dorpeelingen moest worden opgebracht:

750 G. brood, 500 G. vleesch en 250 G. spek, 30 G. koffie, 60 G. tabak, alsmede $\frac{1}{2}$ L. wijn, terwijl bij kwartierverpleging verstrekt moest worden :

aan een officier,

's *middags*: soep, vleesch met groenten, gebrad en 1 l. wijn;

's *avonds*: thee, koud vleesch, brood en boter of
thee, warme schotel met vleesch;

's *morgens*: koffie of thee, brood met boter;

aan een onderofficier en soldaat,

's *middags*: soep, 500 G. vleesch, groenten, $\frac{1}{2}$ l. wijn;

's *avonds*: „ 200 „ „ of kaas;

's *morgens*: koffie met suiker;

bovendien per dag: 1 K.G. brood en 100 G. boter;

aan ieder paard,

6 K.G. haver, 3 K.G. hooi, 3 K.G. stroo.

Het is toch een stand van ontberingen, dat soldatenberoep kwam mij voor den geest, het bovenstaande lezende. En toch wisten zij wel, wat zij deden, die Duitschers; zij zorgden voor hunne soldaten, in den waren zin des woords.

Laat ons dat ter harte nemen, want alleen met goed verpleegde en daardoor tevreden menschen zijn groote uitkomsten te verkrijgen. Zulke soldaten laten niet met een kleinen terugslag den kop hangen; zij zien met vertrouwen op naar hunne officieren, die immer voor hunne belangen, welke dan ook, wakende, ook in die minder gunstige omstandigheden wel uitkomst zullen weten!

Thans het derde orgaan, de *grooten trein*.

Een enkel woord eerst over de *indeeling* van onze grooten trein.

Organiek zijn alle afdeelingen van den grooten trein ¹⁾ aan de divisien toegevoegd, zoodat de divisie-commandant de beschikking heeft over alle mogelijke hulpmiddelen, welke te velde noodig worden geacht, waardoor onze divisien in alle opzichten zelfstandig zijn, om afzonderlijke opdrachten zonder nadere toevoeging van treinen als anderszins naar behooren te kunnen uitvoeren.

Deze wijze van indeelen wordt niet in alle landen gevolgd.

¹⁾ Buiten beschouwing worden hier gelaten de technische afdeelingen van den grooten trein, welke zijn ingedeeld bij het Hoofdkwartier van het Veldleger.

Geleid door de uitstekende uitkomsten van 1870 heeft Duitschland, der traditie getrouw, zich gehouden aan de organisatie van die dagen; de divisie is de tactische of gevechts-eenheid van hogere orde, het legerkorps is de eerste operationele eenheid.

Wel zijn aan de divisien een verbandplaats-afdeeling en een bruggetrein toegevoegd, van indeeling van bepaalde treinen is evenwel geene sprake.

De andere Europeesche Staten hebben dit voorbeeld van Duitschland niet gevolgd; veelcer wordt daar aangetroffen eene vermenging van beide genoemde wijzen en wel zoodanig, dat aan de divisien een deel van de treinen is toegevoegd, terwijl het legerkorps over een ander deel beschikt als reserve voor de treinen van de daartoe behoorende divisien.

Wij kunnen dus 3 systemen onderscheiden, die na het voorgaande kortweg kunnen worden aangeduid als:

- het divisie-systeem,
- het legerkorps-systeem,
- het gemengde systeem.

Het divisie-systeem is ingevoerd in Nederland en België. Rusland, dat aanvankelijk ook aanhanger van het divisie-systeem was, heeft na den laatsten oorlog zijne treinen gereorganiseerd en is o. m. overgegaan tot invoering van legerkorpstreinen.

Het legerkorps-systeem wordt alleen toegepast door Duitschland, terwijl de overige mogendheden, Frankrijk, Italië, Oostenrijk-Hongarije en Engeland, het gemengde systeem volgen bij de organisatie hunner treinen.

Bij eene beoordeeling van deze systemen moet niet alleen rekening worden gehouden met de grootte der betrokken legers, maar ook met de taak, welke zij te vervullen hebben, en het terrein, waarop zij optreden zullen.

Nemen wij, om een voorbeeld te nemen, de organisatie van onzen oostelijken buurman.

Zij heeft in den oorlog van 1870 haar vuurdoop ontvangen — wij wezen hier reeds op — en het is dus begrijpelijk, dat die organisatie aldaar behouden wordt.

Bovendien, door de treinen legerkorpsgewijs in te deelen,

kan betrekkelijk met minder treinen volstaan worden; wel zal het weinig verschil maken, toch moet alles wat tot vermindering leiden kan, dankbaar aanvaard worden.

Verder komt door deze organieke indeling de vredesorganisatie in overeenstemming met die in oorlogstijd; immers het legerkorps is in Duitschland in tijd van vrede de hoogere eenheid, welke een geheel vormt en volkomen zelfstandig is. Dit ook door te voeren in oorlogstijd brengt uit den aard der zaak belangrijke voordeelen mede.

Eindelijk zal ook de gesteldheid van het vermoedelijk toekomstige operatietooneel van invloed op deze organisatie zijn geweest.

Frankrijk is een rijk land, waar — de ondervinding, in 1870 opgedaan, leert dit — de kwartierverpleging bij geregelde betaling bijna immer toepassing kan vinden. De Duitse divisien nu te bezwaren door toevoeging van verplegingstreinen zou deze minder beweegbaar maken, wat zeker niet gewenscht is. Bovendien maakt het rijke wegennet het mogelijk, indien onverhoopt die wijze van verpleging faalt, spoedig een of meerdere treingedeelten met de benodigde voorraden ter beschikking van die divisien te stellen, welke in dit opzicht in minder gunstige omstandigheden verkeerden.

Schijnt alzoo voor Duitschland het legerkorps-systeem de voorkeur te verdienen, voor de andere Rijken wil mij het gemengde systeem het meest verkieslijke voorkomen. Een deel van de treinen wordt aan het divisie-commando toevertrouwd, ook om die commando's bekend te maken met het dirigeeren van treinen, een ander deel houdt het legerkorps — het generaalcommando — zelf in handen, om naarmate van de behoefte, de eene of andere divisie te kunnen bijspringen.

Zoo verkrijgt men het dubbele voordeel, dat de divisien min of meer zelfstandig zijn en zij niet voor elke bijzondere opdracht van treinen voorzien moeten worden en dat de legerkorpsen zich de mogelijkheid voorbehouden, om — waar noodig — de eene divisie rijkelijker met munitie en levensmiddelen uit te rusten dan de andere. ¹⁾

¹⁾ Vermeldenswaardig komt het in dit opzicht voor, dat bij de reorganisatie van het Engelsche leger na den Boerenoorlog dit stelsel door

Dit stelsel met zijne vele voordeelen ook voor ons land toe te passen, is uit den aard der zaak niet mogelijk.

Daarvoor zouden de mode te voeren levensmiddelen- en munitie-voorraden belangrijk grooter moeten zijn.

Splitsing van voorraden vóór een dag, zooals op onze groote treinen geladen zijn, zou tot eene ongewenschte versnippering leiden.

Het bij ons gevolgde divisie-stelsel verdient dientengevolge alleszins toejuicing, de voorraden zijn ter beschikking van den divisie-commandant; aan den veldleger-commandant met de organen, welke dien opperofficier daartoe ten dienste staan, nu evenwel de moeilijke taak, om zorg te dragen, dat deze voorraden — indien verbruikt — immer weder op de organieke sterkte kunnen worden gehouden.

Onze *grooten trein* bestaat — met inachtneming van hetgeen reeds bij den *algemeenen gevechtstrein* is ingedeeld — uit de volgende afdelingen :

1. een infanterie-munitietrein ;
2. een artillerie-munitietrein ;
3. een verplegingsafdeeling ;
4. een veldhospitaalafdeeling ;
5. een pontonafdeeling.

Laatstgenoemde afdeeling is m. i. oneigenlijk bij den *grooten trein* ingedeeld ; zij vormt evenals de compagnie Pioniers een technische afdeeling in de hand van den divisie-commandant, welke door deze autoriteit kan worden ingedeeld in de marschcolonne, waar zij het, gelet op de omstandigheden, noodig acht.

Alzoo blijven voor den *grooten trein* slechts over de vier eerstgenoemde afdelingen.

---

den Engelschen generalen staf gevolgd is geworden (a) en dat de Russen na den met Japan gevoerden oorlog een legerkorpstrein hebben opgericht met behoud van den divisietrein. (b)

(a) *Journal of the Royal United Service Institution*, Sept. en Oct. 1907.

(b) *Bulletin de la Presse*, 30 Sept 1907.

e. *De aanvoering van de Treinen.*

Alvorens nader deze verschillende afdelingen te bespreken, zij het mij vergund, een en ander over dit belangrijke vraagstuk aan uwe aandacht te onderwerpen.

Had reeds de ervaring, in vroegere oorlogen opgedaan, overtuigend aangetoond, hoe noodig eene *degelijke* aanvoering van de treinen is, ook de laatst gevoerde oorlog in het verre Oosten heeft weder de aandacht hierop gevestigd en doen zien, dat alleen treincolonnen, door daartoe geschikte officieren aangevoerd, in alle opzichten aan hunne verplichtingen kunnen voldoen.

De Russen, die na den oorlog hunne treinen reorganiseerden, hebben hiermede in het bijzonder rekening gehouden en van de aanvoering van die treinen, gevechts-, bagage- en groote treinen, bij de nieuwe organisatie veel werk gemaakt.

In vreedestijd toch zijn daartoe vaste officieren aangewezen, die, mede door het houden van oefeningen, zich moeten voorbereiden voor die moeilijke taak in oorlogstijd. Zoo zijn niet alleen voor de legerkorps- en divisie-treinen aanvoerders aangewezen, maar ook voor de aanvoering van den regimentstrein is zorg gedragen.

Deze staat toch onder de bevelen van een kapitein van speciale diensten van het betrokken regiment, aan wien voor de aanvoering van den bagagetrein de officier van wapening is toegevoegd.

De ook in dit opzicht in Duitschland ¹⁾ en Frankrijk ²⁾ genomen maatregelen leiden van zelf tot de vraag: of ook bij ons in dit opzicht wel genoeg gedaan is?

Zoo valt te betwijfelen of de aanvoering onzer bagage-treinen voldoende geregeld is.

Wel valt af te leiden uit het gestelde in het verplegingsvoorschrift, „dat hij de (verplegingsofficier) de voer- of vaartuigen met levensmiddelen en fourage zal leiden naar de plaats, waar zij ter beschikking van de compagnieën, eska-

¹⁾ Vergelijk de „Dienstanweisung für Bagagen, Munitions-Colonnen und Trains.“

²⁾ Zie het „Vademecum de l'officier d'état-major en Campagne 1909.“

drons of batterijen, worden gesteld," in verband met de aanwijzing in het Reglement Bereden-Artillerie, dat de luitenant-Kwartiermeester commandant is van den bagagetrein van de afdeling, dat de verplegingsofficier als commandant van den bagagetrein zal optreden, duidelijk is het evenwel niet en eene bepaling daaromtrent, geldende voor het geheele Veldleger, ontbreekt.

Trouwens, de verplegingsofficier is niet de aangewezen persoon, om als geleider van die treinen op te treden.

Zijne plaats is bij den troepencommandant, om dezen de noodige voorlichting over de verpleging te geven en om, volgens de bevelen van dezen, vooruit te snellen, om op de aangegeven legeringsplaats de verzorging van den troep voor te bereiden.

Wordt hij ingedeeld als commandant van een bagagetrein, dan zal dit gedeelte van zijne taak — het voornaamste — niet door hem naar behooren vervuld kunnen worden.

Evenmin als bij den bagagetrein is in de aanvoering van den gevechtstrein voorzien, hoewel hier dadelijk aan moet worden toegevoegd, dat het belang hiervan veel minder op den voorgrond treedt, omdat deze treinen de troepen onmiddellijk volgen en zij dus als 't ware tot het directe troepenverband behooren.

Alléen bij nachtmarschen en bij het optreden op het gevechtsveld zullen deze treinen van de troepen, waaraan zij toegevoegd zijn, gescheiden worden en moet de aanvoering alsdan nader bepaald worden.

De bevelvoering bij den grooten trein is onlangs nader geregeld geworden; een hoofdofficier is bij mobilisatie tot commandant van dien trein benoemd en de kapitein van de Artillerie, behoorende tot den staf der divisie, zal in oorlogstijd hebben op te treden als Commandant der Munitie-treinen.

Wij zijn hier dus op den goeden weg, terwijl wellicht ook voor de andere treinen van de divisien in eene behoorlijke aanvoering kan worden voorzien, indien tot de volgende reorganisatie van de treinafdelingen van de divisien kan worden overgegaan.

Uit die treinafdeelingen toch moet m. i. geput worden, om in het benoodigde voor de treinen ook in de aanvoering te voorzien, wat evenwel thans niet wel mogelijk is.

De treinafdeeling zou daartoe beter in staat zijn, indien zij bestond — behalve den kapitein, twee beroepsluitenants en het noodige mindere personeel — uit een groot aantal verlofsofficieren, waartoe ik in de eerste plaats een belangrijk deel van de reserve-officieren van de regimenten Cavalerie zou willen gebruiken. Deze officieren zullen voor het meeren-deel in oorlogstijd bij hun wapen overcompleet zijn en als treinofficieren uitstekende diensten kunnen bewijzen. Het groote voordeel wordt daardoor verder verkregen, dat geene artillerie-luitenants voor treindiensten meer beschikbaar behoeven te worden gesteld, zoodat deze luitenants beschikbaar komen voor de batterijen en voor de staven, waar o. a. voor artilleristische verkenningen een beter gebruik van deze flinke krachten gemaakt kan worden.

De treinafdeeling moet m. i. ook genomen worden uit het verband van het regiment Veld-Artillerie der divisie en rechtstreeks onder den divisie-commandant gesteld worden, waardoor de vredesorganisatie weder dichter tot de oorlogsorganisatie zal naderen; de trein-commandant toch zal naar de inzichten van den divisie-commandant ten divisiebureele voor vredes- en oorlogstreinwerkzaamheden gebezigd kunnen worden.

In dien gedachtengang moet de trein-commandant een officier der bereden artillerie blijven; voor de bij die treinafdeeling in te deelen luitenants moeten m. i. officieren worden genomen van alle wapens, die tijdelijk minder geschikt voor den frontdienst zijn.

Aldus handelende, zal in iedere divisie over een aantal treinofficieren beschikt worden, aan wie voor mobilisatie eene bepaalde bestemming moet gegeven worden, en waardoor, naar mijne meening, eene behoorlijke aanvoering van de verschillende treinen in oorlogstijd verzekerd is te achten.

Laat ik, alvorens hiervan af te stappen, er ten slotte op wijzen, dat de officieren, aan wie de aanvoering van treinen is toevertrouwd, zich toch vooral niet teruggesteld moeten

voelen bij hunne kameraden, welke in de voorste liniën hebben op te treden.

De tijden van

„Die schönste Waffen ist der Train,

„Er führt den Sabel nur zum Schein“;

zijn voorbij; de betrekking van trein-commandant is eene zeer gewichtige geworden. Met inspanning van alle krachten moet zoo'n commandant zorg dragen, dat de hem toevertrouwde trein op het gewilde oogenblik den troep bereikt, terwijl hem helder voor oogen staan moet, welke ernstige omstandigheden het niet aanwezig zijn der treinen tengevolge zullen hebben.

Bovendien moeten de treinen gedurende den marsch beveiligd worden, waarvoor alle aandacht van den trein-commandant gevraagd zal worden, te meer omdat *in beginsel* geene afzonderlijke troepen voor treinbedekking zullen worden aangewezen en volstaan zal moeten worden met de enkele voetzicken, welke de divisiën niet kunnen bijhouden.

Voeg daarbij, dat de zorg voor de marschdiscipline in zoo'n trein, dikwijls uit zeer heterogene deelen samengesteld, eene uiterst moeilijke zal zijn, dat verder alleen door den vasten wil en door de energie van den commandant de dikwijls door troepen versperde wegen zullen kunnen worden gepasseerd, dan zal het duidelijk zijn, dat de treinofficier, al komt hij dan niet rechtstreeks met den vijand in contact, toch eene taak te vervullen zal hebben, zeker niet minder belangrijk dan die van zijne collega's in het front.

De munitietreinen.

a. De infanterie-munitietrein. Deze trein voert mede — behalve de bij de bataljons gedetacheerde patrooncaissons — één dergelijk voertuig per compagnie Infanterie, waardoor de patronenvoorraad per man *in de divisie* op ongeveer 300 komt.

Gelet op de ervaringen, in de laatste oorlogen opgedaan, komt deze voorraad alleszins voldoende voor.

De Deutsche Infanterie in 1870/71 beschikte in het legerkorps over 161 patronen per man; hoewel het munitieverbruik groot was, niet alleen omdat het hevige en verdragende vuur van

hare tegenstanders haar noopte op grooten afstand het vuur te openen, maar ook omdat door het groote verlies van aanvoerders, de vuurleiding zoo moeilijk werd, heeft zij toch bijkans nimmer gebrek aan patronen gehad. ¹⁾

In den Russisch-Japanschen oorlog waren de Japanners uitgerust met 120 patronen; bij elke compagnie was verder ingedeeld een lichte patrooncaisson met 16.000 patronen, hetgeen nog 80 patronen per geweer gaf.

Ook de Japansche Infanterie heeft bijna nimmer gebrek aan patronen gehad, waarbij evenwel niet uit het oog mag worden verloren, dat zij meermalen met bijna de dubbele hoeveelheid patronen in het gevecht ging.

De Russen droegen 120 patronen per man; iedere compagnie had een patronenkar met 6600 patronen en ieder bataljon twee patrooncaissons, alzoo nog 71 patronen per man.

Bovendien waren in het divisie-munitie-park 24 patrooncaissons ieder van 14.400 patronen aanwezig, en in het reserve-park nog 164 patronen per man, waardoor de voorraad per man tot 267 in de divisie en tot 331 in het legerkorps steeg.

Ondanks dezen grooten patronenvoorraad kwam meermalen gebrek aan munitie tijdens het gevecht voor, waarbij evenwel dient in het oog gehouden, dat de Russen vroegtijdig het vuur openden, op de middelbare afstanden niet gericht of slecht gericht snelvuur afgaven en dan dikwijls op de korte afstanden geene patronen meer over hadden, zoodat veilig kan worden aangenomen, dat bij gewone vuuropening enz. ook de Russen voldoende patronen gehad zouden hebben.

Op grond van het bovenstaande wordt thans algemeen aangenomen, dat 100—150 schoten per geweer voor één gevechtsdag voldoende zijn, waarbij dan tevens in aanmerking is genomen, dat enkele troepenafdeelingen genoodzaakt zullen worden, belangrijk meer munitie te verschieten.

Eene vergelijking van bovenstaande cijfers met die, welke onze patronenvoorraad aangeeft, valt niet tot ons nadeel uit.

---

¹⁾ Bijlage IV geeft een overzicht van het munitieverbruik in den Russisch-Japanschen oorlog en in den oorlog 1870/71.

Ook de groote mogendheden voeren niet meer munitie mede. In Duitschland worden door den man 165, in de andere rijken ongeveer 120 patronen gedragen; *in de divisie* beschikken Duitschland, Oostenrijk en Italië over ongeveer 227, Frankrijk over 202, Rusland over 267 en Engeland over 480 patronen, terwijl *per legerkorps* voorhanden zijn in Duitschland 361, in Rusland 331, in Frankrijk 312, in Italië 271 en in Oostenrijk 242 patronen.

Onze 300 patronen maken hierbij geen slecht figuur. Intuschen moet met nadruk er op gewezen worden, dat deze voorraad slechts voor 2 dagen geldt en dus in munitie-parken groote hoeveelheden aanwezig zullen moeten zijn, om de geleedigde patrooncaissons weder te vullen.

b. De organisatie van den *artillerie-munitietrein* is zoodanig, dat per vuurmond één caisson beschikbaar kan worden gesteld. In de batterij heeft verder iedere vuurmond $1\frac{1}{2}$ caisson, in de lichte munitie-colonne — gevechtstrein van de afdeeling Artillerie — $\frac{1}{2}$ caisson, zoodat in de divisie per vuurmond aanwezig zijn: 3 caissons, waarvan één ongepantserd.

Daardoor zijn voor iederen vuurmond in de divisie voorhanden 331 en in het regiment 248 projectielen, welke getallen in Duitschland resp. bedragen 315 en 233 schoten, waarbij dient te worden opgemerkt, dat het getal 315 verkregen is door de voorraden van de 7 munitie-colonnes van het legerkorps gelijkelijk over de divisien te verdeelen.

In Frankrijk zijn deze getallen 520 en 312, in Engeland 508 en 332 schoten.

Vergelijken wij deze getallen met de ervaringen in den laatsten oorlog opgedaan, zie Bijlage IV, dan vinden wij hierin geene aanleiding, om genoeg te nemen met onze munitie-uitrusting.

Immers, ontegenzegglijk is het aantal verschoten projectielen toegenomen; getallen als 522, 504, 413, 315 enz., aan gevende de hoeveelheid munitie per dag en per vuurmond verschoten, kwamen in dergelijke opgaven betreffende vroegere oorlogen niet voor. Een dagelijksch verbruik van 150—160

schoten per vuurmond werd in 1870 als zeer belangrijk beschouwd.

Er is echter meer!

De getallen, aangevende de munitie-uitrusting per vuurmond bij de verschillende mogendheden, moeten met voorzichtigheid geraadpleegd worden; bij snelvuur artillerie is toch de hoeveelheid munitie per vuurmond niet de eenige maatstaf, waarmede rekening moet worden gehouden, ook het aantal vuurmonden dient hierbij beschouwd. Is laatstgenoemd aantal niet gelijk, dan legt de hoeveelheid munitie per stuk weinig gewicht in de schaal en moet de totale hoeveelheid munitie per overeenkomstige eenheid worden nagegaan.

De toestand wordt daardoor voor ons veel minder rooskleurig; in eene Duitsche divisie zijn gemiddeld 22680 projectielen aanwezig, in eene Nederlandsche hoogstens 11916, aldus ongeveer de helft.

Tegenover die cijfers behoeft het nu niet gezegd te worden, dat wij in dat opzicht zeer te kort schieten en dat het, waar wij in vuurmonden-aantal reeds zoo ten achter staan, er te meer reden is zorg te dragen, dat wij dan niet ten achter staan bij de noodig geachte hoeveelheid munitie per vuurmond.

Over de *verplegingsafdeeling* kan ik kort zijn; wat zij te velde medevoert, behoeft hier geene verdere bespreking. De wenschelijkheid om haar in 4 sectiën te verdeelen, drie ieder voor ongeveer $\frac{1}{3}$ deel van de divisie, dus voor een regiment Infanterie en een regiment Cavalerie of een afdeeling Veld-Artillerie en één voor den grooten trein zal, als vergemakkijkende eene eventueele distributie, geene tegenspraak ondervinden. De aanvoering is naar behooren geregeld.

Vermits deze afdeeling eerst bij mobilisatie wordt opgericht, is het noodig in gewone tijden alle mogelijke voorbereidingen te treffen, welke kunnen strekken om de samenstelling van die afdeeling te zijner tijd te bevorderen.

Ook over den *hulpverplegingstrein* deelde ik u reeds het een en ander mede; volgens de thans nog heerschende

bepalingen wordt hij — *indien noodig* — alleen in oorlogstijd opgericht en uit gerequireerde voertuigen samengesteld.

De oprichting van dezen trein — mede een onderdeel van den grooten trein — is dientengevolge niet verzekerd te achten, wat een groot nadeel moet worden genoemd, want wij kunnen den hulpverplegingstrein in oorlogstijd niet missen en omdat hij een ration levensmiddelen vervoert ter vervangning van dat, hetwelk op den proviand- en haverwagen is geladen, en omdat hij de verbinding vormt tusschen de niet of minder mobiele voorraden van den leger-intendant en de troepenvoertuigen.

Deze trein is eene belangrijke behoefte voor de verpleging van den troep geworden en uit dien hoofde mag de eisch gesteld worden, dat hij ook onmiddellijk bij de mobilisatie geformeerd wordt, zoodat de divisie-commandant de zekerheid heeft, te allen tijde over dezen trein te kunnen beschikken. Daarbij is het noodzakelijk, dat al het daarbij in te deelen personeel uit militairen bestaat, omdat bij dezen trein, van welken dikwijls groote vermoeyenissen gevraagd zullen worden, geen burgerpersoneel, niet gewond aan tucht en discipline, gebruikt kan worden.

De mobilisatie van den hulpverplegingstrein zou een overeenkomstig verloop moeten hebben als die van de verplegingsafdeeling; hij zou echter voorloopig niet met levensmiddelen uitgerust moeten worden.

De *veldhospitaalafdeeling*, het laatste onderdeel van den grooten trein, waarvoor ik nog een kort oogenblik Uwe aandacht zal vragen, kan, mijns inziens, veilig uit onze organisatie verdwijnen.

Deze afdeeling is toch bestemd, om bij gebrek aan ziekeninrichtingen in de nabijheid, hospitaalverpleging te verschaffen aan gewonden, voor wie langdurig vervoer onraadzaam is. Nu zal, zoo lang ons veldleger in het eigen land optreedt, gebrek aan ziekeninrichtingen in de nabijheid zelden voorkomen. Bijna ieder plaatsje van beteekenis heeft eene gelegenheid of een klooster, waar zieken kunnen worden

ondergebracht, terwijl verder schier in elk plaatsje een geneesheer aanwezig is, om de verzorging van de achter te laten gewonden op zich te nemen.

Verder beschikt ons land over een zoo goed functioneerend spoorwegnet en over een zoo groot aantal waterwegen, dat de zieken enz. spoedig op ook voor hen gemakkelijke wijze vervoerd kunnen worden.

Voor deze doeleinden hebben wij dus het veldhospitaal niet noodig.

Treden wij bij uitzondering buiten ons land op, dan zou nog een veldhospitaal van slechts 40 veldbedden, welk aantal tot 100 kan worden uitgebreid, van zoo weinig invloed zijn op de verzorging van de vele gewonden, dat alleen uit dien hoofde de veldhospitaalafdeeling in onze organisatie niet behoeft behouden te blijven.¹⁾ Bovendien zouden dan ook de noodige reserven aanwezig moeten zijn, om het veldhospitaal zoo spoedig doenlijk te kunnen aflossen, om wat de Duitschers „Kriegslazarette”, de Franschen „hospitaux auxiliaires” noemen, te kunnen oprichten. Waar ook deze reserven niet aanwezig zijn en het veldhospitaal dus niet mobiël gehouden kan worden, is dit eene reden te meer om op het aanwezig zijn dezer afdeeling voor ons veldleger geen prijs meer te stellen.

Resumeerende, heb ik dus trachten aan te toonen, dat onze groote trein onder behoorlijke aanvoering moet samengesteld zijn als volgt:

De *munitietreinen*, onder commando van den Kapitein der Artillerie van den Divisie-Staf, bestaande uit:

den infanterie-munitietrein, waarvoor de tegenwoordige samenstelling kan behouden blijven, en

den artillerie-munitietrein, uit te breiden naar gelang de munitievoorraad zal vermeerderen;

den *verplegingstrein*, bestaande uit:

den hulpverplegingstrein, en

de verplegingsafdeeling, beide onder te verdeelen in 4 sectiën.

¹⁾ Het Duitse en het Fransche legerkorps beschikken ieder over 12 veldhospitaalbedden van 200 bedden.

Mij zou zeker groote onvolledigheid worden verweten, indien niet een oogenblik bij de lastautomobielen werd stilgestaan. ¹⁾

Het gebruik van lastautomobielen biedt niet onbelangrijke voordeelen aan; door het grootere laadvermogen en de meerdere snelheid zou eene invoering van dergelijke voertuigen het aantal treinvuigtgen belangrijk doen verminderen en de aanvulling van de verbruikte voorraden meer verzekeren.

Verder is voor de bediening veel mindor personeel noodig, waardoor minder (en voor paarden in het geheel geene) levensmiddelen behoeven te worden medegevoerd, en het rendement zal stijgen.

Zij zijn echter aan goede en harde wegen met bruggen van voldoende draagkracht gebonden, zoodat ze in onze landstrecken niet overal gebruikt zullen kunnen worden.

Dit maakt, dat zij nimmer de treinen van ons veldleger zullen kunnen vervangen; bovendien zouden zij, in die treinen opgenomen, een hunner groote voordeelen — de snelheid — moeten prijsgeven.

Voor etappetreinen zullen zij echter uitstekende diensten kunnen bewijzen; de verbinding van het etappegebied met de plaatsen, waar de treinen van het veldleger de voorraden zullen komen halen, zal door enkele dezer voertuigen verzekerd zijn.

Immers, tot het vervoer van 53000 K.G. levensmiddelen, zijnde de hoeveelheid noodig per dag voor eene Nederlandsche divisie van ongeveer 19000 man en 3000 paarden, is een etappenconvooi van ongeveer 100 voertuigen met 2 paarden benevens een personeel van minstens 150 man noodig; bij gebruikmaking van lastautomobielen, ieder voorzien van één aanhangwagen, zouden 10—12 dezer voertuigen met hoogstens 30—40 man voldoende zijn.

Het gebruik dezer voertuigen bij den etappendienst zou dus groote voordeelen kunnen hebben; aanschaffing in vreedstijd komt en om de enorme kosten van aankoop en van onderhoud en omdat het schijnt, dat de techniek haar laatste

¹⁾ STAVENHAGEN, „Der gleislose Kraftwagen in militärischen Beleuchtung“. LÖBEL's *Jahresberichte* 1908, bladz. 280.

woord bij den aanmaak nog niet gesproken heeft, evenwel niet gewenscht voor.

Daarentegen moeten de voorbereidingen in tijd van vrede daartoe leiden, dat over nauwkeurige gegevens der in ons land aanwezige lastautomobielen beschikt kan worden, en dat met de eigenaars der geschikte wagens contracten voor beschikbaarstelling in oorlogstijd — desnoods tegen betaling van eene jaarlijksche premie — zijn aangegaan.

Op deze wijze zou op weinig kostbare wijze in vreedestijd over de voor den etappendienst noodige lastautomobielen kunnen worden beschikt.

f. De Etappendienst.

Eindelijk de etappendienst!

Deze dienst — de dienst achter het leger — heeft in het algemeen tot taak, de oorlogsvoering, zoo veel als dat mogelijk is, te vergemakkelijken in de eerste plaats door de troepen al datgene te verschaffen, wat zij niet uit eigen of ter plaatse aanwezige voorraden, van welken aard ook, kunnen verkrijgen en verder door alles weg te voeren wat de slagvaardigheid van den troep ook maar in 't minst zou kunnen benadeelen.

De dienst achter het leger — ik geef aan deze benaming de voorkeur boven die van etappendienst, omdat zij m. i. beter de bedoeling weergeeft — beoogt dus den aan- en afvoer van het leger naar behooren te regelen en werkt daardoor mede, om den Commandant van het Veldleger zoo veel mogelijk te ontlasten van alle zaken, welke geen rechtstreeksch verband houden met de eigenlijke oorlogsvoering. Heeft toch deze opperofficier de zekerheid, dat alles, wat de aan- en afvoer betreft, aan goede handen is toevertrouwd, dan wordt hij daardoor in staat gesteld, zich alleen met die vraagstukken in te laten, welke de eigenlijke operatiën betreffen, en behoeft hij zich niet te bemoeien met zaken, welke wel is waar van veel belang en ook in hunne gevolgen van invloed op de oorlogsvoering kunnen zijn, maar toch niet van zoo onmiddellijken invloed, dat daartoe voortdurend toezicht van den hoogsten chef vereischt wordt.

Die dienst moet zorg dragen en wel door eene voortdurende

verbinding van het leger met het hart des lands, in staat te zijn om door:

aanvoer de tijdige aanvulling van strijdkrachten en benoedigheden mogelijk te maken en door:

afvoer alle nuttelooze strijdkrachten als gewonden, zieken, gevangenen enz., welke de bewegingen van het loeger slechts zouden hinderen, weg te nemen.

Om daartoe te kunnen geraken, moet die dienst o. m. de beschikking hebben over goede verbindingslijnen, *etappelijnen*, genoemd.

Daarvoor staan ten dienste:

Spoorwegen, welke wegens de snelheid van vervoer het meest in aanmerking komen;

Straatwegen;

Waterwegen, voor ons land, vooral voor het vervoer van zieken en gewonden, eene niet te versmaden etappelijne; en

De zee, welke in den oorlog met Transvaal aan Engeland en in dien met Rusland aan Japan zulke belangrijke diensten als etappelijne bewezen heeft.

De invoering van eerstgenoemde etappelijnen heeft natuurlijk eene belangrijke wijziging ook in het etappenvervoer gebracht, in zoover dat voor dien een snel vervoer uitzondering was.

Werd de afstand van de verplegingsbasis tot de legers te groot, konden de vervoeren niet meer naar behooren volgen, dan waren bijzondere voorzieningen noodig. Zoo oordeelde NAPOLEON het bepaald noodzakelijk, op de operatielijnen van het leger om de 5 of 6 marschdagen eene versterkte plaats te hebben, om daar groote magazijnen op te richten, de transporten op nieuw te organiseeren en vandaar uit de verzorging van de legers verder te bewerkstelligen.

Wat moeilijkheden daaraan verbonden waren, hoe veel tijd daarmee verloren ging, nog gezweven van de bezwaren, indien geene versterkte plaatsen aanwezig waren en verschanste legerplaatsen opgericht moesten worden, behoeft geen nader betoog.

Door de invoering der spoorwegen zijn deze moeilijkheden geleidelijk opgeheven.

De tusschenbases zijn niet meer noodig; directe en vlugge aanvoer uit het moederland is te verkiezen en door het zeer uitgebreide spoorwegnet van Europa bijkans immer mogelijk.

Evenwel, bij optreden in vijandelijk land, zullen meer dan vroeger uitgebreide beveiligingsmaatregelen tegen het vernielen of onbruikbaar maken van deze zeer kostbare etappelijnen genomen moeten worden. Alleen door Pruisen werden in 1870 162 bataljons Infanterie, 16 regimenten Cavalerie en 36 reserve batterijen voor die beveiliging ter beschikking gesteld en toch was deze belangrijke macht niet in staat te voorkomen, dat meermalen spoorwegen zijn onbruikbaar gemaakt.

De Japanners hebben in den laatsten oorlog ook gewichtige maatregelen getroffen, om den spoorweg, den eenigen levensader van hunne legers, te beschermen; de voornaamste stations aan dien spoorweg waren tot kleine vestingen ingericht, alle bruggen en kunstwerken door schansen en ijzerdraadversperringen verzekerd geworden.

Dat zij nimmer eene poging beproefd hebben, om den Russisch-Siborischen spoorweg te onderbreken, laat zich alleen door het gemis aan voldoende sterke Cavalerie verklaren.

De gewone kunstwegen blijven evenwel hunne waarde behouden en door het meer en meer veldwinnende automobilisme en door de groote kwetsbaarheid van de spoorwegen.

Zijn deze toch onbruikbaar gemaakt, dan moet de aanvoer tijdelijk per as geschieden, waarvoor goede straatwegen van het hoogste belang zijn.

De Duitschers hebben in den oorlog van 1870 dit meermalen in het vijandelijk gebied tot hun nadeel ondervonden. Niet alleen, dat de Franschen bij hun terugtocht de spoorwegen op vele plaatsen onbruikbaar maakten, ook de kleine vestingen, op of nabij de spoorwegen gelegen, Bitche, Pfalzburg en Toul bijv., maakten het gebruik van den spoorweg onmogelijk.

Het IIIe leger bijv. kon bij den opmarsch in westelijke richting den spoorweg aanvankelijk slechts bezigen tot Nancy, omdat Toul nog door den tegenstander bezet werd gehouden. Later

werd eene nieuwe etappelijc gevolgd, over Colombey naar Bar-le-Duc.

Na de rechtszwenking tegen Sedan werden de achterwaartsche verbindingen naar het Noorden verlegd naar St. Mihiel en naar Clermont, om over de etappelijcnen van het Maasleger Sedan te bereiken.

Daardoor werden de etappelijcnen van het IIIe leger 130 K. M. langer, waarbij over geen spoorweg, alleen over straatwegen beschikt kon worden.

Alvorens nu verder het etappenvraagstuk aan eene nadere beschouwing te onderwerpen, dient nagegaan te worden of ook voor ons Veldleger de organisatie van dien dienst noodzakelijk is.

Een leger te velde kan het beste vergeleken worden met een groot lichaam; het gebruikt ontzaglijk veel kracht; wordt deze kracht niet telkenmale aangevuld, dan sterft het aan uitputting.

Dat krachtsverbruik geldt niet alleen die krachten, welke tot onderhoud van het leven dienen; het geldt ook die krachten, welke bestemd zijn, om het leger zijne taak te doen verrichten, zoodat met andere woorden zorg gedragen moet worden, waarvoor dikwijls inspanning van alle krachten noodig zal zijn, dat te allen tijde te velde door dat leger beschikt kan worden over de voorraden, noodig tot instandhouding van de levenskrachten van den soldaat, noodig om hem tegenover den vijand naar behooren te kunnen doen optreden.

Is de mogelijkheid niet geheel uitgesloten, dat de levensmiddelen nog ter plaatse zullen zijn te verkrijgen, voor de munitie is hieraan niet te denken en kan alleen door aanvoer in het benoodigde worden voorzien.

Is het vorenstaande in het algemeen waar, hoe veel te meer zal dan die waarheid zich voor ons leger doen gevoelen, dat voor niet meer dan voor 2 dagen met munitievoorraden is uitgerust.

Ook bij nadere beschouwing van het levensmiddelenvraagstuk is nog wel iets af te dingen op de stelling, dat die middelen *immer* ter plaatse zullen zijn te verkrijgen.

Een leger van 100000 man kan op eene oppervlakte van 1000 K.M. geruimen tijd verpleegd worden; de hierdoor op de bevolking te leggen druk is gering en komt voor ons land ongeveer overeen met één soldaat per inwoner. Zoodra echter door 's vijands invloed de eischen, door de strategie en tactiek gesteld, de bovenhand verkrijgen op die, door de verpleging gevorderd, dan zullen de troepen meer geconcentreerd moeten worden en zal voor de verpleging een geheel andere toestand intreden.

Dan zal de landstreek, waar de troepen zijn ondergebracht, spoedig geheel uitgeput zijn en zal tijd en gelegenheid ontbreken, om in de nabijheid het benodigde aan te koopen, waartoe trouwens de voorraden ook slechts korten tijd zouden beschikbaar zijn; in dit geval moet door aanvoer in het benodigde worden voorzien.

Ook dit gaat voor ons land ongewijzigd door; hoe vruchtbaar de landstreek ook zijn mag, hoe groot de voorraden ook zullen zijn, er komt een tijd, dat zelfs eene dergelijke streek niet meer bij machte zal zijn, om zulke groote troepenmassa's, op kleinere ruimten gelegerd, naar behooren te verplegen.

Verlaat ons Veldleger zoo'n streek en mocht het, geleid door de omstandigheden, welke niemand voorzien kan, weder op dat zelfde terreingedeelte terugkomen, dan zou, wanneer niet door aanvoer gezorgd was, dat levensmiddelen in voldoende hoeveelheden aanwezig waren, dit zeer ernstige gevolgen kunnen hebben.

Op welken afstand ons Veldleger zich nu ook moge verwijderen van het hart des lands, of het zal optreden aan onze kust, op de Veluwe, of dat het onze grenzen zal overschrijden, *aanvoer* van levens- en strijdbehoefte is in ieder geval noodzakelijk.

Er is echter meer!

Bij eene zoo groote verzameling van menschen zullen zich tal van ziektegevallen voordoen, let wel, Mijne Heeren, ik spreek nog alleen van ziekten en laat voorloopig gewonden buiten beschouwing. De ervaring leert, dat zich per dag 3% zieken zullen aanmelden, dat hiervan $\frac{1}{10}$ gedeelte ernstig

ziek zal zijn, aldus hospitaalverpleging zal noodig hebben en dat van deze 3 % flink zieken $\frac{1}{10}$ weer zoo ernstig ongesteld zal zijn, dat evacuatie wenschelijk zal zijn. Van ons Veldleger zullen volgens deze berekening dagelijks 36 man vervoerd moeten worden.

Wat de gewonden betreft, zijn uit den aard der zaak geene cijfers te geven. In het algemeen kan gezegd worden, dat, waar door den invloed der snelvuurbewapening de *totale* verliezen niet zijn toegenomen, eerder zijn afgenomen, daarentegen enkele troependeelen, die in voorste linie of in minder gunstige formatie op het gevechtveld zijn opgetreden, ontzaglijke verliezen zullen lijden. Daarmede voor ons land rekening houdende, is alzoo de eisch te stellen, dat alle gewonden, voorloopig niet meer voor den velddienst geschikt en geheel ongeschikt zoo spoedig doenlijk van het operatietooneel verwijderd moeten worden.

Er zal dus *afvoer* moeten plaats hebben naar het hart des lands, afvoer van menschen, waardoor wederom aanvoer uit de depots, ter aanvulling van de leege plaatsen, zal moeten geschieden.

Blijft dan nog over de noodzakelijkheid om gevangenen, oorlogsbuit, onbruikbaar materieel van ons veldleger af te voeren, terwijl het zoo noodige brief- en postverkeer nog te meer den eisch zal doen uitkomen, om dagelijks eene drukke verbinding van het hart des lands met het veldleger te onderhouden.

Deze dienst kan onmogelijk onderhouden worden alleen door het gewone verkeer, zooals het in vreedstijd loopt.

Daartoe is meer noodig

Aan dat verkeer zullen niet alleen veel grootere eischen gesteld worden, maar ook die eischen zullen van geheel anderen aard zijn. Die eischen zullen alleen naar behooren door militairen gewaardeerd kunnen worden, vandaar dan ook, dat in oorlogstijd de leiding en voor een deel ook de uitvoering van het verkeer aan militairen moet zijn toevertrouwd en 't ook hier geldt, dat alleen door eene degelijke voorbereiding in vreedstijd goede uitkomsten in oorlogstijd te verwachten zijn.

Ook ons land heeft dus noodig een behoorlijk goed georganiseerde „Dienst achter het Leger”, welke, zoo ik meen, hier eenige bespreking vordert.

Achtereenvolgens zullen daartoe de belangrijkste onderwerpen van dien dienst besproken worden.

De spoorwegen — wij zagen dit reeds — vormen belangrijke etappelijnen. Willen zij in dit opzicht geven, wat verwacht wordt, dan moeten zij onder degelijke militaire leiding komen.

Het is verder noodzakelijk, dat en de dienst op de spoorwegen en de dienst der etappen, welke zonder spoorwegen bijna niet doorvoerbaar is, behoorlijk samenwerken.

Daartoe moeten beide diensten onder *éénhoofdige leiding* worden gesteld, waarvoor een hooggeplaatst militair reeds in vreedestijd met den titel van *Directeur van het Etappen- en Spoorwegwezen* moet worden aangewezen.

Deze autoriteit staat als zoodanig aan het hoofd van het geheele verkeerswezen, moet dientengevolge behooren tot den Staf van den Opperbevelhebber en ondergeschikt zijn aan den Chef van diens Staf.

Beide diensten moeten naast elkander werken; de dienst van de etappen strekt zich slechts uit over de strook, welke daarvoor is vastgesteld, die van de spoorwegen heeft eene ruimere strekking en beperkt zich niet alleen tot de etappelijnen, maar betreft alle spoor- en andere wegen over het gansche land.

In het nieuwe Fransche voorschrift betreffende den etappendienst is de „Directeur de l'arrière,” een alleszins practische naam voor dien hoogen functionaris, welke zich evenwel niet zoo beknopt in onze taal laat vertalen — niet gesteld onder den Chef van den Staf van den Opperbevelhebber, maar rechtstreeks onder dien Opperbevelhebber zelve.

Wat hiervan de reden mag zijn, is mij niet duidelijk; in Duitschland, waar de „General, Inspekteur des Etappen und Eisenbahnwesens” de noodige aanwijzingen ontvangt van den Chef van den Generalen Staf van het leger te velde, heeft

men terecht begrepen, dat immer vastgehouden moet worden aan de bepaling, dat een Chef van den Staf ook inderdaad aan het hoofd van dien Staf moet staan, waardoor verkregen wordt, dat alle bescheiden, welke den Opperbevelhebber worden aangeboden door een centraliseerend orgaan gaan, waardoor éénheid in die bescheiden bevordert en degelijke samenwerking van alle afdeelingen, waaruit zoo'n hoofdkwartier of staf bestaat, verkregen zal worden.

Waar dit ook in het bijzonder geldt voor den dienst achter het leger en feitelijk geene goede maatregelen in het belang van dien dienst genomen kunnen worden zonder dat ter zake het noodige overleg tusschen Generalen Staf en Etappen-dienst heeft plaats gehad, komt 't mij beter voor, de Deutsche methode te volgen.

De Directeur van het etappen- en spoorwegwezen nu, belast zijnde met de algemeene regeling en leiding van het militaire verkeerswezen over het geheele land en over eventueel daarbuiten vallende landstrekken, welke tot het oorlogstoonel zullen behooren, heeft tot uitvoering van zijne taak de volgende organen noodig:

voor de leiding van den dienst der etappen, eene etappen-inspectie voor het veldleger en voor eventueel zelfstandig optredende onderdoelen daarvan, en

voor de leiding van den dienst op de spoorwegen, eene spoorweg-inspectie.

Behalve deze beide hoofdorganen verdienen nog vermelding:

voor den aanleg en de herstelling van spoorwegen, de spoorwegafdeeling en zulks in afwijking van het gestelde in de oorlogsorganisatie, waar deze afdeeling organiek bij het hoofdkwartier van het Veldleger is ingedeeld;

voor de leiding van den militairen telegraafdienst, de chef van den militairen telegraafdienst, alsmede de oorlogstelegraafcommissie en eindelijk

voor de leiding van den militairen postdienst — de veldpost — een hoofdambtenaar der posterijen.

Deze organen achtereenvolgens nader beschouwende, blijkt het volgende:

Aan het hoofd van de etappen-inspectie staat een etappen-inspecteur, die mede gesteld is onder de bevelen van den chef van den staf van het Veldleger.

Door deze dubbele ondergeschiktheid zullen geene moeilijkheden ontstaan; niet alleen niet, omdat een ieder zich onder dergelijke ernstige omstandigheden zal beijveren, om mede te werken tot bereiking van eene goede uitkomst, maar ook niet, omdat de bevelen, door de betrokken autoriteiten te geven, van geheel verschillende strekking zullen zijn.

De Directeur van het etappen- en spoorwegwezen zal geene andere dan *technische* bevelen geven over het gebruik van spoor- en andere wegen, over de technische inrichting van het etappengebied enz., de orders van den chef van den staf, uit naam van den Commandant van het Veldleger gegeven, zullen niet anders beoogen dan als het ware tactische aanwijzingen te geven betreffende de plaats, waar en het tijdstip, waarop de etappenvoorraden de treinen van het Veldleger zullen ontmoeten, enz.

Deze bevelen zullen dus in zekeren zin elkander aanvullen en geene aanleiding tot bezwaren geven.

Het is hier de plaats, om een oogenblik stil te staan bij de moeilijkheden, welke de dienst achter het leger zal ondervinden door de wijze, waarop bij ons de hoogste aanvoering geregeld is.

Zooals bekend, gaat onze Opperbevelhebber niet mede te velde als Commandant van het Veldleger bijv., maar blijft in het hart des lands achter, de *verdere* verdediging enz. van ons Vaderland aldaar besturende.

Uit den aard der zaak zal dit op de handelingen zelve van ons Veldleger geen invloed uitoefenen; de Commandant van dat Veldleger zal zeker — dat mag aan geen twijfel onderhevig zijn — geheel vrij in zijne maatregelen blijven.

Maar op den etappendienst kan dit wel van invloed zijn; het is toch gewenscht, dat de Directeur van het etappen- en spoorwegwezen geheel en tijdig op de hoogte is van de bewegingen van het leger, ten einde in verband daarmede zijne te nemen maatregelen te kunnen voorbereiden en daar, waar het noodig is, op eigen initiatief te kunnen handelen.

En nu zal bij een zelfstandigen en voortvarenden Commandant van het Veldleger dit niet wel mogelijk zijn; immers, deze zal niet voortdurend zijne plannen zóó tijdig aan den Opperbevelhebber mededeelen, dan zou zijne zelfstandigheid gevaar kunnen loopen.

De Directeur van het etappen- en spoorwegwezen zal dus niet bijtijds worden verwittigd van de te nemen maatregelen en van de uit te voeren plannen van den veldlegercommandant! Het op tijd beramen van de, in verband met de voornemens van dien commandant, gewenschte handelingen zal dus achterwege moeten blijven.

In andere legers is dat geheel anders!

In België en in Duitschland is de opperbevelhebber van de strijdkrachten van den Staat tevens commandant van het voornaamste deel dier krachten — het veldleger — waardoor moeilijkheden als hierboven geschetst uit den aard niet zullen voorkomen.

Daar is de directeur van het etappen- en spoorwegwezen in het hoofdkwartier aanwezig en kan steeds door of namens den chef verwittigd worden van den toestand, van de plannen enz.

Ook in Frankrijk is deze klip omzeild geworden door de bepaling, dat de „directeur de l'arrière” zijn dienst zal uitoefenen „pour l'ensemble des armées obéissant au même commandement”.

Voor elke legergroep dus een afzonderlijke „dienst achter het leger”; de commandant van dien dienst, de directeur de l'arrière, behoort tot het hoofdkwartier van die legergroep. Ook daar dus samenwerking van beide autoriteiten in het belang van de legers.

In ons land moet dus tegemoet worden gekomen aan de bezwaren, welke aan het vorenstaande verbonden zijn.

Vandaar de noodzakelijkheid om te bepalen, dat de etappeninspecteur, m. a. w. de etappen-autoriteit, die den veldlegercommandant het naast staat, door dezen opperofficier op de hoogte moet worden gehouden van alle omstandigheden bij het Veldleger, welke voor hem van belang zijn.

Daardoor zal het mogelijk zijn, dat de etappen-inspecteur, zoo veel als in zijn vermogen is, kan medewerken in het belang van het Veldleger, want feitelijk zou hij bij eene plotselinge wijziging in de opmarsrichting van het Veldleger niet bij machte zijn, om bijv. nieuwe etappenlijnen aan te wijzen, over spoorlijnen te beschikken, welke hem niet waren aangewezen enz.

In eene voor hem vast te stellen instructie zou dus o. m. moeten worden opgenomen, dat hij, in onvoorziene omstandigheden, het recht heeft — zonder tevoren machtiging te vragen — te grijpen in de bevoegdheden van den Directeur van het etappen- en spoorwegwezen.

Allcen dan is het verzekerd te achten, dat de hier geschetste minder gelukkige toestand in zijne gevolgen geene overwegende nadcelen voor het Veldleger zal hebben.

De etappen-inspecteur, wiens zetel gevestigd moet zijn in het hoofdkwartier van het Veldleger, hetgeen voor de bevelvoering en de samenwerking van belang is, heeft een zeer omvangrijken werkkring, welke door hem niet alleen vervuld kan worden, maar waartoe hem, behalve een staf, nog meerdere personen moeten toegevoegd worden.

Deze staf moet tot het hoogst noodige beperkt en enkel bestaan uit een chef van den staf, een adjudant, eenige luitenants-kwartiermeesters en de noodige schrijvers.

Verder moet de etappen-inspecteur kunnen beschikken:

voor politiediensten enz. over een detachement marechaussee;

voor de leiding van den verplegingsdienst over een etappen-intendant;

voor de leiding van den geneeskundigen dienst enz. over een etappen-arts en een etappen-apothcker;

voor de leiding van den veldpostdienst over een post-ambtenaar;

voor het beheer enz. der etappen-munitiedepots over een commandant hierover; terwijl hem verder etappen-troepen, etappen-convooen enz. moeten toegevoegd zijn.

Heb ik zoo straks voor den inspecteur vermeld, dat hij

zich in het hoofdkwartier van het Veldleger moet ophouden, voor zijne organen geldt dat niet.

Immers, waar de Commandant van het Veldleger bij het kiezen van zijn hoofdkwartier zich zal laten leiden door overwegingen van strategisch-tactischen aard, daar gelden voor de keuze van de plaats, waar het grootste deel van de etappen-inspectie zich zal vestigen, geheel andere overwegingen.

Deze plaats moet gelegen zijn in het etappengebied en door goede spoor-, kunst- en, zoo mogelijk, ook door waterwegen met het operatiegebied en met het achterland verbonden zijn. Wenschelijk is het, dat zij in dat gedeelte van het etappengebied gelegen is, dat zoo mogelijk grenst aan het operatiegebied, terwijl aldaar aanwezig moeten zijn:

een uitgestrekt stationsemplacement met groote magazijns-inrichtingen en goede toegangswegen en, in de nabijheid van dat station, ruime gelegenheid om zieken onder te brengen, om munitie-bergplaatsen te maken enz.

Waar in het algemeen de plaatsen, waar de etappendienst zich concentreert, etappenplaatsen worden genoemd, verdient het overweging de zoo juist bedoelde plaats *regelings-etappenplaats* te noemen.

Immers, deze etappenplaats is de voornaamste; daar vereenigen zich alle transporten naar en van de divisien, daar worden deze te gelegener tijd verder doorgevoerd, daar wordt in één woord alles geregeld, om tot een behoorlijken aan- en afvoer te geraken.

Zij wordt in Frankrijk „la gare régulatrice”, in Duitschland „Etappenhauptort” genoemd.

De afstand van de regelings-etappenplaats tot het Veldleger is moeilijk in theorie vast te stellen.

Evenwel moet in dit opzicht worden vastgehouden aan het beginsel, dat eenmaal deze plaats gekozen, niet spoedig moet worden overgegaan tot het aanwijzen van eene nieuwe, omdat het nieuw inrichten van magazijnen en bureelen veel tijd en moeite zal kosten.

Beter is het dan, wordt de afstand tot het Veldleger te groot, tusschen-etappenplaatsen in te schakelen.

Alleen het volgen van eene geheel nieuwe operatierichting of eene terugtrekkende beweging van het Veldleger kan in deze verandering noodzakelijk maken.

Van de juiste keuze van eene regelings-etappenplaats hangt veel af, de Duitschers hebben dit tot hun nadeel in 1870 ondervonden.

Gedurende de insluiting van Metz was Remilly Etappen-hauptort voor het IIe leger.

Dit plaatsje en in 't bijzonder het stationsemplacement was veel te klein, om daartoe gebezigd te worden. Vrije sporen, om volle treinen tijdelijk weg te zetten, en om te rangeeren, magazijnsruimten enz., waren niet of niet voldoende aanwezig, zoodat voorraden voor 30 dagen, voor dat leger bestemd, aldaar en op stations in de nabijheid ontladen onder den blooten hemel, gedeeltelijk onder waterdichte zeilen, moesten worden opgeborgen.

Zelfs werden volle treinen weder naar Saarbrücken en naar Neunkirchen teruggezonden, om aldaar ontladen te worden, in Remilly was geene gelegenheid meer.

Eerst nadat talrijke voorzieningen getroffen waren, magazijnen gebouwd en het stationsemplacement vergroot was, trad een betere toestand in.

Op elk van de etappenplaatsen, in 't bijzonder op de regelings-etappenplaats moeten etappencommandanten met de noodige etappetroepen gevestigd zijn. Eene voor dien commandant op te stellen instructie zou moeten inhouden, dat hij als troepencommandant voor de hem ondergestelde troepen heeft zorg te dragen, o. m. voor het onder dak brengen en voor de verpleging; dat hij voor de beveiliging der etappenplaats tegen aanslagen door de vijandelijke troepen of door eene minder gezinde bevolking maatregelen heeft te nemen;

dat hij de verbinding moet opnemen met de naastbijgelegen etappenplaatsen en, in onderling overleg met de etappencommandanten aldaar, de tusschengelegen etappenlijnen moet bewaken;

dat de zorg voor onderkomen en verplegen van doortrekende troepen, gewonden, krijgsgevangenen en verder leger-

personeel, genoodzaakt hunne reis ter plaatse te onderbreken, aan hem wordt toevertrouwd;

dat verder de handhaving van de orde en de bewaking van de depots, magazijnen enz. in de etappenplaatsen voor zijne rekening komt en dat eindelijk de voorbereiding van den doorvoer naar en van het Veldleger mede tot zijne taak behoort.

De veelzijdige en verantwoordelijke werkkring van dien commandant, voor de uitvoering waarvan hem gewoonlijk slechts weinige troepen kunnen worden toegestaan, zal groote omzichtigheid en werkkraft bij de uitvoering van die taak vereischen.

De etappen-intendant, wiens bureel in de regelings-etappenplaats gevestigd moet zijn en die zoowel de bevelen van den etappen inspecteur als die van den leger-intendant heeft op te volgen ¹⁾, moet ten opzichte van het personeel, dat tot de etappen-inspectie behoort, optreden met de zelfde rechten en verplichtingen als een divisie-intendant; moet verder alle hulpmiddelen van het etappen-gebied onder de hand hebben, om daarmede de verplegingsmiddelen van het Veldleger te kunnen aanvullen en ook in onvoorziene gevallen de noodige verplegingsmiddelen rechtstreeks ter beschikking van den troep te kunnen stellen; terwijl het beheer en de verdere doorzending van de verplegingsmiddelen, welke van het hart des lands worden aangevoerd, mede tot zijne taak behoort.

Tot al die doeleinden moet ook hier weder een uitgebreid personeel ter beschikking worden gesteld; voor zoover daartoe niet een voldoende aantal militairen kunnen worden aangevozen, moeten burgerpersonen met machtiging van den etappen-inspecteur in dienst worden genomen.

Het spreekt van zelf, dat al de door den etappen-intendant ¹⁾ in het etappengebied bijeen te brengen levensmiddelen voor het Veldleger bestemd zijn, althans voor zoover zij niet noodig zijn voor het onderhoud van de etappetroepen.

¹⁾ Ook de opvolging van deze bevelen zal nimmer aanleiding tot moeilijkheden geven, omdat zij grootendeels alle uit den zelfden koker, van den Commandant van het Veldleger, afkomstig zullen zijn.

Blijkt het, dat de voorraden in het etappengebied uitgeput zijn, dan moet door tusschenkomst van den etappen-inspecteur tijdig aanvulling worden gevraagd aan den Directeur van het etappen- en spoorwegwezen.

Gedachtig aan de ervaringen van den Russisch-Japanschen oorlog, moet zorg gedragen worden, dat deze voorraden zoo eenigszins mogelijk mobiel zijn, door ze in de spoorwegwagons te laten. Daardoor zal voorkomen worden — indien althans locomotieven voortdurend ter beschikking zijn — dat voorraden óf verbrand zullen moeten worden, óf in handen van den vijand zullen vallen.

De *etappen-arts*, chef van het geneeskundig personeel en materieel in het etappengebied, moet zorg dragen voor het onder dak brengen, verplegen en de verdere noodige voorbereiding, om de zieken en gewonden naar behooren te ontvangen en te evacueeren.

Daartoe behoort o. m. het inrichten van een *evacuatiestation* in de regelings-etappenplaats, het voorbereiden van de oprichting van *verzamelplaatsen voor zieken en gewonden*, indien de afstand van het Veldleger tot de regelings-etappenplaats meer dan een dagmarsch gaat bedragen; het doen aflossen van geneeskundig personeel van het Veldleger, dat achter is gebleven, om zieken en gewonden te verplegen; de leiding van de evacuatie naar achteren enz.

Het vorenstaande zal wel voldoende zijn, om den indruk te vestigen, welk eene verantwoordelijke taak de etappen-arts zal hebben en welk een groot militair en burger personeel — het laatste bestaande voor een deel uit sectiën vrijwillige ziekenverplegers ¹⁾ — te zijner beschikking zal moeten worden gesteld.

¹⁾ Te Amsterdam, Utrecht, Rotterdam en 's-Gravenhage is een aanvang gemaakt met het vormen dezer sectiën; zij bestaan uit burgerziekenverplegers, die reeds geoefend zijn in het aanleggen van verbanden enz. en het vervaardigen van geïmproviseerd materieel. Ook in Duitschland zijn in dit opzicht belangrijke voorbereidingen getroffen; zelfs is deze dienst, gelijktijdig met dien van het Roode Kruis gereglementeerd geworden; vergelijk het „Dienstvorschrift für die Freiwillige Krankenpflege” van 12 Maart 1907.

Ook de *veldpost* moet door den etappendienst geleid worden, ik wees hier reeds op.

Het militaire brief- en postverkeer zal zulke enorme afmetingen aannemen, daarbij zal het veelal zoo moeilijk zijn, om de juiste adressen te weten te komen, dat het onmogelijk zal zijn, dit alleen aan burgerpersoneel over te laten, hoe uitstekend op de hoogte en accuraat dit personeel ook is.

Welke omvang het postverkeer zal aannemen, moge blijken uit 1870/71, toen aan Duitsche zijde in ronde cijfers 105000000 brieven, aangeteekende brieven ter waarde van 112000000 gulden en 2600000 postpakketten verzonden zijn geworden.

Hierbij zij nog aangeteekend, dat het zenden van postpakketten eerst van 15 October 1870 af was toegestaan en dat dit voorloopig den 3den December d.a.v. weder werd opgeheven, omdat het aantal dor te behandelen pakketten zóó enorm was — in 55 dagen werden 1276993 postpakketten voor vervoer aangeboden, d.i. 23000 per dag — dat daaronder het verdere postverkeer leed.

Ook de verzending van de zoogenaamde „Liebesgaben” nam in korten tijd zoo'n omvang aan, dat de verzending hiervan per post eveneens moest worden verboden.

Wij kunnen dan ook veilig aannemen, dat bij een eventueelen oorlog ook bij ons het brief- en postverkeer groote afmetingen zal aannemen, te meer, omdat onder zulke omstandigheden de behoefte van ouders en vrienden, om hunne verwanten enz. in het leger van zich te doen hooren en op tijding aan te dringen, groot zal zijn, waartoe ook eene portovrije zending niet weinig zal bijdragen.

Een dergelijk verkeer kan alleen met behulp van militair personeel naar behooren worden geleid. Tijdig moet daartoe bekend worden gemaakt, dat iedere divisie, e. q. brigade een eigen *aanvangsverzamelpostkantoor* zal hebben, waarheen alle brieven enz. voor personeel van die divisie, e. q. brigade bestemd, dient gezonden te worden.

Op deze postkantoren worden de brieven verzameld en naar de regelings-etappenplaats gevoerd, waar zij onder leiding van den Directeur van den veldpostdienst gesorteerd en naar de *veldpostkantoren* van het hoofdkwartier van het Veldleger

en van de divisieën, benevens naar het etappengebied gevoerd worden.

Het beheer der etappen-munitiedepots, de zorg voor eene tijdige aanvulling der munitieën, het vervoer naar het Veldleger, ook wanneer geene spoorreinen ter beschikking zijn, zal de volle aandacht vragen van den commandant van die depots.

Om een denkbeeld te geven, moge dienen, dat naar eencmatige berekening de munitie-aanvulling van ééne divisie de verplaatsing van een gewicht van 100000 K.G. zal noodig maken.

Zijn geene spoorwegen aanwezig of zijn geene spoorreinen beschikbaar, dan zal daartoe een etappenconvooi van 200 voertuigen, 500 K.G. per voertuig gerekend, moeten worden gebezigd. Niet onbelangrijke voorbereidingen zullen vereischt worden, om de beschikking over een of meerdere dergelijke convooien te verkrijgen.

g. De dienst op de spoorwegen in oorlogstijd.

Voor de leiding van dezen dienst beschikt de Directeur van het etappen- en spoorwegwezen over de hoofdafdeeling van de Permanente militaire spoorweg commissie; in andere rijken zijn die autoriteiten tot dat doel toegevoegd: der Chef des Feldeisenbahnwesens (Duitschland), le Directeur des chemins de fer (Frankrijk, België).

De hoofdafdeeling oefent haren dienst uit op het geheele spoorwegnet van het land en moet dus behooren tot het hoofdkwartier van den Opperbevelhebber.

De Commandant van het Veldleger beschikt dientengevolge niet over eene spoorwegautoriteit in zijn hoofdkwartier, wat evenwel noodig wordt geacht, om dien commandant in het operatiegebied geheel vrij over de spoorwegen te kunnen doen beschikken. Een der uitvoeringscommissieën zal daartoe in het hoofdkwartier moeten worden werkzaam gesteld.

De hoofdafdeeling moet in de eerste plaats den dienst der etappen mogelijk en gemakkelijk maken. Zij wordt daartoe gehoord bij de keuze en aanwijzing:

der *aanvangsstations*, zijnde de stations, waar de behoeften van verschillenden aard voor de onderscheidene deelen van het Veldleger worden aangeboden;

der *verzamelstations*, waar de lijnen van de aanvangsstations samenkomen zoo mogelijk divisiesgewijs en waar de aangevoerde behoeften ter doorzending verzameld worden;

der *regelings-etappenplaats*, waarover mede de Commandant van het Veldleger gehoord moet worden; en

der *eindstations* voor de verschillende hoofdonderdeelen, zijnde de stations, waar het spoorwegvervoer ophoudt en de voorraden aan de treinen van den troep worden overgegeven.

Op al deze stations worden *stations-commandanten* gevestigd, welke moeten zorg dragen, dat de militaire dienst op de stations behoorlijk en ordelijk verloopt en de militaire veiligheids- en bewakingsmaatregelen goed worden uitgevoerd. Verder is de verpleging van doorgaande transporten, de huisvesting van achter te laten zieken en in het algemeen alles, wat een vlot en onafgebroken spoorwegverkeer kan bevorderen, aan hem opgedragen.

Zich te mengen in het technische spoorwegbedrijf is hun, evenals aan alle militairen verboden; zij treden evenwel op als tusschenpersonen tusschen de commandanten van militaire transporten en de spoorwegambtenaren en waken tegen het ingrijpen in de functiën dezer ambtenaren.

De raad van de hoofdafdeeling wordt verder ingeroepen bij het vaststellen van de etappenlijnen voor het Veldleger.

De keuze van deze lijnen kan m. i. niet geschieden, vóórdat het Veldleger zijne 1ste opstelling zal hebben ingenomen. Zien wij dit dan ook in bijna alle legers toepassen, in België wordt hierop eene uitzondering gemaakt.

In verband met de mobilisatie van het Belgische veldleger in den sector Brussel-Leuven-Mechelen wordt om en bij Antwerpen eene verzamelbasis opgericht, waarin voor de 4 legerdivisiën en voor de 2 cavaleriedivisiën, alsmede voor de verschillende diensten verzamelstations zijn aangewezen; verder zijn reeds voor een deel de etappenlijnen, welke voor de verschillende divisiën gebruikt zullen worden, vastgesteld, zoodat een star systeem voor den etappendienst wordt verkregen, dat alleen voor een leger te bezigen is, dat in eene vooraf beraamde richting voor- en achterwaarts gaat.

Dit stelsel kan voor ons leger niet aanvaard worden, waar dit ook aanvankelijk zal hebben op te treden, in Limburg, in Oostelijk of Westelijk Noord-Brabant, aan den IJssel of aan de kust, steeds moct — *indien het noodig wordt geacht* — een etappendienst kunnen worden ingesteld, zoodat beschikt moet worden over een systeem, dat in iedere richting kan worden toegepast.

De leiding van den militairen electrischen verbindingdienst berust in oorlogstijd — onder het toezicht van den Directeur van het etappen- en spoorwegwezen — bij den Chef van den militairen telegraafdienst en bij de oorlogstelegraafcommissie.

Eerstgenoemde is in het Algemeen Hoofdkwartier aanwezig, om leiding te geven aan en voor samenwerking zorg te dragen van de telegraafformatiën van het Veldleger, van eventueel zelfstandig optredende afdeelingen er van, benevens van de liniën en stellingen; laatstgenoemde behartigt de samenwerking van den militairen- en van den burgertelegraafdienst.

Dergelijke organen zijn ook noodig in het Hoofdkwartier van het Veldleger, voor een overeenkomstig optreden op het oorlogstooneel.

In Bijlage V is eene schematische voorstelling van den etappendienst gegeven.

Bij de samenstelling hiervan — het schijnt haast overbodig dit mede te deelen — heb ik mij geheel losgemaakt van onze landsverdediging en eenvoudig aangenomen, dat eene legermacht van drie divisien, behoorende tot de krijgsmacht van een Staat, waarvan o. a. provinciën als onze drie noordelijke deel uitmaken, in zuidelijke richting is opgerukt en voorloopig kwartieren heeft betrokken in de aangegeven rayons in het zuiden van de kaart.

Ieder van die provinciën, overeenkomende met onze provinciën Friesland, Groningen en Drenthe, heeft eene divisie gemobiliseerd, zoodat ook in elk divisiedistrict worden aangetroffen de *divisie-verzamelstations*, welke door de *etappelijnen*

(spoorwegen) met de *regelings-etappenplaats* verbonden zijn. Daar van af Zwolle twee spoorwegen ter beschikking zijn gesteld en aldaar dus — desgewenscht — eene schifting kan worden gemaakt en bijv. de voorraden voor de I^e en IIe divisie over Amersfoort, die voor de IIIe divisie bestemd over Arnhem verder kunnen worden gezonden, is te Zwolle een *verzamelstation voor het Veldleger* ingericht, waarvan de bedoeling duidelijk zal zijn.

Zoo veel mogelijk worden nu de voorraden — personeel, materieel, brieven enz. — divisiesgewijs ter vervoer op de verzamelstations aangevoerd, waartoe de *aanvangsstations* zoodanig gekozen zijn, dat zij door spoor- en waterwegen met de verzamelstations verbonden zijn.

In de regelings-etappenplaats, 's-Hertogenbosch, vastgesteld in overleg met den veldlegercommandant, die zijn hoofdkwartier te Boxtel heeft gekozen, worden nu de voorraden doorgezonden naar de *eindstations* der divisien, waartoe voor de I^e en IIe divisie spoorwegen, voor de IIIe divisie een waterweg ter beschikking staat.

Een gunstige toestand alzoo!

Bij den verderen marsch in zuidelijke richting blijft de toestand voor de twee westelijke divisien gunstig; zij houden een spoorweg in den rug; voor de oostelijke divisie wordt de toestand ongunstig; wel is waar kan de waterweg nog gevolgd worden tot Weert, doch daarna zijn niet anders dan straatwegen beschikbaar. Aannemende, dat van den spoorweg Eindhoven-Hasselt niet door de IIIe divisie kan worden gebruik gemaakt, zal dus aanvankelijk te Weert — en later nog zuidelijker — eene *etappenplaats* moeten worden opgericht, waar in magazijnen (zoo eenigszins mogelijk *mobile*) de voorraden dichter bij de divisie gebracht moeten worden.

De afvoer zal op overeenkomstige wijze in tegengestelde richting plaats hebben; voor het vervoer van zieken en gewonden is over het Merwede-kanaal en de Zuiderzee een waterweg kunnen worden aangewezen.

Voor den dienst der verpleging zijn in plaatsen, meer nabij de regelings-etappenplaats gelegen, proviandmagazijnen opgericht, waar voor eenige dagen levensmiddelen, te Harderwijk

voor de I^e en IIe, te Deventer voor de IIIe divisie zijn opgelegd.

Tevens is het gewenscht, aldaar eene mobiele verplegingsreserve per divisie beschikbaar te hebben.

Op alle stations, te voren genoemd, moeten stationscommandanten, op de voornaamste etappencommandanten aanwezig zijn.

Is in het voorgaande eene beknopte schets gegeven van den dienst achter het leger, de omvangrijkheid van dien dienst, het groote belang van eene goede werking daarvan, de uitgebreidheid van het personeel, dat daartoe noodig zal zijn, zal u daaruit, naar ik hoop, gebleken zijn.

Tevens wijst het op de noodzakelijkheid, dat veel voorbereiding in vredestand vereischt zal worden, eer dat de zekerheid zal bestaan, dat in oorlogstijd deze dienst naar behooren zal werken.

Te moeilijker zal dit zijn, omdat practische oefeningen in vredestand van den dienst der etappen niet wel mogelijk zijn.

In dit verband verdienen de gulden woorden van het Fransche etappenvoorschrift van 1908: „Services de l'arrière aux armées” ernstige overweging:

„Les organes des services de l'arrière ne fonctionnent pas en temps de paix; ils ne sont constitués et n'entrent en jeu qu'au moment de la mobilisation. Les personnels qui les composent sont par suite peu préparés par leurs occupations ordinaires au rôle important qui leur incombera en temps de guerre.

„Il est donc essentiel que les officiers, fonctionnaires et agents de tous ordres affectés aux services de l'arrière étudient et connaissent à fond les prescriptions du présent règlement.”

Waar die voorbereiding achterwege is gelaten, zijn de nadeelige gevolgen hiervan ook niet uitgebleven.

Om dit aan te toonen, veroorloof ik mij nog de aandacht te vestigen op den inhoud van Beiheft 1 van het *Militär Wochenblatt* 1909: „Der Nachschub im Russisch-Japanischen Kriege”, waaruit overtuigend blijkt, dat het Russische leger-

bestuur zich weinig met de voorbereiding van den Nachschub heeft beziggehouden en dat deze fout gedurende den oorlog niet meer was goed te maken.

De ongenoemde schrijver van dat artikel, vermoedelijk een hooggeplaatst militair, die den oorlog heeft medegemaakt, in ieder geval een bekwame deskundige, komt dan ook tot het resultaat:

„Im groszen und ganzen weisen also die Kriegserfahrungen darauf hin, rechtzeitig die Grundzüge des ganzen Nachschubsystems fest zulegen und zwar auf breiter Basis, damit sie sich jeder Lage anpassen lassen und lebensfähig genug sind, um in der Praxis nicht zu versagen.“

Ook dit resultaat verdient voor ons ernstige behartiging.

Door besprekingen, door oefeningen op de kaart zal getracht moeten worden te gemoet te komen aan het bezwaar, dat oefeningen op het terrein niet mogelijk zijn.

Daardoor moet verkregen worden, dat in de eerste plaats het personeel, dat geroepen zal worden dezen dienst in oorlogstijd te organiseren en te leiden — personeel van den Generalen Staf en van de Intendance — volkomen vertrouwd zal worden met dien dienst, en verder, dat het officierspersoneel, dat in vreedetijd reeds moet zijn aangewezen en waarvoor grootendeels gepensioneerde en verlofs-officieren zullen moeten worden bestemd, door die oefeningen bekend zal worden gemaakt met de verplichtingen, welke op hen zullen rusten.

In dit opzicht mag niet onvermeld blijven, dat een voorschrift op den etappendienst zijne voltooiing nadert — de beginselen, waarop dit voorschrift zal berusten, waren mij bij de samenstelling van dit stuk in groote trekken bekend — terwijl verder de aanstelling van reserve-officieren van den Generalen Staf, waarvoor dit jaar op de Oorlogsbegroting gelden zijn aangevraagd, en van de Intendance niet lang meer op zich zal laten wachten.

Daardoor is de eerste stap op dit gebied gedaan, welke, naar ik vertrouw, spoedig door meerdere gevolgd zal worden.

Dat daartoe in het bijzonder de aanwijzing van verder

officierspersoneel gerekend moet worden, zal wel geen nader betoog behoeven.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben genaderd tot het slot van mijne voordracht.

In oorlogstijd zal ons leger steun behoeven van velerlei aard: *moreelen steun*, niet 't minst, door de wetenschap, dat het leger, het Nederlandsche Volk vertegenwoordigende en deel van dat Volk uitmakende, voor eene rechtvaardige zaak ten strijde trekt;

physieken steun, door dat zoo goed mogelijk geoefende leger niet alleen uit te rusten met de meest moderne oorlogswerktuigen, maar bovenal door òn de levende strijdkrachten òn de doode strijdmiddelen te voorzien en te blijven voorzien van al de voorraden, waaraan zij behoefte hebben.

Mijne taak is geweest, U heden avond omtrent het laatste eenige mededeelingen te doen.

Ik ben mij bewust het onderwerp niet te hebben uitgeput, trouwens de mij ter beschikking gestelde tijd, welke toch reeds overschreden is, maakte beperking noodzakelijk.

Ik hoop intusschen den indruk gevestigd te hebben, dat naast het vele goede, in ons land bestaande op het gebied van legerverpleging en legerverzorging, er toch ook enkele vraagstukken zijn, die nader dienen geregeld en aangevuld.

Eerst dan zal, *althans in dat opzicht*, met vertrouwen de toekomst kunnen worden ingezien, omdat indien eenmaal ook voor ons leger de ernstige tijden mogen aanbreken, dan ten minste de zekerheid zal bestaan, dat onzelandskinderen behoorlijk uitgerust en voorzien van al het noodige tegenover den vijand zullen worden gebracht, om hunne moeilijke taak voor Vorstin en Vaderland met opgewektheid en met volle toewijding te vervullen.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Waar de geachte spreker van heden avond zelf reeds bekend heeft den beschikbaren tijd eenigszins te hebben overschreden, vermeen ik hem slechts te mogen zeggen, dat hij ons gedurende dien tijd aangenaam heeft beziggehouden en zijn onderwerp, eene zaak van zoo

groot gewicht voor de kracht van een leger te velde, namelijk de verpleging op en nabij het gevechtsveld, het aanvoeren van verplegings- en strijdmiddelen en den afvoer van gewonden, zieken en onbruikbaar materieel naar achteren, grondig heeft behandeld.

Ik geloof namens U allen te spreken, wanneer ik den Heer TEN BOSCH dank zeg voor zijne belangrijke voordracht en er bij voeg, dat wij hem gaarne absolutie schenken van het te ruim gebruik, dat hij van den tijd gemaakt heeft; te meer, omdat wij daardoor in staat zullen zijn later, beter voorbereid dan nu, over het door hem behandelde van gedachten te wisselen, namelijk na kennisneming van het gedrukte verslag.

Het Bestuur stelt zich dan ook voor, een afzonderlijken avond ¹⁾ voor de discussie beschikbaar te stellen en hoopt, dat verschillende heeren daaraan zullen deelnemen. Zij, die dit mochten wenschen te doen, kunnen zich daarvoor te zijner tijd bij den Secretaris aanmelden; alleen hoop ik, dat niet allen hier zich zullen opgeven, want dan zoude het mij onmogelijk zijn, hun allen het woord te geven. De Heer TEN BOSCH heeft zich reeds bereid verklaard eventueele vragen, inlichtingen en opmerkingen te beantwoorden.

Ik dank de aanwezige heeren voor hunne opkomst en sluit thans de vergadering.

ERRATA.

Op bladz. 289, regel 7 van boven behoort de regel

a. De organen, met de uitvoering dier verpleging belast als onderdeel van het generale hoofd „Verpleging” met eene andere lettersoort gedrukt te worden.

Op bladz. 298, regel 5 van onderen behoort vóór het hoofd

De eigenlijke verpleging

eene b. geplaatst te worden.

---

¹⁾ Vermoedelijk einde Januari of begin Februari. Ieder debater zal over slechts 15 minuten kunnen beschikken.

Bepakking van den Proviandwagen van eene Compagnie Infanterie.

Mede te voeren artikelen.	Moeten strekken voor dagen.	Aantal mede te voeren rations.	Hoeveelheid per ration in K.G.	Gewicht in K.G.	Toelichtingen.
Brood.	Een	261	0.75	195,75	<p>1) De levensmiddelen, door de Intendance te verstrekken, zijn opgenomen in Bijlage Litt. A. van het Kon. Besl. van 1 Februari 1899, No. 36. Daaronder zijn niet opgenomen de z.g. kleine behoeften.</p> <p>Vermits evenwel omstandigheden kunnen intreden, dat dergelijke behoeften niet kunnen aangeschaft worden, dienen de in die Bijlage genoemde levensmiddelen ook uitgebreid te worden met zout, peper en suiker.</p> <p>2) Een noodration en een dagelijksch ration alleen voor de paarden van het voertuig.</p>
Vleesch en Vet . .	Een	261	0.40	104,40	
Bruine boonen, groene erwten, witte boonen of grauwe erwten .	Een	261	0.40	104,40	
Rijst	Een	261	0.05	13,05	
Koffie.	Drie	783	0.02	15,66	
Zout, peper en suiker 1)	Drie	783	0.09	70,47	
Haver 2)	Een	Vier	6 00	24,00	
Gareuschappen. slagersbijl, beenderenzaag, toestel tot het vermalen van vleesch en vet, vleeschmanden, broodmanden, koffiemolen				12,00	
Totaal				539,73	

Het gewicht van dit ration levensmiddelen bedraagt dus $\frac{540-12-24}{261} = \pm 1,90$ K.G.

Bovendien moet op een der 4 proviandwagens van het Bataljon nog geladen worden: de levensmiddelen voor den Bataljonsstaf, 22 hoofden $\times 1,9 = 41,8$ K.G. benevens 48 K.G. haver, zijnde 8 rations voor de 4 officierspaarden.

Samenstelling van de Noodrations bij verschillende mogendheden.

In K.G.	Nederland.	Engeland.	België.	Zwitserland.	Duitschland.	Oostenrijk-Hongarije.	Frankrijk.	Zweden.	Spanje.	Italië.	Japan.	Noorwegen.
Verduurzaamd vleesch	0,2	Bestaat uit samengeperst rundvleesch en uit cacao, waarvan 2 Liter soep en 2 Liter chocoladete maken is.	0,3	0,25	0,2	0,2	0,3	0,2	0,25	0,22	0,225	0,3
Brood	0,75 of 0,50		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beschuit	—		—	0,25	0,25	0,4	0,3	0,25	0,5	0,40	0,25	0,5
Verduurzaamde soep	—		Een tablet.	0,1	0,15	0,036	0,05	—	0,05	—	—	—
Vet	—		—	—	—	—	—	—	0,03	—	—	—
Koffie	—		Een tablet.	—	0,025	0,025	0,036	0,020	0,010	—	—	0,030
Thee	—		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Suiker	—		—	—	—	0,025	—	0,020	0,025	—	—	0,030
Zout	—		0,025	—	0,025	0,025	0,080	—	—	0,2	0,15	0,015
Brandewijn (Liter)	—		—	—	—	—	0,0625	—	—	—	rijst	—
Gort	—		—	—	—	—	—	0,025	—	—	0,28	—
Gedr. Groenten	—		—	—	—	—	—	0,025	—	—	—	—

Overzicht van het aantal voertuigen, tot den Gevechts- en Bagagetrein van een Regiment Infanterie behoorende, van onderstaande rijken.

Voertuigen.	Frankrijk		Duitsland.	Oostenrijk-Hongarije. (a)	Rusland.	België.	Nederhand.	Toelichtingen.
	be-	ont-						
	staande	werp						
	organisatie.							
Gevechtstrein.								
Bataljonspatrooncaissons . . .	3 (4)	—	—	—	—	6 (6)	10	N.B. Bij de voertuigen, welke niet met 2 paarden bespannen zijn, is het aantal trekpaarden tusschen haakjes vermeld achter het getal, het aantal voertuigen aangevende. (a) Tot den gevechtstrein, naar onze begrippen, behooren alleen de 12 compagnie patrooncaissons. De rest van den gevechtstrein en den bagagetrein volgen de divisie resp. als „vereenigde gevechtstrein” en als „vereenigde bagagetrein”.
Compagnies id.	—	12	12	12	8 (1)	—	—	
Compagnieskarren	12	12	—	—	—	—	—	
Vleeschwagens	3	—	—	—	—	—	—	
Geneeskundige voertuigen . .	3 (1)	3 (1)	3	—	9	1	5	
Regiments-bagagevoertuigen	—	1	—	—	—	—	—	
Veldkeukens	—	13	12	—	17	—	—	
Gereedschapswagens	—	2	—	1	—	—	—	
Veldsmidse	—	1	—	—	—	—	—	
Levensmiddelen-voertuigen .	—	—	—	13	5	—	—	
Cantinewagens	—	—	—	2	—	—	—	
Totaal	21	35	27	28	39	7	15	
Bagagetrein.								
Bagagewagens	4	—	16	7	—	4	—	
Levensmiddelenwagens . . .	13	13	12	—	17 (1)	3 (6)	20	
Cantinewagens	—	—	3	—	—	—	—	
Gereedschapswagens	1	—	1	—	—	—	—	
Patroonkarren	—	—	—	—	8 (1)	—	—	
Patrooncaissons	—	—	—	—	8	—	—	
Compagnieskarren	—	—	—	—	21	—	26	
Totaal	18	13	32	7	54	7	46	
Totaal-Generaal	39	48	59	35	93	14	61	
Het Regt. telt . . . Bataljons	3	3	3	3	4	3	5	

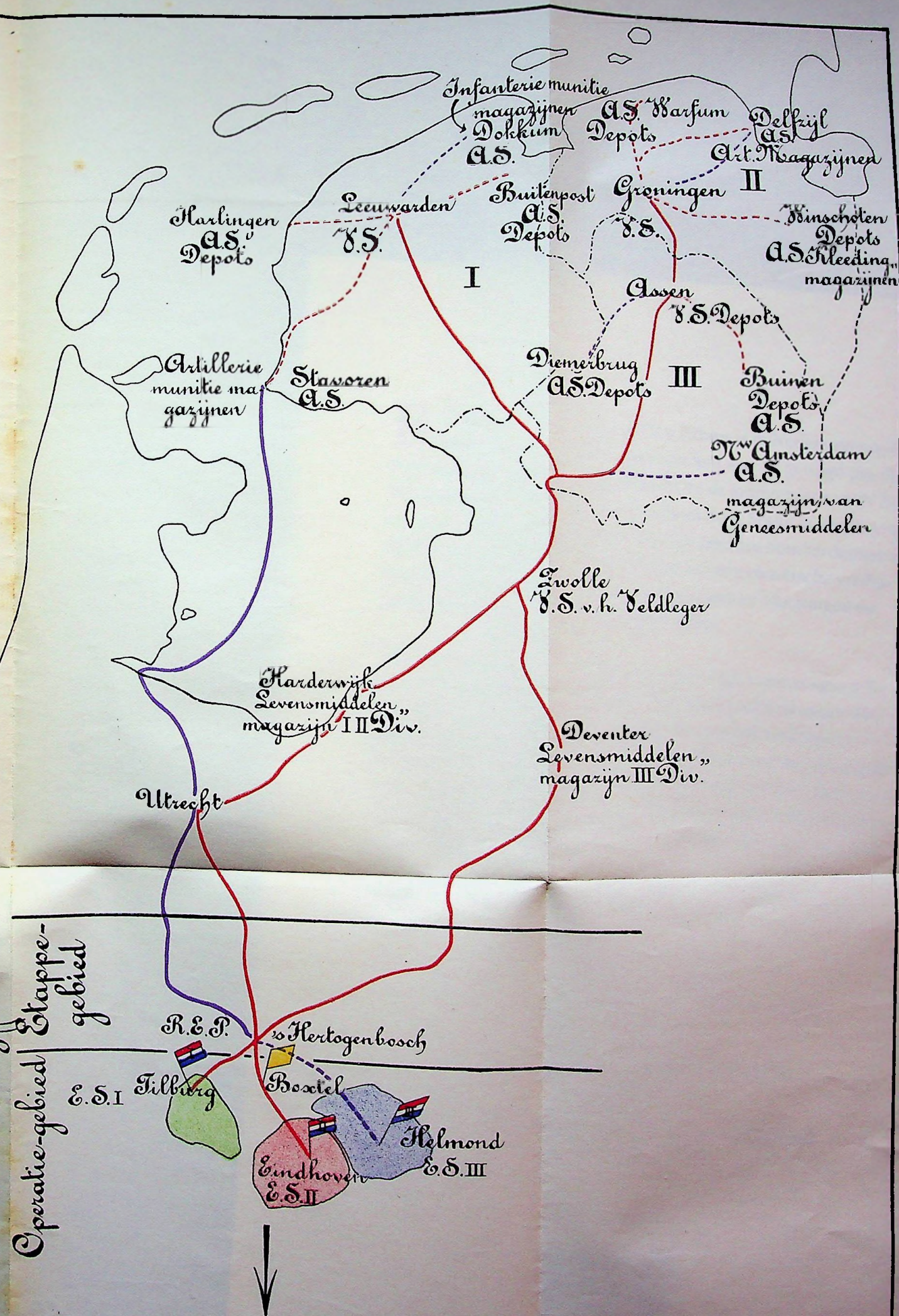
Munitieverbruik in den Russisch-Japanschen oorlog.

SLAG	ONDERDEEL.	ARTILLERIE.		INFANTERIE.	
		Verbruikte munitie.	Per dag en per vuurmond.	Verbruikte munitie.	Per dag en per geweer.
Aan de Jaloe . . .	6000 Russen	—	—	800000	133
Wafangoe	3 batterijen der 9e Art. Brig.	1016	42	—	—
Janselinpas	3e Batterij der 31e Art. Brig.	1292	162	—	—
Tasjikao	2e Batterij der 9e Art. Brig.	4178	522	—	—
Id.	3e idem.	1992	249	—	—
Liaojang	1e idem.	2600	325	—	—
Id.	2e idem.	3304	413	—	—
Id.	3e idem.	580	72	—	—
Id.	4e idem.	279	35	—	—
Id.	5e idem.	50	6	—	—
Id.	1e Batterij der 31e Art. Brig.	620	77,5	—	—
Id.	2e idem.	127	16	—	—
Id.	16e Batterij van het 1e en 3e Sib. Korps.	—	422	—	—
Id.	36 Inf. Reg.	—	—	416800	139
Id.	34 Inf. Reg. (2 bataljons).	—	—	250000	125
Id.	122 Inf. Reg.	—	—	96000	32
Id.	35 Inf. Reg.	—	—	26000	9
Id.	124 Inf. Reg.	—	—	12300	4
Sjaho	4 $\frac{1}{2}$ Batterij van de 35e Divisie.	22672	315	—	—
Moekden 5/3 1905	3 Batterijen der 9e Art. Brig.	2100	87,5	—	—
3/3 1905	1 idem.	4034	504	—	—
9/3 1905	3 idem.	3624	151	—	—
<i>Ter vergelijking:</i>					
Mars-la-Tour . . .	1e en 2e zware Batterij van het IIIe Legerkorps.	1650	137,5	—	—
	3 idem.	925	154	—	—
	2 rijd. Batterij IIIe Legerkorps.	838	130	—	—
	Infanterie IIIe Legerkorps.	—	—	720000	30
St.-Privat	Garde-Artillerie.	8400	94	—	—
	Infanterie XIIe Legerkorps.	—	—	1150000	—

Schema van den Etappedienst

Schaal 1:3000000

- Etappelijnen (Spoorlijnen)
- - - Verbindingspoorlijnen van Aanvangstations met Verzamelstations
- Etappelijnen (Waterwegen)
- - - Verbindingswaterwegen van Aanvangstations met Verzamelstations
- V.S.** Verzamelstation
- A.S.** Aanvangstation
- R.E.P.** Regelingsetappeplaats

Corlogstooneel

Operatie-gebied

R.E.P.

Tilburg

Hertogenbosch

Boxtel

Eindhoven
E.S. II

Helmond
E.S. III

